

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

AZİZ YUHANNA'NIN VAHİY KİTABI ÇERÇEVESİNDE YEDİ KİLİSELER
VE BU KİLİSELERİN HİRİSTİYANLIK TARİHİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Sinem KUNT

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

AZİZ YUHANNA'NIN VAHİY KİTABI ÇERÇEVESİNDE YEDİ KİLİSELER
VE BU KİLİSELERİN HİRİSTİYANLIK TARİHİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Sinem KUNT

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Ali İsra Güngör

Ankara-2014

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)

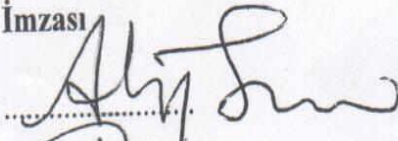
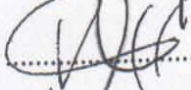
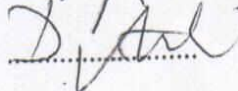
ANABİLİM DALI

AZİZ YUHANNA'NIN VAHİY KİTABI ÇERÇEVESİNDE YEDİ KİLİSELER VE BU
KİLİSELERİN HİRİSTİYANLIK TARİHİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ali İsmail GÜNGÖR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Ali İsmail GÜNGÖR (Danışman)	
Prof. Dr. Abdulkadir DÖNDÜZ	
Prof. Dr. Durmuş ARIK	
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi ..03.02.2014..

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

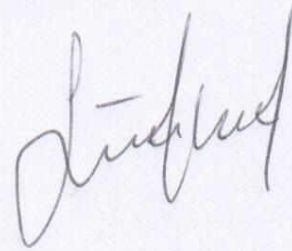
Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(03/02/2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Sinem KUNT

İmzası

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
KISALTMALAR.....	3
GİRİŞ.....	4
Metod ve Kaynaklar	4
1. Araştırmanın Metodu	4
2. Kaynaklar	6
a. Hıristiyanların Kutsal Kitabı	6
b. Konuyla İlgili Araştırmalar	7
BİRİNCİ BÖLÜM	10
AZİZ YUHANNA VE VAHİY KİTABI	10
A. Aziz Yuhanna.....	10
1. Hayatı	10
2. Sürgün Dönemi.....	18
3. Hıristiyanlıktaki Önemi.....	21
4. Aziz Yuhanna ve Efes.....	23
5. Aziz Yuhanna ve İsa	31
6. Aziz Yuhanna'nın Teolojisi	33
7. Aziz Yuhanna Bayramı	34
B. Eserleri	34
1. Yuhanna İncili	34
2. Yuhanna'nın Mektupları	37
a. Birinci Mektubu	37
b. İkinci Mektubu.....	39
c. Üçüncü Mektubu	40
3. Vahiy Kitabı	42
a. Teşekkül Süreci	42
b. Apokalips Yapısı	48
c. Vahiy Kitabı ve Hıristiyanlıkta Yedi Rakamı	50

c.1. Vahiy Kitabındaki Yedi Mesaj	51
c.2. Vahiy Kitabındaki Yedi Melek	53
İKİNCİ BÖLÜM	54
DİNLER TARİHİ VE İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN HİRİSTİYANLIKTA YEDİ KİLİSELER	54
A. Yedi Kiliseler	54
1. Yedi Kiliselerin Teşekkül Süreci.....	54
a. Efes (Efesos) Kilisesi	59
b. İzmir Kilisesi.....	62
c. Bergama (Pergamon) Kilisesi.....	68
d. Akhisar(Tiyatira) Kilisesi	70
e. Sardis Kilisesi	71
f. Filadelfya (Philadelphia) Kilisesi	74
g. Laodikya Kilisesi	75
2. Asya'da Yedi Kilise'ye Gönderilen Mektuplar	77
a. Efes'e (Efesos'a) Mektuplar.....	77
b. İzmir'e Mektuplar	79
c. Bergama'ya Mektuplar	81
d. Tiyatira'ya Mektuplar	84
e. Sardis'e Mektuplar	87
f. Filadelfya'ya Mektuplar.....	89
g. Laodikya'ya Mektuplar.....	90
B. İnanç Turizmi Açısından Yedi Kiliseler	92
1. Hıristiyanlık Açısından Anadolu'da Yedi Kiliseler.....	97
2. Türkiye'de İnanç Turizmi açısından Anadolu'da Yedi Kiliseler	104
SONUÇ.....	110
BİBLİYOGRAFYA	113
ÖZET.....	125
ABSTRACT.....	126

ÖNSÖZ

Kutsal Kitap'ın son yazısı Vahiy (Apokalypsis: Açıklama, gösterme, bildirme) eskatologya ile ilgilidir. Bu metin, çağdaş okuyucuyu uğraştıran betimlemeler, simgeler, tanımlarla doludur. Bugün anlaşılması güç olan bu soyut açıklamalar, Vahiy'in yazıldığı dönemde okuyucunun kolaylıkla anlayabileceği bir yazı biçimidir.

Vahiy kitabında yer alan Yedi Kiliseler bugün Türkiye sınırları içerisinde Ege bölgesinde bulunmaktadır. Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen yedi kiliseler, hem Hıristiyan dünyası hem de Türkiye inanç turizmi açısından bir potansiyel oluşturmasından dolayı ayrı bir öneme sahiptir.

Türkiye'de İnanç Turizmi şemsiyesi altında bu kiliselerin araştırılması ve dünyaya tanıtılması ayrı bir önem taşımaktadır. Bu sebeple konunun Vahiy kitabı çerçevesinde araştırılması konuyu daha bir spesifik hale getirmekte ve önemini ortaya çıkarmaktadır.

Tez hazırlanırken yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Yedi Kiliseleri konu alan makaleler ve kitaplar taranmıştır. Konuyla ilgili Hıristiyanlık hakkında bilgi veren siteler araştırılmış, Hıristiyan yazarlarla irtibata geçilmiş, Yedi Kiliseler ile ilgili görüşleri ve kitapları alınmıştır. Yedi Kiliseleri Araştırma Merkezi Başkanı Sayın Dr.Mark Wilson'ın göndermiş olduğu notlar ve kendisinin yazmış

olduğu “Biblical Turkey” adlı kitap tezde yararlanılan önemli bilgi kaynakları arasında yer almıştır.

Bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde Aziz Yuhanna tanıtılmış ve vahiy kitabı incelenmiştir. Bu çerçevede Hıristiyan resmi sitelerinden bilgiler elde edilmiştir.

İkinci bölümde ise Dinler Tarihi açısından Hıristiyanlıkta Yedi Kiliselerin önemi hem Hıristiyan dünyası hem de Türkiye İnanç potansiyeli açısından değerlendirilmiştir.

Sonuç kısmında ise çalışmada ulaşılan sonuçlar özet halinde sunulmuştur. Sayın Dr. Mark Wilson’a göndermiş olduğu notlardan ve tezimde yararlandığım kitabından dolayı teşekkür ederim.

Tez danışmanım Sayın Prof. Dr. A.İsra Güngör hocama zamanını ve emeğini hiç esirgmeden ayırdığı için teşekkürlerimi sunarım. Daha sonra tezimi yazma fırsatı verdiği için 2 yaşındaki oğlum Ömer Alparıslan Kunt’a ve aileme de teşekkür ederim.

Sinem Kunt

Ankara-2014

KISALTMALAR

age . :	Adı geçen eser
agm. :	Adı geçen makale
bkz. :	Bakınız
c. :	Cilt
ev. :	Çeviri
DİA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.:	Editor
ERE:	Encyclopedia of Religion and Ethics
Karş. :	Karşılaştırınız
M.Ö:	Milattan önce
M.S:	Milattan sonra
ö. :	Ölümü
S. :	Sayı
s. :	Sayfa numarası
ty. :	Tarih yok
vb. :	Ve benzeri
vd. :	Ve devamı
Yay. :	Yayınları
yy. :	Yayın yeri yok

GİRİŞ

Metod ve Kaynaklar

1. Araştırmanın Metodu

Aziz Yuhanna'nın Vahiy Kitabı çerçevesinde Yedi Kiliseler'in araştırılması ve Hıristiyanlık tarihi açısından önemini ortaya konması, araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu açıdan çalışmada Aziz Yuhanna'nın hayatı, Vahiy Kitabı'nın teşekkül süreci, ortaya çıkışı, Yedi Kiliselerin kurulması ve buna zemin hazırlayan hususlar, Dinler Tarihi ve İnanç Turizmi'ne katkıları ele alınmıştır.

Araştırmada, hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için orijinal metinlere ve temel kaynaklara dayanarak Dinler Tarihi'nin *tasvir edici (Deskriptif)* metodu kullanılmıştır. Bunu esas alırken Yedi Kiliseler'in tarihi süreci göz önünde bulundurulmuş ve zaman zaman *karşılaştırma* metoduna başvurulmuştur. Buna istinaden *orijinal metinlerin kullanılması, klasik anlayışın esas alınması, kavramların kullanımı, kapsam ve sınırlılıklar* metodolojik ilkeler olarak benimsenmiştir.

Orijinal Metinlerin Kullanılması: Tezin temel kaynaklarını Hıristiyanların kutsal kitabı "Kitab-ı Mukaddes" oluşturmaktadır. Tezin konusuyla ilgili kısımlar Kitab-ı Mukaddes'te yer alan şekliyle ele alınmıştır. Ancak yazılanların daha sağlıklı

anlaşılması için İngilizce tercümelere de yararlanılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili diğer Hıristiyan kaynaklara ve çevirilere de başvurulmuştur.

Klasik Anlayışın Esas Alınması: Hıristiyanlık uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu bakımdan Hıristiyanlık içerisinde zamanla geleneksel çizginin dışında farklı anlayışlar ve yorumlar ortaya çıkmıştır. Fakat klasik olarak adlandırdığımız ana yapı, Hıristiyanlığın temel dini ilkelerine bağlı kalarak kendi varlığını korumuş ve bu şekilde günümüze kadar ulaşmıştır. Tezin konusu olan Yedi Kiliseler, bu klasik anlayış çerçevesinde ele alınmıştır.

Kavramların Kullanılması: Ülkemizde Yedi Kiliseler ile ilgili yapılan çalışmalarda ele alınan kiliselerin isimlerinin kullanım şekli ve yazımıyla ilgili farklılıklar görülmektedir. Bunun temel sebebi Yedi Kiliseler'in Roma Dönemindeki Latince adlarının kullanılması bazen de bu kiliselerin Türkçe telaffuzları esas alınarak yazılmasıdır. Problemin bir diğer sebebi ise bir kelimenin veya ismin okunuş şeklinin Türkçeye ve Latinceye göre değişkenlik göstermesidir. Tezde Latince kelimeler, Türkçe telaffuzları esas alınarak kullanılmıştır.¹ Bunun yanı sıra çalışmada Türkçe telaffuzları okuyucular tarafından karıştırılmaması için Yedi Kiliselerin Latince isimleri parantez içinde özgün olarak kullanılmıştır.²

Kapsam ve Sınırlılıklar: Araştırmanın konusu Vahiy Kitabı çerçevesinde Yedi Kiliseler şeklinde sınırlandırılmıştır. Yedi Kiliseler, klasik anlamda Aziz Yuhanna ile ilişkilidir. Bu yüzden tezin içeriğini Aziz Yuhanna'nın Yedi Kiliseye yazdığı mektuplar oluşturmakta olup bu kiliselerle ilgili diğer şahsiyetler veya

---

¹ Efesos yerine Efes gibi.

² İzmir (Smyrna) Kilisesi, Bergama (Pergamon) Kilisesi gibi buna istinaden çalışmada, Yedi Kiliselerin isimlerinin klasik metinlerdeki kullanım şekli esas alınmıştır.

konular araştırmanın kapsam alanı dışında tutulmuştur. Tezin sınırlandığı bir diğer husus, kiliselerin sayısı ile ilgilidir. Erken Hıristiyanlık döneminde sadece Yedi Kilise yoktu birçok kilise vardı. Fakat Hıristiyan kutsal kitabı dikkatle ele alındığında bugün Ege Bölgesi'nde yer alan Yedi Kilise daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda araştırmada Yedi Kiliseler üzerinde daha çok durulmuş diğer kiliselerin sadece birkaçının isimlerine yer verilmiştir.

2. Kaynaklar

a. Hıristiyanların Kutsal Kitabı

Tezin temel kaynaklarını Hıristiyanların Kutsal Kitabı oluşturmaktadır. Kutsal Kitap'ta yer alan Vahiy bölümü tezde ele alınan esas kaynaklar arasındadır. Vahiy bölümü, Kitab-ı Mukaddes'in son bölümünde yer alır. Bu bölümün yazarının kimliği çok net değildir. Ancak Katolik Kilisesi bu bölümün, aynı zamanda Dört İncil yazarından birisi olan Yuhanna tarafından; bazı yazarlar ise Yuhanna adını taşıyan bir başkası tarafından kaleme alınmış olduğunu belirtirler. Öte yandan Doğu Kiliseleri bu bölümü Kutsal Kitabın ana metninden saymazlar. Böyle olmasına rağmen temel bilgi kaynağı yine Kutsal Kitap'tır. Katolik Kilisesince kanonik(kabul görmüş) olarak ön görülen kutsal kitaptaki bilgilerin doğruluğu tartışılmaz ve bu kitapta yer alan bilgilerin orijinal olduğu kabul edilir.

Tezin konusunu oluşturan Yedi Kiliseler Vahiy Kitabı ile doğrudan ilişkilidir. Tezde sık sık başvurulan bu kaynak ve bu kiliseler üzerinde günümüzde yapılan kazı çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Tezin temel kaynakları arasında yer alan diğer bir kaynak ise Türkiye’de “Yedi Kiliseleri Araştırma Merkezi” Başkanı Mark Wilson’ın göndermiş olduğu notlardır. Sayın Mark Wilson’ın elde ettiği bilgiler, Yedi Kiliseler ile ilgili yapılan kazı çalışmaları sonucunda derlenmiştir. Bu bağlamda Mark Wilson’ın yazdığı “Biblical Turkey” adlı kitap tezde yararlanılan önemli bilgi kaynakları arasında yer almaktadır.

Bu kitapta en son yapılan kazı çalışmalarında elde edilen bilgilerin yanı sıra Hıristiyan kaynaklarında yer alan Yedi Kiliseler ile ilgili bilgilere de yer verilmektedir.

b. Konuyla İlgili Araştırmalar

Araştırmada, Hıristiyanların Kutsal Kitabı’nın yanı sıra müracaat ettiğimiz diğer kaynaklar arasında konuyla ilgili yapılmış çalışmalar yer almaktadır. Tezin konusu olan Yedi Kiliseler, Dinler Tarihi ve İnanç Turizmi ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla bu sahalarda yapılmış çalışmalarda Yedi Kiliselere belli ölçülerde değinilmiştir.

Yedi Kiliseler konusunda Ali İhsan Yitik'e ait Hz.Meryem ve Efes adlı çalışması temel dini metinleri ve Hıristiyan kaynakları kullanmış olmasından dolayı ayrı öneme sahiptir. ³ Hakeza Mehmet Alparslan Küçük'e ait İnanç Turizmi Açısından Türkiyede Dini Mekanlar, (Yahudilik-Hıristiyanlık Örneği) adlı eser de içerdiği bilgiler açısından önemlidir. ⁴ Benzer şekilde Orhan Seyfi Yücetürk'ün Ayasuluk adlı çalışması, Yedi Kiliselerden birisi olan Efes'i ayrı bir önemle ele alması açısından önemli bilgi kaynakları arasında yer almaktadır. ⁵ Tezde yer alan temel çalışmalar arasında Mark Wilson'ın Biblical Turkey adlı eseri⁶ Yedi Kiliseleri, yapılan kazı çalışmaları neticesinde değerlendirmesi açısından yararlanılan önemli bilgi kaynakları arasında gösterilmiştir.

Araştırmada yararlanılan diğer temel çalışmalar arasında C. Marvin Plate'in *Four Views on the Book of Revelation* (1998), K.Wright'ın *Religious Tourism* (2008), A. Elwell Walter'in *Apocalyptic* (1996), Williston Walker'ın *A History of the Christian Church* (1963), Charles C.Torrey'in *The Apocalypse of John New Haven* (1958), Cyril C. Richardson'nın *Early Christian Fathers* (2006), Edith Renouf'un *Life of Anne Catherine Emmeriche* (1951), Luigi-Dlabesio Padovese, Anselmo-Granella, Oriano-Aliani, Filippo'nun *Turchia* (1987) adlı eserler zikredilmektedir.

Modern dönemde konumuzla ilgili çeşitli makaleler de kaleme alınmıştır. Bunlar arasında F.Ö.Güzel'in "Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir

³ Ali İhsan Yitik, Hz.Meryem ve Efes, İzmir 2001.

⁴ Mehmet Alparslan Küçük, İnanç Turizmi Açısından Türkiyede Dini Mekanlar, (Yahudilik-Hıristiyanlık Örneği), Berikan Kitapevi, Ankara 2013.

⁵ Orhan Seyfi Yücetürk, Ayasuluk, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1991, C.4 s.228.

⁶ Mark Wilson, Biblical Turkey(A Guide to The Jewish and Christian Sites of Asia Minor), Ege Yayınları, İstanbul 2010.

Dinamik: İnanç Turizmi” adlı çalışması⁷ ve Mustafa Aksoy’un “Türkiye’de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış ve Hıristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem” adlı makalesi⁸ İnanç Turizmine dayalı açıklayıcı bilgiler vermesi bakımından önemlidir.

Türk akademi çevrelerinde ise Vahiy Kitabı çerçevesinde Yedi Kiliseler ile ilgili çalışmalar çok sınırlıdır. Bu anlamda Ali İhsan Yitik ile Mark Wilson’ın çalışmaları önemlidir. Diğer taraftan son yıllarda bu alanla ilgili doktora ve yüksek lisans tezleri yapılmış olmakla birlikte tezin konusu olan Aziz Yuhanna’nın Vahiy Kitabı çerçevesinde Yedi Kiliselere yönelik spesifik bir çalışma bulunmamaktadır.

---

⁷ F.Ö.Güzel”Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi Yayınları, Isparta 2010, C.2, S.2. s.87-100.

⁸ Mustafa Aksoy, “Türkiye’de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış ve Hıristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem”, Dinler Tarihi Araştırmaları-III, Ankara 2002, s. 417-431.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZİZ YUHANNA VE VAHİY KİTABI

A. Aziz Yuhanna

1. Hayatı

Aziz Yuhanna'nın ilk dönemdeki hayatı yani havari olmadan önceki yaşamıyla ilgili pek fazla bilgi yoktur. Havari olduktan sonraki hayatı ile ilgili bilgileri de Dört İncil ve Resullerin İşlerinden öğrenilmektedir.⁹ Kaynaklara göre, M.S. II. yüzyıla doğru Aziz Yuhanna'nın hayatı efsaneleşmeye doğru gitmiştir. Bu bilgilere göre, Aziz Yuhanna'nın hayatı hakkında günümüzde edinilen bilgiler Vahiy Kitabı'na ve eski çağın ünlü din adamlarının vermiş olduğu bilgilere dayanmaktadır.¹⁰ Aziz Yuhanna, Filistinli bir din adamıdır. Nerede ve ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda M.Ö. XV'te Galile'de doğduğuna dair bilgiler rivayet edilmektedir.¹¹ Yuhanna, Zebedi'nin ve Salome'nin oğlu, Yakup'un kardeşidir.¹² Yakup ve Yuhanna Hz. İsa'nın kuzenleridir ve annesi Salome ise Hz. Meryem'in kız kardeşidir.¹³ Kutsal kitapta yer alan bu ifadelerden gerçek kan bağı ile mi Yuhanna ile Hz. İsa'nın kuzen olduğu yoksa Yuhanna'nın Hz. İsa'ya yakınlığını ifade etmek için mi bu kavramın kullanıldığı metinden anlaşılamamaktadır. Tarihte

⁹ Muammer Ulutürk, "Hıristiyanlık'ta Havarilik", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2005, s.99.

¹⁰ Abdullah Abdi bin Destân Mustafa, Yuhanna, www.ihlsozluk.com/index.php?nedir=yuhanna
Erişim tarihi: 02.06.2013

¹¹ Catholic Encyclopedia: "St. John the Evangelist" http://en.wikipedia.org/wiki/John_the_Apostle
Erişim tarihi: 21.01.2013.

¹² Karşılaştırınız : Markos, 1:19-20, 15:40; Matta, 27:56

¹³ Karş.Yuhanna İncili, 19:25; Markos, 27:56 ve Matta, 15:40

birçok önemli şahsiyet bu gibi ifadelerle anılmıştır. Örneğin Hz.Meryem'in Harun'un kız kardeşi olduğu Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir.¹⁴ Fakat bu tabirle bir kan bağından çok Hz. Meryem'e iffetli bir soydan geldiğini vurgulamak için atıfta bulunulmuştur.

Aziz Yuhanna, Havârî, Elçi, İncil yazarı / İlahi (kutsal) / İlahiyatçı ve İsa'nın öğüt ve inançlarını yayma işiyle görevlendirdiği on iki yardımcısı ve öğrencisinden biridir.¹⁵ Aziz Yuhanna'nın ismi, Yuhanna İncil'inde "Yahya" olarak da geçmektedir.

¹⁶ Aziz Yuhanna havari olduğunda yirmi dört yaşındaydı ve İsa'nın en genç havarilerinden biriydi.¹⁷ Yuhanna önce Yahya'nın ardından İsa'nın şakirdi ve İsa'nın en gözde havarilerinden biri olmuştur.¹⁸ İnciller'e göre Hz. İsa, daha tebliğ faaliyetinin başında kendisine inananlardan on iki kişi seçmiş ve bunlara şakird adını vermiştir.¹⁹ Ayrıca onlardan "On İki Resul"²⁰ veya "Resuller"²¹ olarak da bahsedilmektedir; ancak daha ziyade onlar "şakird" diye adlandırılmışlardır.²² Markos İncili'nde Yuhanna'nın adı hep Yakup'dan sonra geçer hatta Yakup'un kardeşi diye açıkça belirtilir,²³ bu yüzden onun Yakub'un küçüğü olduğuna inanılır.

Hz. İsa Yahya tarafından vaftiz olduktan ve şeytan karşısında denenip tepliğine başladıktan sonra Galile denizinin yanında gezerken Petrus denilen Simun

¹⁴ Meryem Suresi, 28.

¹⁵ Şinasi Gündüz, "Yuhanna", Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara 1998, 309-400.

¹⁶ Yuhanna İncili, 1:6.

¹⁷ The Urantia Book, John Zebedee, <http://truthbook.com/index.cfm?linkID=138> Erişim tarihi: 25 Mayıs 2013.

¹⁸ Yuhanna İncili Nedir, Tarihi, Yazarı, Özellikleri Hakkında Bilgi, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <http://www.filozof.net/Turkce/dinler-tarihi/13724-yuhanna-incili-nedir-tarihi-yazari-ozellikleri-hakkinda-bilgi.html>) Erişim tarihi: 31 Mayıs 2013.

¹⁹ Luka, 6:13

²⁰ Vahiy, 21:14

²¹ Markos, 6: 30

²² Matta, 11:1; 14:26; 20:17; Yuhanna, 20:2

²³ Markos, 5:37.

ile kardeşi Andreas'ı denize ağ atarken görmüş, onlara: “ Ardımca gelin; sizi insan avcılarını yapacağım” demiş, onlar da ağlarını bırakıp onu takip etmişler. Az sonra ağ onarılırken gördüğü Zebedi'nin oğlu Yakup ile kardeşi Yuhanna'yı çağırmış onlar da hemen kayığı ve babalarını bırakıp İsa'nın peşinden gitmişlerdir.²⁴ Bu ifadelerden Yuhanna'nın İsa'nın ileride havarisi olacağı anlaşılmaktadır.

Petrus'la birlikte iki kardeş, İsa'ya en yakın havarileri oluşturur. Aziz Yuhanna, İsa'nın vaftiz oluşundan çarmıha gerilişine kadar hep yanında bulunan havarisidir. Hıristiyanlığın başlangıcından beri, Yuhanna'nın eseri sayılan Dördüncü İncil'de iki kardeş'ten yalnızca bir kez, Taberiye Gölü(Cenesaret)'nün kıyısında göğe yükselmiş İsa'yı gördüklerinden söz edilir.²⁵ İsa'nın sevdiği havari'nin Yuhanna olup olmadığı metinden anlaşılmaz. İncil'de Yuhanna'nın adı da hiç geçmemektedir. Lakin kutsal kitaptaki yazılanlardan kastedilen kişinin Yuhanna olduğu anlaşılmaktadır.

İsa'nın dirilişinden sonra, Hıristiyanlığı yeni kabul edenleri kutsamak için Petrus'la birlikte Samiriye'ye gitmesi, Yuhanna'nın kilisede önemli bir konuma geldiğini gösterir. Pavlus'un tanıtımları için İncil'i emanet ettiği kişiler Petrus, (Yuhanna'nın değil 'İsa'nın Kardeşi' olarak anılan) Yakup ve Yuhanna'dır. Yahudi olmayanların kiliseye alınması konusunda çıkan tartışmada Yuhanna'nın tutumunun ne olduğu bilinmemektedir ama o ve yandaşlarının Pavlus'la ters düştüğü, yani Yahudi olmayanların kiliseye alınmasına karşı çıktığı yolunda bir delil yoktur.

---

²⁴Matta, 4:18-22

²⁵Luka, 5:1.

Yuhanna'nın bundan sonraki hayatı belirsiz ve efsanelerle doludur. M.S 100'lerin sonlarında Ephesos Piskoposu Polykrates, Yuhanna'nın Mezarı'nın Ephesos'ta bulunduğunu, onun 'İsa'nın Sevdiği Havari' olduğunu ileri sürüyordu. Yaklaşık 180'de Lugdunum (lyon) Piskoposu olan Iremaeus'a göre de Yuhanna Efes'te (Ephesos) ölmüş, İncil'ini ve Mektuplarını Efes'te (Ephesos), Vahiy Kitabını da Patnos'ta (Batnos) yazmıştı.²⁶

M.S 200'lerde Efes'te (Ephesos) iki rakip yörenin halkı, havarilerin mezarının kendi yörelerinde olduğunu iddia ediyorlardı. Sonunda bunlardan birinin iddiası resmen benimsendi ve o yöre kutsal ilan edildi .

Ayasuluk²⁷ Tepesi'nin güney yamacındaki basit mezarı üzerine M.S.V. yy.' da erken dönem bazilikası inşa edilmiştir. İmparator II.Theodosius(d. 10 Nisan 401 – ö. 28 Temmuz 450), mezarın bulunduğu inanan şapelin çevresine, bugün kullanılan adıyla Aziz Yuhanna(St.Jean) Kilisesi'ni yaptırmıştır.

Yazılı kaynaklarda, içinde Aziz Yuhanna'nın mezarının bulunduğu ahşap çatılı bazilikanın VI. yüzyılda artık kullanılmayacak durumda olduğu aktarılmaktadır. Bu bazilikanın yerine İmparator Büyük Justinianus (d.482-ö.565) ve İmparatoriçe Thedora (d.500-ö.548) bugün kalıntıları görülen altı kubbeli kiliseyi inşa

²⁶ Mark Wilson, Biblical Turkey (A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor), Ege Yayınları, İstanbul, 226.

²⁷ Ayasuluk/Ayasuluk adının, "kutsal soluk- nefes" anlamında, Yuhanna'nın mezarının üzerindeki toprağın nefes alıp verme şeklinde hareket etmesinden kaynaklandığı iddia edilmektedir. Bu dönemden itibaren de Yuhanna'nın mezarından alınan tozun hastalıklara şifa getireceği inancı yaygınlaşmıştır (Bkz. Mustafa Büyükkolancı, St. Jean Hayatı ve Anıtı, İzmir 2000, s. 66; Zehra Bulut, Türkiye'de İnanç Turizmi Kapsamında Selçuk Aziz Yuhanna Bazilikası'nın Turistik Ürün Potansiyeli ve Tanınmışlık Düzeyi Üzerine Bir Araştırma, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2012, 70, 74). Yüçetürk ise Ayasuluk isminin kaynağı olarak Yuhanna'yı göstermekte, ancak teferruatlı bilgi vermemektedir(Bkz. Orhan Seyfi Yüçetürk, "Ayasuluk", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1991, C. 4, s. 228.

ettirmişlerdir. Haç planlı ve 130x65 m boyutlarındaki bu kilise Efes'te(Efesos) Artemis²⁸ Tapınağı'ndan sonra inşa edilmiş en büyük dini yapıdır. ²⁹

²⁸ Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Geçici Listesi'nde yer alan Sardis başta olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinde Artemis'e atfedilen çok sayıda tapınak bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en önemlisi, dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilen Efes'teki **Artemis Tapınağı**'dır. Anadolu'nun bolluk ve bereket timsali olarak anılan ana tanrıça (Kibele/Kybele) geleneğine dayalı Artemis kültürünün en büyük tapınağı olan Efes Artemis Tapınağı'nın bugün sadece temel kalıntıları bulunmaktadır. Efes Artemis Tapınağı'nın kalıntıları; İzmir'in Selçuk ilçesinden Kuşadası Yolu'nun sağında kalmaktadır. Çok sayıda kabartmalı sütuna sahip tapınak, 25 metre uzunluğunda, 60 metre genişliğinde ve 25 metre yüksekliğindedir. M.S. 263 yılında Got'lar tarafından yıkılan Artemis Tapınağı, 1869 yılında İngiliz Wood tarafından bulunmuştur. Günümüzde bu alandaki kazıları, Avusturyalılar yürütmektedir (Geniş bilgi için bkz. Cevdet Bayburtluoğlu, Arkeoloji, 388-396; Fant-Reddish, Biblical Sites in Greece and Turkey, Oxford 2003, 202-204; A. Özdal Değirmencioğlu-H. Suavi Ahipaşaoğlu, Anadolu'da Turizm Rehberliği Temel Bilgileri, Ankara 2008, 264-265; Selçuk Gür, İlk İnsandan Selçuklu'ya Anadolu Uygurulukları ve Antik Şehirler, İstanbul 2007, 205-206; Samantha Lafferty, Travel Adventures Turkey, India 2008, 235-236, 262-263; Rüstem Aslan, "Dünya Mirasında Türkiye: İlk Çağ Yerleşimleri ile Halikarnas Mozolesi ve Efes Artemis Tapınağı", Türkiye'nin Kültürel Mirası-I, Ed. Canan Parla, Eskişehir, 15-16, 29-31).

²⁹Büyükkolancı, 48

Kuzeyindeki Hazine Dairesi ve Vaftizhane yapılarıyla birlikte Atriumu³⁰ özel bir plana sahiptir. St Jean kilisesi Orta Çağ'da Hıristiyan hacıların uğrak yeri “Haç Kilisesi” haline gelmiştir.³¹ Yazılı belgelere göre M.S. XII. yy. da onarıma muhtaç durumdadır. 1304 yılında Türklerin eline geçince kilisenin bir bölümü cami olarak kullanılmaya başlanmış ve yapı 1365-1370 yıllarında şiddetli bir depremle yıkılmıştır.

Kilise içindeki kazılara 1921- 22 yıllarında G.A. Sotriou tarafından başlanmıştır. 1927-30 yıllarında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü iç kısımdaki kazıları tamamlamıştır. 1960- 2006 yılları arasında Kültür Bakanlığı çevrede kazı yapıp, yapıları ve surları restore etmiştir. 2007 yılından beri kazı ve onarım çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle Pamukkale Üniversitesi'nde oluşturulan ekip tarafından sürdürülmektedir. Efes'ten sonra en çok ziyaretçi çeken ve önemli bir dini merkez olan kiliseye her yıl 1 milyona yakın ziyaretçi gelmektedir. Buradaki kazı ve onarım çalışmaları yapının daha belirgin hale gelmesini ve korunmasını sağlarken Güneydoğu kısmında yeni kazılmaya başlanılan Piskoposluk Sarayı, yapıya ayrı bir önem kazandırmaktadır.³²

M.S. 500'lere gelindiğinde Yuhanna'nın mezarından alınan tozun şifa getirdiği inancı yaygınlaşmıştı. Aynı dönemde Efes'teki (Ephesos) kilisenin önde gelenleri, Dördüncü İncil'in Yuhanna el yazısı ile yazılmış bir nüshasının kendilerinde bulunduğunu öne sürmüşlerdi.

³⁰ Not: Atrium: Sanat Tarihi Terminolojisinde camide yer alan avlunun kilisedeki karşılığıdır. s.6

³¹ Ayasuluk Tepesi ve St Jean Anıtı (Kilisesi) Kazısı <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/Eklenti/9469,ayasuluk-st-jean-kazisi.pdf?0> Erişim Tarihi: 06 Ocak 2013.

³² Ayasuluk Tepesi ve St Jean Anıtı (Kilisesi) Kazısı vd.

Batı'da da özellikle Markos İncili'ne dayalı olarak Yuhanna'nın öldürüldüğü şeklindeki yorumlar sonucunda pek çok efsane yayılmıştır. M.S. 100'lerde yaşamış olan Kartacalı Teolog Tertullianus, Yuhanna'nın kaynar yağa atıldığını, ama yara bile almadan kurtulduğunu yazmıştır.³³

M.S. 600'lerde Laterano Bazilikasında bu olayı gösteren bir tablo yapılarak Roma'daki Latin Kapısı'na yerleştirilmiştir. Bu olay, her yıl 6 Mayıs'ta anılır. Yuhanna'nın Yortu Günü ise 27 Aralık'tır. Yuhanna'nın ölmediği yolundaki inanç ise eski bir efsaneye dayanır. "*Yuhanna'nın İşleri*" adlı Apokrif³⁴ metnin özgün biçiminde Yuhanna ölür. Ama sonradan, Enoş ve İlyas gibi onun da göğe yükseltildiği kabul edilmiştir. Bir başka yaygın inanışa göre de Yuhanna'nın Mezarı'nın üstündeki toprak, sanki havari hala soluk alıyormuşçasına inip kalkar.³⁵

Ortaçağ İkonografisinin³⁶ kaynağı olan efsanelerin çoğu, *Yuhanna'nın İşleri*'nden alınmıştır. İkonografi'de Yuhanna ilk dönemlerden başlayarak hep genç ve sakalsız betimlenmiş, Ortaçağ Batı Sanatı'nda da bu betimleme en yaygın Yuhanna tasviri olmuştur. Bizans'ta ise Yuhanna, saçlı ve uzun sakalı ağarmış olarak, çoğunlukla elinde İncil'le betimlenmiştir. İncil yazarı olarak simgesi Kartal'dır. Yuhanna'nın Vahyi'nde yer alan esinler dolayısı ile Yuhanna Bizans'ta *Teologos* lakabıyla anılmıştır. İncil Yazmaları'nda yer almayan bu unvana

³³ UlumulHikme, Yuhanna, <http://www.rahle.org/index.php/makaleler/139-zaman-etkileyenler/bat-dncesini-etkileyenler/1480-yuhanna> Erişim Tarihi: 16 Şubat 2013

³⁴ Apokrif, dini metinlerin ve kitapların parçası olmayan metindir. Bu kavram, dini metinlerin doğruluğunun şüpheli olduğu durumları tanımlamak amacıyla kullanılır. Kitab-ı Mukaddes'e eklenmemiş metinler apokrif kabul edilir. Apocrypha." *Oxford Dictionary of English 2e*, [Oxford University Press, 2003](http://tr.wikipedia.org/wiki/Apokrif) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Apokrif> Erişim Tarihi: 16 Şubat 2013

³⁵ UlumulHikme, vd.

³⁶İkonografi: Dinsel içerikli sanat yapıtlarında betimlenen dinsel olay ya da kişiyle ilgili tipleşmiş hatta bir ölçüde standartlaşmış biçim düzenleri veya kalıplarını inceleyen bilimsel disiplindir. <https://eksisozluk.com/ikonografi--147343?nr=true&rf=iconography> Erişim Tarihi: 16 Şubat 2013

Yuhanna'nın Yazmaları'nda rastlanmıştır. Efes'te(Ephesos)Aziz Yuhanna (St.Jean) Kilisesi'nin bulunduğu tepeye de *Hagios Theologos* (Ayasuluğ) adını taşır.³⁷

Aziz Yuhanna'nın, Yeni Ahit'in Dördüncü İncili olan Yuhanna İncili'ni yazdığı tartışmalı olsa da Hıristiyan dünyasınca genel kabul edilen görüş böyledir.³⁸ Yine Hıristiyan tezine göre, Hıristiyanların kutsal kitabında yer alan Yuhanna'nın yazmış olabileceği Yuhanna'nın Birinci, İkinci ve Üçüncü mektubu diye bilinen Üç Mektup ve Vahiy bölümü de ona aittir. Aynı zamanda Hıristiyanlığın kurucularından sayılan Aziz Pavlus; Petrus, Yakup ve Yuhanna (Yahya) için “Kudüs'te Kilise'nin Temel Direği” dediği rivayetlerde geçmektedir.³⁹ Aziz Pavlus'un Yuhanna için böyle bir tanımlamada bulunması Yuhanna'nın Hıristiyanlık dini içinde önemli bir yerde olduğunu kanıtlamaktadır. Aynı zamanda İsa'nın da iki kardeşe (Yakup ve Yahya) “Fırtına'nın Oğulları” lakabını taktığı İncil'de yer almaktadır.⁴⁰

Bazı kaynaklarda Domitianus(d.24 Ekim 51 – ö.18 Eylül 96)'un ölümü ve Trajanus(d.18 Eylül 53 – ö.9 Ağustos 117)'un tahta çıkışı üzerine Yuhanna sürgünden sonra serbest bırakılmıştır. Efes'e dönerken gemisinin battığı ve

³⁷ UlumulHikme, Yuhanna, vd.

³⁸ İsa'dan yaklaşık olarak 60 yıl sonra (M.S. 90 yılları ile M.S. 110 yılları arasında) yazılan Yuhanna İncil'i, İsa'nın kendi havarisi olan Yuhanna'ya atfedilmektedir; ancak, İsa'nın havarisi olan Yuhanna'nın bu İncil'i yazmasının tarihsel açıdan mümkün olmadığı pekala bilinmektedir. Bu bağlamda, tarihsel olarak mümkün olmamasına rağmen, Hıristiyanların dördüncü İncil'i niçin Yuhanna'ya atfettikleri sorusu çıkmaktadır. Bu sorunun cevabı gayet açıktır. İsa'nın ölümünden sonra Şam yolunda gördüğü bir vizyon sonucu İsa'nın, kendisini “milletler havarisi” olarak tayin ettiğini iddia eden Pavlus, zamanla kendi görüşlerinin hakim olduğu bir Hıristiyan dogması oluşturmuştu. Bu Hıristiyan dogması da temelde Yuhanna İncili'nin öğretisi ile uyuşmaktaydı. İşte bu nedenle, Pavlus'un görüşleri etrafında şekillenen bu Hıristiyan dogmasının güvenilirliği ve otantikliğini artırmak için, dördüncü İncil, İsa'nın orijinal havarisi olan Yuhanna'ya atfedilmiştir. Bkz. Mahmut Aydın, “Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci” İslamiyat Dergisi, Hz.İsa Özel Sayısı, 3-4, 2000, C. 3, ss.47-74

³⁹ İsmail Altınçekiç'in “Yedi Vahiy Kilisesi” ile ilgili göndermiş olduğu notlar.

⁴⁰ Markos, 3:17

Miletos'ta sahile çıktığı rivayet edilmektedir. Edindiğimiz bilgilere göre Yuhanna hiç evlenmemiştir. Lyon piskoposu ve kilise tarihçisi İrenaus 'a göre de Aziz Yuhanna İ.S. 100'de Trajanus döneminde Efes'te ölmüştür. ⁴¹

2. Sürgün Dönemi

Yuhanna hakkında Kutsal Kitapta yer alan bilgilerin dışında güvenilir yazılı kaynak olmadığı için onun hakkındaki diğer bilgiler Yuhanna ile ilgili rivayetlerden öğrenilmektedir. ⁴²Edinilen rivayetlere göre Yuhanna, kendi başına yaşamak isteyen, bir topluluğa katılmayan bir keşişti. Ama o kadar iyi bir vaizdi ki, şöhreti bütün imparatorluğu aşmıştı. Bunun üzerine Domitianus döneminde imparator onu İstanbul Patriği yapmak istemişti, ama o imparatorun bu isteğini reddetmişti. Fakat İmparator hemen pes etmemiştir. Askerler gönderip Yuhanna'yı zorla İstanbul'a getirtip patrik yapmıştır. O yalnız ve sade yaşamak isteyen bir keşiş olduğu için insanların önüne çıkmaktan, politikadan ve lüks içinde yaşamaktan hoşlanmıyordu. Roma İmparatorluğu döneminde ceza kolonisi ile birlikte sürgüne gönderilmişti. ⁴³ Yuhanna'nın sürgüne gönderilmesi şöyle gerçekleşmiştir:

Yuhanna patrik olduktan sonra” Mademki beni patrik yaptınız, o zaman ben de işimi iyi bir şekilde yapacağım” demiş, güçlü vaazlarını verdikten sonra herkesin önünde bütün bu hoşlanmadığı zenginlik ve lükse lanet okumuştur. İmparator da

⁴¹ Wilson, 226.

⁴² Erken Kilise Tarihi Konferans Notları, Yuhanna, http://www.incilturk.com/calvinizm/kilise_tarihi_kilise_babalari.htm#_Giris Erişim Tarihi: 18 Şubat 2013.

⁴³ Padovese-Dlabesio-Granella–Aliani, Turchia, Parma 1987, 205-207; Rosemary Ellen Guiley, The Encyclopedia of Saints, USA 2001, 185

Yuhanna'nın söylediği bu sözleri kendi üzerine almış ve Yuhanna'yı Patmos'a sürgüne göndermiştir.⁴⁴ Yuhanna bu adada İncili ve bazı mektupları kaleme almıştır. Bu süreçte, Yuhanna, Hz.Meryem'i ihmal etmemiş ve gizlice sık sık ziyaretine gitmiş, her türlü ihtiyacını karşılamıştır. Hz. Meryem'in de uzun bir süre burada gizli şekilde⁴⁵ yaşamış olduğu, öldüğü ve Yuhanna tarafından buraya gömüldüğü⁴⁶ rivayet edilmiştir.

Patmos adasına kısaca değinecek olursak, bu mekan Hıristiyanlar için en fazla dini önem taşıyan Yunan Adasıdır. Bu ada on iki adaların en kutsalı olarak bilinmektedir. Bir anlamda Ege'nin Kudüsü'dür. Burayı ziyaret edenler yarı hacı olmuş kabul edilmektedir. Çünkü İncil'in yazarlarından Aziz Yuhanna bu adaya sürgüne gönderilmiştir. Bu sırada İsa'nın kendisine görüldüğü kutsal kitapta yer almaktadır.⁴⁷

⁴⁴ Patmos Adası ve buradaki dinî mekânlar hakkında geniş bilgi için bkz. Fant- Reddish, *Biblical Sites in Greece and Turkey*, Oxford 2003, 95-100; Padovese-Dlabesio-Granella-Aliani, *Turchia*, 205-207; Guiley, *The Encyclopedia of Saints*, 185; Fant- Reddish, *Biblical Sites in Greece and Turkey*, 92 -94.

⁴⁵ Yüceltürk "Ayasuluk", 228; Hıristiyanlara göre Hz. Meryem'in gizli şekilde yaşamasının temelinde, Efes'teki Romalıların en büyük Tanrıçası Artemis ile kıyaslanma düşüncesinin önüne geçme yatmaktadır(Bkz.Elise Remy Thierry, *Meryem Ana Evinin Sırrı*, İzmir 1985, 2)

⁴⁶ Türkiye'nin yetiştirdiği önemli bilim adamlarından ve Dinler Tarihçisi sayın merhum Prof. Dr. Günay Tümer, Hıristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem adlı eserinde Meryem ile ilgili orijinal kaynaklardan örnekler vererek Hz. Meryem'in mezarının Kudüs'te, Efes'te ve Antakya'da olabileceğini söyleyenlerin de olduğuna dikkat çekmekte ve Efes'te IV. Yüzyılda yapılan bir kazıda Yuhanna ve Meryem'e ithaf edilen bir kilisenin bulunduğunu ancak Hz. Meryem'in Efes'te öldüğüne dair herhangi bir bulgu olmadığını belirtmektedir. O eserinde ayrıca Hz. Meryem'in ölümü konusunda Hıristiyanlar arasındaki tartışmaların da varlığına dikkat çekmekte ve Hz. Meryem'in öldüğü yerin tartışma konusu olduğunu, Eski Kilise Babaları'nın Efes'te Meryem'in bir evi ve mezarı olduğundan hiç bahsetmediklerini beyan etmektedir(Bkz. Günay Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem*, Ankara 1997, 78-92). Ayrıca Yuhanna'nın havariler içerisinde en çok yaşayan kişi ve Hz. Meryem'in ölümünü görmüş olma ihtimalinin yüksek olmasına rağmen İncili'nde ve mektuplarında Hz. Meryem'in İsa'dan sonraki hayatına dair herhangi bir bilgi vermemesi de bu şüpheleri doğrulamaktadır(Bkz. Ömer Faruk Harman, "Meryem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,(DİA) Ankara 2004, C. 29, s. 237). Hz. Meryem'in Efes'te ölmediği kabul edilse dahi orada yaşadığı düşünülerek Efes'in inanç turizmi açısından Türkiye'ye büyük bir yatırım yapılmasının önü açılmalı, ancak misyonerlik faaliyetleri noktasında bazı ince hususlar da gözardı edilmemelidir.

⁴⁷ Yuhanna'nın Vahyi, 1:9-11.

Patmos Adası'nda Aziz Yuhanna'nın Manastırı bulunmaktadır. Bu manastır, adanın en yüksek yerinde Chora denilen tarihi şehir merkezindedir. Manastır, ziyaretlere açıktır. Manastırın içinde Ana Avlu ve Aziz Yuhanna İkonu görülmeye değer eserlerdir. Ada'yı en fazla ziyaret edenler ise İtalyanlardır.

Aziz Yuhanna'nın Patmos Adası'ndaki durumuna değinecek olursak, İsa'nın öğrencisi Yuhanna Patmos Adası'na gönderilmişti, kendi ülkesi Filistin'den uzakta sürgündeydi ve yeni bir kültür, yeni bir halk, yeni bir dille karşılaşmıştı. Eve geri dönüş yolu tamamen kapalıydı. Belki de hayatı boyunca orada kalacaktı ama sonradan Efes'e gittiği bilinmektedir.⁴⁸ Kısacası ailesini, arkadaşlarını, akrabalarını getirecek yol tamamen kapalıydı. Sanki bütün yer kapılarını ona kapatmıştı. Yuhanna bu durumu Vahiy bölümünde anlatmıştır. Yuhanna diyor ki: "Bundan sonra gökte açık duran bir kapı gördüm." Şükrediyorum yeryüzü bizlere kapılarını kapattığı zaman, insanlar bizlere kapılarını kapattığı zaman gökyüzünde bizim için açık olan bir kapı var. Eğer hayatında, yeryüzünün kapılarının birçok noktada sana kapalı olduğunu hissediyorsan bunu hatırlatırım sana, İsa Mesih'in vasıtasıyla kapıdan giren herkes için gökteki kapı açık. Daha önce duymadığı bir ses olan bu ses için Yuhanna "İşittiğim ses" ifadesini kullanıyor.⁴⁹

Yuhanna, Patmos Adası'nda sürgündeydi fakat halk onu çok seviyor ve onun tekrar patrik olmasını istiyordu. Bunun üzerine Yuhanna tekrar patrik olmuş, ama kısa süre sonra yaptığı bu sert vaazlarından dolayı tekrar sürgüne gönderilmiştir. Burada Yuhanna'nın havarisi Prochorus ile 5-15 yıl birlikte kaldığı bilinmektedir.⁵⁰ Eserlerini burada yazmıştır. Yine rivayetlere göre bu sürgün Yuhanna'nın son

⁴⁸Ali İhsan Yitik, *Hız. Meryem ve Efes*, Tıbyan Yayınları, İzmir 2001, 28.

⁴⁹Vahiy, 21:3-6.

⁵⁰Wilson, 229.

sürgünü olmuştur. Yine rivayetlere göre Aziz Yuhanna kötü olan sağlığı nedeniyle sürgüne giderken yolda yaşadığı zorluklara dayanamamış ve ölmüştür.

Aziz Yuhanna'nın, İmparator Nerva (d. 8 Kasım 30 (ya da 35) – ö. 27 Ocak 98) döneminde öldüğü ve on iki havariden doğal bir ölümle ölen tek havari olduğu kayıtlara geçmiştir.⁵¹

3. Hıristiyanlıktaki Önemi

Hıristiyan inancına göre, Hz.İsa'nın dirilişinden sonra Hıristiyanlığa gelenleri kutlamak için Samiriye⁵²'ye gitmesi Aziz Yuhanna'nın ilk Hıristiyan kilisesi içindeki yerini göstermektedir.⁵³

Aziz Yuhanna'nın hayatı hakkında Katolik Kilisesi'nin kanonik gördüğü İncil'deki bilgilerin yetersiz oluşu Aziz Yuhanna hakkında çeşitli efsanelerin yayılmasına neden olmuştur. Bu efsanelere yer verecek olursak örneğin M.S. II. yüzyıl sonlarında Efes Piskoposu Polykrates, Yuhanna'nın mezarının Efes'te (Efesos) ve onun İsa'nın sevdiği havarisi olduğunu ileri sürüyordu.⁵⁴ İyon piskoposu olan İrenaeus ise, Yuhanna'nın Efes'te ölmüş olabileceğini, İncili'ni ve mektuplarını burada yazdığını, Vahiy Kitabı'nı ise Patmos'da yazdığını ifade etmektedir.⁵⁵ IV. yüzyılda Yuhanna'nın mezarının Efes'te olduğu kabul edilmiştir. Daha sonra

⁵¹ Wilson, 226.

⁵² Samiriye: Günümüzdeki Filistin'in eski ismi olarak ifade edilmektedir.

⁵³ Yuhanna, www.ihlsozluk.com/index.php?nedir=yuhanna Erişim tarihi: 02 Haziran 2013.

⁵⁴ Yuhanna, www.ihlsozluk.com/index.php?nedir=yuhanna Erişim tarihi: 02 Haziran 2013.

⁵⁵ Wilson, 226.

hastalıkların VI. yüzyılda, Yuhanna'nın mezarından alınan tozlarla şifaya kavuştuğu inancı yaygınlaşmıştır.

Batı Hıristiyanları arasında da Yuhanna ile ilgili efsaneler yayılmaya başlamıştır. Markos İncili'ne dayalı olarak Yuhanna'nın ve Yakub'un İsa'nın aşağısında ve solunda oturması konusundaki İsa'nın sözlerinden Yuhanna'nın öldürüldüğü yorumu yapılmış ve bunun etrafında birçok efsane geliştirilmiştir. M.S. II. yüzyılda yaşayan ilahiyatçı Tertullianus, Yuhanna'nın kaynar yağa atıldığını, ama yara bile almadan kurtulduğunu yazmıştır. Hatta VII. yüzyılda Laterano Bazilikasında bu olayı gösteren bir tablo yapılarak Roma'daki kilisenin kapısına yerleştirilmiştir. Bu olay her yıl 6 Mayıs'ta kutlanan bir kült merasimine dönüşmüştür. Aslında Yuhanna yortusu 27 Aralık günüdür. Daha sonraki dönemlerde Yuhanna'nın ölmediği inancı efsaneleşip yayılmıştır. Yuhanna'nın İşleri isimli apokrif bir metnin bildirdiğine göre Yuhanna ölür, ancak sonradan Enoş ve İlyas gibi Yuhanna'nın göğe yükseldiği belirtilir.⁵⁶

Yuhanna'nın bahsettiği “Yedi Kilise” sadece Ege bölgesinde bulunan Yedi Kiliseden ibaret değildir. Evet, Yedi Kiliseye yedi mektup bu kiliselere hitap edilerek yazılmıştır. Fakat “Yedi Kilise” olarak bahsedilen kiliseler yeryüzünde bulunan bütün kiliseleri temsil etmektedir. Mektuplar, Mesih'in ilk gelişiyle ikinci gelişi arasında yaşamakta olan bütün kiliselere yazılmıştır. Çünkü tamamlanmışlık anlamına gelen yedi rakamı bize bu resmi çizmektedir. Bu yedi rakamının özelliğine dayanarak birçok genelleme yapılabilir. O halde Vahiy kitabı kiliseye yazılmıştır. Yuhanna zamanında sadece Ege'de var olan yedi kiliseye değil. Aynı zamanda,

⁵⁶Yuhanna, www.ihlsozluk.com/index.php?nedir=yuhanna Erişim Tarihi: 02 Haziran 2013

İsa'nın ilk gelişiyle ikinci gelişi arasında yaşamış bütün kiliselere yazılmıştır denilebilir. Vahiy kitabı sadece Mesih'in birinci ve ikinci gelişi arasında yaşayan kiliselere yazılmış olmasının ötesinde, aynı zamanda Mesih'in birinci ve ikinci gelişi arasındaki kilise tarihi niteliğindedir.

Hıristiyan inancına göre kilisenin kimliği ve yaşamı Yuhanna zamanında nasılsa bugün de aynıdır ve Mesih gelene dek aynı kalacaktır. Kilisenin kimliği ve yaşamı Mesih'in birinci gelişinden ikinci gelişine kadar Mesih'in kendisidir. Kilisenin kimliği Mesih'tir. Kilisenin yaşamı Mesih'tir. Vahiy kitabı Mesih'in ilk gelişi ile ikinci gelişi arasında yaşayan kilisenin kimliği ve yaşamı Rab İsa Mesih'in Kendisidir.⁵⁷

4. Aziz Yuhanna ve Efes

Efes kenti öğrenci Yuhanna'nın vahyi aldığı Patmos adasına diğer altı kente oranla en yakınıdır. Efes M.Ö. 1000 yıllarında kurulmuş ünlü kentlerden biridir. Efes'in önemi ve ünü o dönemin başkentleri Babil, Nineve, İskenderiye, Atina ve Roma'yla karşılaştırılabilen büyük bir kentti. Tapınakları, tiyatrosu, sarayı, hamamları, kitaplığıyla ün kazanmıştı.

Günümüzde ise Efes kentinde tiyatro, tapınak, saraylar ve hamamların sadece kalıntıları bulunur. Burayı ziyaret edenler sadece sanat ve yapı kalıntılarını görebilmektedirler.

⁵⁷ <http://www.hristiyan.gen.tr/yedi-kiliseye/> Erişim Tarihi: 15 Şubat 2013.

Efes'teki kilisenin Akvila ve Priskila adlı sıradan imanlı bir çift tarafından kurulduğu düşünülmektedir.⁵⁸

Efes'in tarih öncesi güzelliklerinin yanında olumsuz özellikleri de vardı. Efes, düşüklüğün, putlara tapıcılığın egemen kesildiği bir yerdi. Böyle bir kentte İsa Mesih küçük bir topluluk oluşturarak ışığını parlatmıştı. Pavlus özellikle üçüncü gezisinde iki yıl süreyle Efes'te çalışmıştı.⁵⁹ Pavlus, Efes'te Tiranus okulunu⁶⁰ kullanmış, aynı zamanda İsa Mesih'in Sevinç Getirici Haberi'ni vaaz etmiş ve öğretmiştir.⁶¹ Tarihçi Eusebeus'a göre İncili yaymak için muhtelif bölgelere dağılan havarilere görev taksiminde "Asya"⁶² Yuhanna'ya verilmişti.⁶³ Eusebeus, aynı zamanda Aziz Yuhanna'nın kesin olarak Asya'ya gittiğini söylemişti.⁶⁴ Fakat Aziz Yuhanna'nın kesin olarak hangi tarihte Efes'te bulunduğu bilinmemektedir. Havarilerin İsa'nın ölümü sonrası çalışmalarından bahseden yazılarda miladi 37 yılından 49'a kadar Aziz Yuhanna'dan hiç söz edilmemektedir. Ayrıca muhtemelen M.S.53-56 yıllarında Efes'te kaldığı bilinen Aziz Pavlus yazılarında Aziz Yuhanna'nın burada yaşadığından da söz etmemektedir.⁶⁵

⁵⁸ <http://www.hristiyanturk.com/showthread.php/4790-Efes-kilisesi> Erişim tarihi: 03 Haziran 2013.

⁵⁹ S.Paşaoğlu - H. Bostancıoğlu, Efes Kilisesi - İlk Sevgisini Yitiren Kilise (Birinci ve İkinci yüzyıl), <http://hristiyanturk.com/forum/eklesya-kilyse-ynanlilar-topluluğu/vahiy-kitabýndaki-yedi-kilise/3349-efes-kilisesi> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2013

⁶⁰ School of Tyrannus, <http://www.israeljerusalem.com/school-of-tyrannus.htm> Erişim Tarihi: 14 Eylül 2013

⁶¹ Resullerin İşleri, 19:9-10

⁶² O devirde Roma kayıtlarına göre Asya terimi sadece Efes ve civarını ifade etmekteydi.

⁶³ Yitik, 37.

⁶⁴ Thierry, 4.

⁶⁵ A Biblical Cylopedia, Ed.John Eadie (Presbyterian), London, 425-426.

Haç'ta İsa'nın Yuhanna'ya annesini emanet ettiği ⁶⁶ Aziz Yuhanna'nın muhtemelen Hz. Meryem'in tanıdığı biri olduğu⁶⁷ kutsal kitapta yer almaktadır.

Efes, Vahiy'in ilk iki bölümünde yer alan bilgilere göre Anadolu'da ilk Hıristiyan cemaatinin teşekkül ettiği yerlerden biridir. Hıristiyanlık buradan aldığı temelle bir dünya dini haline gelmiştir. Muhtemelen Antakya'dan sonra Efes Hıristiyanlık açısından ikinci önemli yerdir. Aynı zamanda Efes ilk iki yüzyılda Batı Anadolu'da oluşan yedi Hıristiyan cemaatinin merkezidir. Bununla birlikte M.S. 431 yılında toplanan üçüncü büyük konsilin yapıldığı yerdir. ⁶⁸

Bazı kaynaklara göre Efes, Hz. İsa'nın annesini emanet edecek kadar güven duyduğu ve bugünkü dört kanonik İncilden birini ve vahiy bölümünü kaleme alan Aziz Yuhanna'nın uzun yıllar kaldığı, öldüğü ve mezarının bulunduğu bir yerdir. Hatta onun adına miladi IV. asırda İmparator Justinien tarafından inşa edilen ve Hıristiyanlık tarihinin en görkemli yapılarından biri olan Aziz Yuhanna Bazilika'sının kalıntılarının hala günümüzde korunduğu yerdir. Yuhanna'nın yüz yaşında Efes'te öldüğü, İzmir'in Selçuk İlçesi'nde gömüldüğü ve orada Aziz Yuhanna Bazilikası'nın ⁶⁹ inşa edildiği şeklinde bilgiler de kaydedilmektedir. ⁷⁰ Mustafa Büyükkolancı, St. Jean Hayatı ve Anıtı adlı eserinde M.S. VI. Yüzyılda Yuhanna'nın mezarının hac yeri olarak kabul edildiğine dair yazılı belge olduğunu

⁶⁶Yuhanna, 19:26-27

⁶⁷Matta, 27:56;Yuhanna, 19:25

⁶⁸http://tr.wikipedia.org/wiki/Birinci_Efes_Konsili Erişim Tarihi: 16 Şubat 2013.

⁶⁹Guiley, "John the Divine" maddesinde Bazilikanın camiye dönüştürüldüğü bilgisini vermektedir(Bkz. Guiley, The Encyclopedia of Saints, 185).

⁷⁰Bkz. Guiley, The Encyclopedia of Saints, 185.

dile getirmekte hatta hac yolculuğuna çıkan bir hacının dönüş yolunda Efes'e uğrayıp Aziz Yuhanna'nın mezarını ziyaret ettiğini de ifade etmektedir.⁷¹

Aziz Yuhanna, Hıristiyan dinini yaymaya çalışmıştır. Bu esnada Efes'te günümüzdeki bazilikadan önce var olan bir kilisede görev yapmıştır. Yuhanna'nın ölümü üzerine vasiyeti gereğince görev yaptığı kiliseye defnedilmiştir. Yuhanna için basit bir mezar anıtı yapılmış ve bu mezarın üzerine M.S. V.Yüzyılda ahşap çatılı bir bazilika inşa edilmiştir. Daha sonra M.S. VI. Yüzyıl başında bazilika, depremlerde kullanılamaz duruma gelince İmparator Justinyan ve karısı Theodora (527-565) tarafından haç planlı, kubbeli yeni bir bazilika yaptırılmıştır.

Ayasuluk/Ayasuluk Tepesi'nde yer alan Bazilika, yaklaşık yüz otuz metre uzunluğundadır. Büyük bir avluya sahip Bazilikanın ortasında, kubbenin altında Yuhanna'nın mezarı ve mezarın doğu tarafında da rahiplerin oturdukları bölümler bulunmaktadır. Kilise içerisinde aziz resimlerini ihtiva eden freskler ile İmparator Justinyan ile karısı Theodora'ya ait monogramlar yer almaktadır. M.S. VII. ve VIII. Yüzyıllarda koruma amacı ile kilisenin ve bazilikanın çevresi, yirmi kule ve üç giriş kapısı olan surlar ile çevrilmiştir. Bu kapı içerisinde en önemlisi, Artemis Tapınağı'ndan getirilen yapı malzemelerinin kullanıldığı "Takip Kapısı" adı ile bilinen güney kapısıdır. Kapının iki tarafında bir kemer ile bağlanan kuleler yer almaktadır. Kilisenin duvarlarında günümüzde Abbey Galeri'sinde sergilenen Truva/Troia kahramanlarından Açil'in yaşamı ile ilgili resimler vardır. Kilisedeki avlu yüksek duvarlarla çevrili olup; orta avlu, üstü örtülü, önü sütunlu açık galeri ve gezinme yerleri olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Kuzey, güney ve

⁷¹Orhan Seyfi, Yüçetürk, "Bülbüldağı", Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1992, C. 6, 487; Büyükkolancı, 26.

batı yönünde çok sayıda nişlerden oluşan avlunun doğusunda da beş kapı bulunmaktadır.

Avlu ile nefler arasında bulunan beş küçük kubbeli narteksler, ince uzun dikdörtgen plânlıdır. Kilisenin ibadet bölümü ise haç plânlı, üç nefli ve üzeri altı büyük kubbe ile örtülü klasik bazilika plân düzeninde inşa edilmiştir. Yuhanna'nın mezar odası ise iki basamakla yükseltilerek belirginleştirilmiş orta nefin sonunda ve apsisin önünde yer almaktadır. Kilise, 1921-1922'li yıllarda Yunanlılar tarafından incelemeye alınmış ve bu incelemeler, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da Avusturya Arkeoloji Enstitüsü devam ettirilmiştir. 1957-1958'li yıllarda da Kilise, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiş ve kuzey nefteki ikinci kat sütunlarını ayağa kaldırmıştır.⁷² Ayrıca yapılan kazılarda kiliseye ait dikdörtgen biçimde kalın silmelerden oluşturulmuş yüzeyinde çeşitli hayvan figürlerinin olduğu korkuluk levhaları bulunmuştur. Bunun yanında Orta Bizans Dönemi'ne ait spiralli, yıldızlı, çiçekli, birbirine geçmiş daireler içerisinde haçları olan templon arşitravı ortaya çıkarılmıştır.⁷³ 2010 yılında bu alanda yapılan kazılarda M.S. VII. Yüzyılda Efes'e (Yuhanna Kilisesi'nin yakınına) taşınmış olan ve bazilikanın güneydoğusunda olduğu düşünülen Piskoposluk merkezi ve sarayı ortaya çıkartılmıştır. Kilisenin arkasında yer alan hazine binası da X.Yüzyılda şapele dönüştürülmüştür. Şapelin apsisinde Hz. İsa'nın, Yuhanna'nın ve kilise azizlerinin freskleri yapılmıştır. Ayrıca kuzeyde nef boyunca uzanan dar bir koridorun sonunda da V. Yüzyılda yapıldığı düşünülen ilk kiliseye ait çevresinde dar koridor ile iki salonu olan vaftizhane

⁷² Gür, 206- 207; Zekeriya Bingöl, Gelenekten Evrensel Anadolu'da İnanç Turizmi, Ankara 2007 148; Yüceltürk "Ayasuluk", 228

⁷³Bkz. Mustafa Büyükkolancı - Gökçen Kurtuluş Öztaşkın, "Selçuk-Efes Müzesi'nde Sergilenen St. Jean Kilisesi'ne Ait Korkuluk Levhaları ve Templon Arşitravları", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010, S. 7, s. 39-49.

bulunmaktadır.⁷⁴ Ayrıca bugün Efes sadece Hıristiyanlarca değil Yahudi, Budist, Şintoist veya hiçbir dine inanmayan kimseler tarafından da ziyaret edilen bir mekândır.⁷⁵

Efes denildiğinde çoğu kimsenin aklına ilk olarak Hz.Meryem ve Yuhanna gelmektedir. Hıristiyanlarca özel bir öneme sahip⁷⁶ bu iki şahsın kesin olarak Efes kentine geldiğine dair bir delil yoktur. Herhangi bir delil olmadığı için çoğu Hıristiyan alim tarafından bu konu günümüze kadar tartışılmalıdır.⁷⁷ Tezin sınırlarını aşmamak için bu konuya fazla yer verilmeyecektir. Sadece Efes'te Hz. Meryem'in Yuhanna ile ilişkilendirilen kısımlar belirtilecektir. Öncelikli olarak tezde Hz. Meryem'in Efes kentine gelişine kısaca açıklık getirilecektir. Bunun için birkaç olasılık değerlendirilecektir.

Meryem'in İsa'dan sonraki yaşamıyla ilgili olarak sözlü geleneğin bize sunduğu iki kuram vardır; ikisi de yazılı herhangi bir belgeyle desteklenememektedir. Bugünkü değişik kiliselerin bu kuramlara inanmada aşağı yukarı eşit olarak bölündüklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kuramlardan birine göre, Meryem Kudüs'te (Yeruşalim) kalıp ölünceye değin Yuhanna'yla birlikte yaşadı. Diğerine göreyse Yuhanna'yla birlikte Kudüs'ten Efes'e gidip orada Yuhanna'nın ya da Pavlus'un kurmuş olduğu kilisenin koruması altında yaşadı. Her iki kuramı destekleyen belgelerin, ister sözlü gelenek biçiminde ister daha sonra kilise tarihçilerinin göndermeleri biçiminde olsun, ayrıntılı olarak sıkça ele alınmış

⁷⁴ Bkz. <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/dosya/1-279598/h/ayasuluk-st-jeankazisi.pdf>/ Erişim tarihi: 01 Eylül 2013.

⁷⁵ Yitik, 28.

⁷⁶ Kemal Polat, Katolik Hıristiyanlık'ta Azizlik ve Azizler, Ankara 2008, 199; Ali Erbaş, Hıristiyanlıkta İbadet, İstanbul 2003, 50-51.

⁷⁷ Bkz. Tümer, 79-93.

olduklarından, burada incelenmesine gerek görülmemiştir. Yalnız iki nokta Efes kuramının dayandığı usa vurumu göstermeye yetecektir.

Birincisi tamamen olumsuz kanıttır ve M.S. 375 yılında, ilk dönem Hıristiyan yazarlarından Epiphanius'un bir düşüncesinden çıkarılmıştır. Epiphanius'a göre Kutsal Kitapta Meryem'in ölümüne ilişkin bir söz yok: Öldü mü kaldı mı, gömüldü mü, gömülmedi mi? Kutsal kitapta, Yuhanna, Asya eyaletine gittiğinde, onu yanında götürdüğüne ilişkin görüşü doğrulayacak hiç bir belge de yoktur. Demek ki, Kilise ihtiyarları, M.S.IV. yüzyılın sonlarına doğru böyle bir uyarı notunun düşülmesini gerektirecek kadar güçlü bir Efes geleneğinin oluşmadığını zaten biliyorlarmış.

İkinci nokta, M.S. 431'den az sonra toplanan Efes konsiliyle ilgilidir. Görüldüğü kadarıyla konsilin başlıca amacı, Nestorius ile yandaşlarının Tanrı'nın bakire anasına tapınmayı küçültücü niteliklerini kınamaktı. Konsilin tutanakları arasında M.S.429 yılında Kyzikos piskoposu Proklos'un verdiği vaazın metninde vardır. Proklos'un konusu "kadın soyunun yüceltilmesi" özellikle de "tam vaktinde hem ana olan hem bakire kalan onun" övülüp yüceltilmesiydi, çünkü cemaatin önünde söylediği gibi, "Tanrının anası Kutsal Meryem bizi orada bir araya getirmişti." Ancak, öykünün en ilginç yanı, konsilin toplandığı yerin "Meryem adlı en kutsal kilise" olmasıydı. Efes'te Roma dönemi kentini kazan Avusturyalı arkeologlar bu kilisenin, yıkıntılarını gören herkesin iyi bildiği, çifte bazilika olduğu kanısındadır. Bu yapıda gerçekten iki kilise vardır; en doğudaki Justinianus zamanından kalmadır, Batı kısmındakinin ise, M.S.431 yılında var olduğu hemen hemen kesindir. Daha önce de söylendiği gibi Meryem'in Efes'te oturduğu savının dayandığı bu ve başka kanıtlar son zamanlarda yeniden ilgi çekmeye başlamıştır. Bu

kez olay, Meryem'in evi denmiş olan yerin yeniden bulunmasıyla bağlantılıydı. Kentin güneyinde Solimissos(Aladağ) dağının yamaçlarındaki güzel küçük, kutsal yapı, ününü, geçen yüzyılın başlarında meydana gelen doğaüstü bir olaya borçludur.

Anne Catherine Emmerich'in gördüğü görüntü, 1818 yılında kendi ağzından ozan Brentano'ya yazdırıldı. Brentano 1841 yılına değin bir şey yayımlamadı, yayımladığında da dağıtımı çok kısıtlıydı. Bu da 1824'te Anne Catherine Emmerich'in ölümüyle İzmir Katoliklerinin buluşu arasında niçin bunca zaman geçtiğini açıklamayı kolaylaştıracaktı. Anne Catherine Emmeric yaşarken bulunsaydı, onu ne çok sevindirecekti. Görüntüdekine öylesine gizemli bir biçimde benzeyen yıkık yapı, apsisli küçük şapelimsi bir şeydi ve komşu köyde oturan Rum topluluğu burayı zaten kutsal yer olarak biliyor, zaman zaman burada dinsel törenler gerçekleştiriyorlardı. Yine Yunanca-Türkçe adıyla buraya geleneksel olarak Panaya Kapulu deniyordu. Sözcük anlamı”kutsalın kutsalı kapılı [bakire]”dir. Yapı şimdi kısmen onarılmış olup Ayasuluk'tan (Efes) gelen bir yol bizi buraya ulaştırmaktadır.

Zamanla Efes Meryem Kültünün merkezi olan bir yer haline gelmiştir. Efes'te, Hz.Meryem'in etrafında bir takım inanç ve uygulamaların oluşmasının nedeni, oranın daha önceden Anadolu'da Ana Tanrıça kültünün merkezi olmasıdır.. Bu durum büyük olasılıkla bölgenin Hıristiyanlaştırılması sürecinde ortaya çıkmıştır. Nitekim Aziz Gregory Thaumaturgus, Aziz Augustinus (354-430) ve Büyük Gregory (m.540-604) gibi kilise babalarının bu yönde tavsiyelerinin olduğu bilinmektedir.⁷⁸

⁷⁸ Bkz.H. Thurston, “Saints and Martyr (Christian)”, Encyclopedia of Religion and Ethics (ERE), XI/51-59, s.57-58; Eadie, s.425-426; Mary Pat Fisher-Robert Luyster, Living Religions, London 1991, s.252-253;Tümer, s.127-135; Myrtle Sarah Langley, “Mary-Second Eve, Virgin and Mother The Goddess as Healer and Destroyer in a Patriarchal Culture”, New Era Conference, (December 29,1986-January 3, 1987) Coronado, California(ayrı Basım)

Hıristiyan dünyasında zamanla bir Meryem Kültü oluşmuşsa da Efes'te Müslümanlara göre Hıristiyanların kabul ettiği gibi bir Meryem kültü yoktur.⁷⁹ İslam ülkelerinde Virginia, Santa Maria ve Mary Land gibi Meryem'e nispet edilen şehir veya eyalet isimleri de yoktur.⁸⁰ Meryem Müslümanlara göre Kur'an'da Allah tarafından seçildiği, temizlendiği ve dünya kadınlarına üstün tutulduğu bildirilen, ismiyle hitap edilen yegane kadındır.⁸¹

5. Aziz Yuhanna ve İsa

Yuhanna'ya göre İsa, Tanrı'nın Oğlu ve Kelâmı'dır.⁸² Bu yeni yaklaşım, onun kullandığı dilde de yankısını bulmuş ve yeni kelimelerin kullanılmasına sebep olmuştur. Buna istinaden Yuhanna, Vahiy'de İsa'yı ifade ederken, "bilmek, tanımak, görmek, tanıklık etmek, söylemek, konuşmak ve yorumlamak" fiilleri ile "kelâm, tanık, ışık, gerçek, ihtişam ve işaret" gibi isimleri kullanmıştır.⁸³

İsa'ya göre ise Yuhanna: Onun kulu ve İsa Mesih'in şehadetine tanıklık eden sadık bir elçidir. Hz. İsa, Yakup ve Yuhanna'ya fırtınanın oğulları diye lakap vererek onların ne kadar mücadeleci bir ruha sahip olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Aziz Yuhanna, Hz.İsa'nın mucizevi olaylarını da yakından izlemiştir. Hz.İsa Yairus'un kızının diriltilmesi sırasında olayı takip etmelerine izin verilen üç kişiden biri

⁷⁹ Sabahattin Türkoğlu, Efes'te 3000 Yıl, İstanbul, 1986, 131.

⁸⁰ Resimler, heykeller, kutsal yerler, pınarlar, hayır kurumları, şiirler, ilahiler, çiçekler, vb. onun adına olan şeyler için bkz. Fredo Mary Groves, A Book of the Love of Mary, London 1912.

⁸¹ Al-i İmran Suresi, 3/42

⁸² Yuhanna'nın Vahiyi, 1:1.

⁸³ , René, Latourelle, *Theology of Revelation*, London 1968,73; Jensen, "Revelation, Concept Of (In the Bible)", *The New Catholic Encyclopedia* (Catholic University of America), Washington 1967, XII/438; Vahiy, 1:2

Yuhanna olmuştur. ⁸⁴ Yuhanna, İsa'nın her zamankinden farklı bir görünümüne bürünerek yüzünün güneş gibi parlaması, esvabının ışık gibi aydınlanması hadisesine de (transfiguration) şahit olmuştur. ⁸⁵

İsa için Yuhanna, her ne kadar doğruluğu kanıtlanmamış olsa da İsa ölmeden önce annesini emanet edecek kadar güvendiği havarisidir. Yuhanna bu yakınlığı şöyle anlatmaktadır: İsa'nın haçı yanında, anası ve anasının kızkardeşi, Klopas'ın karısı Meryem ve Mecdelli Meryem duruyorlardı. Ve İsa, anasını ve yanında sevdiği şakirdi durmakta görünce anasına dedi: Kadın, işte oğlun! Ondan sonra şakirde dedi: İşte anan! O saatten sonra şakird onu kendi evine aldı."⁸⁶Bununla birlikte Yuhanna da Meryem için ikinci bir oğul olmuştur ve Meryem de onun havarilik görevlerine engel olmayı düşünmemiştir. Çünkü Yuhanna'nın ilk yıllarda sık sık Kudüs dışında görevle seyahatte olduğu görülmektedir. ⁸⁷

Son olarak ifade etmek gerekirse Aziz Yuhanna İsa'nın öğretilerine bağlı kalmış ve ömrünün sonuna kadar onun yolundan gitmeye ve öğretilerini yaymaya çalışmıştır.

⁸⁴Markos, 5:37; Luka, 8:51

⁸⁵Matta, 17:1

⁸⁶Yuhanna, 19:26 Bkz. F.L. Lanbach, Did Mary Tell Jesus Her secret, (London, 1970), s.144-5. Guiley, 242.

⁸⁷Bkz.Galatyalılara Mektup, 1:19; Resullerin İşleri, 8:14. Karş. Tümer, 91-93.

6. Aziz Yuhanna'nın Teolojisi

Aziz Yuhanna'nın teolojisi bugün farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Yuhanna bazılarına göre yarı Pelagiyusçu idi. Pelagiyusçuluğu açıklamak Aziz Yuhanna'nın teolojisinin anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Pelagius'un öğretisine göre, her Hıristiyan erdemli yaşayarak ve çileciliği uygulayarak mükemmelliğe, dolayısıyla azizlik mertebesine erişebilirdi. Pelagius'un, insan aklının ve özellikle de iradesinin olanaklarına sınırsız bir güveni vardı. Günahlarından yalnızca insan sorumluydu, çünkü insan iyilik yapma ve kötülükten kaçınma yetisine sahipti; başka bir deyişle özgürlüğü, "hür iradesi" vardı. Pelagius'a göre: Eğer günah insanda doğuştan varsa o zaman gayri iradidir eğer iradiyse o zaman doğuştan değildir. Çocukların vaftiz edilmesinin amacı ilk günahı temizlemek değil, yeni doğan bebeği İsa Mesih'e takdis ettirmektir. Pelagiusçuluğun tarihi kısa, ama oldukça çalkantılıdır. Pelagius çeşitli sinodlar ve konsiller tarafından defalarca afroz edilip, sonra yeniden temize çıkarılmıştır. Pelagiusçuluk kesin olarak ancak M.S.579'da, Orange Konsili'nde, özellikle Augustinus'un 413 ila 430 arasında kaleme aldığı çürütme metinlerine dayanılarak mahkum edilmiştir.⁸⁸ Aslında o dönemde doğunun tamamı bu görüşe inanıyordu, hatta batı da bile yandaşları vardı.

Aziz Yuhanna insanın doğuştan günahsız olduğunu iyi ve güzel işler yaparak ve İsa'nın yolundan giderek kurtuluşa erişilebileceğini savunuyordu.

⁸⁸ Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt III. Muhammed'den Reform Çağına, XXXII. Kablacı Yayınevi, Çev. Ali Bertay, İstanbul 2003.

7. Aziz Yuhanna Bayramı

M.S. 100'lerde yaşamış olan Kartacalı Teolog Tertullianus, Yuhanna'nın kaynar yağa atıldığını, ama yara bile almadan kurtulduğunu yazıyordu. M.S. 600'lerde Laterano Bazilikasında bu olayı gösteren bir tablo yapılarak Roma'daki Latin Kapısı'na yerleştirildi. Bu olay, her yıl 6 Mayıs'ta anılır. Yuhanna'nın Yortu Günü ise 27 Aralık'tır. Katolikler 27 Aralık; Ortodokslar ise 8 Mayıs - 26 Eylül gününü Aziz Yuhanna Bayramı olarak kutlarlar.⁸⁹

B. Eserleri

1. Yuhanna İncili

Diğer üç İncil gibi Yuhanna İncili'nin de yazarının aynı adı taşıyan kişi olduğu konusu tartışmalıdır. İnciller'in başına konan bu şahıs isimlerinin orijinal olmadığı, zira eski dönemlerde ve özellikle doğu geleneğinde kendi isimlerini eserlerinin başlığı olarak koyma âdetinin bulunmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte İnciller'in bu adları M.S. II. yüzyılın ilk yarısına kadar çıkmaktadır ve erken dönemlerden itibaren yaygınlık kazanmıştır. Bu kişiler İnciller'i bizzat yazmasalar da bilgi kaynağı kendileridir.⁹⁰

Yuhanna İncili, Yeni Ahit'in ilk dört bölümünü meydana getiren kanonik incillerden sonuncusudur. Kelime anlamı olarak "sevgili" veya "sevilen" demektir.

⁸⁹John the Evangelist, http://en.wikipedia.org/wiki/John_the_Evangelist Erişim Tarihi: 27 Ocak 2013.

⁹⁰Ömer Faruk Harman, "İncil", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 2000, XXII/270-276.

Bu İncil'in balıkçılık yaparak geçinen, "Evanjelist Yuhanna" olarak da bilinen, havari Yuhanna tarafından yazıldığı bilinmektedir. Ancak, bazı Hıristiyan araştırmacılar, İncil yazarı Yuhanna'nın, havâri Yuhanna'dan farklı kişi olduğunu, eldeki Yuhanna İncilindeki ifadelerden delillendirerek belirtirler. Yeni Ahid'deki Dört İncil'in Havari Yuhanna tarafından yazıldığı kabul edilirse de yazarının kimliği konusunda pek çok tartışma da vardır. Dili ve gelişkin bir ilahiyatı temel alması, yazarının Yuhanna'dan sonra yaşamış ve onun öğretilerinden yararlanmış birinin metni kaleme almış olabileceğini düşündürür. Ayrıca İsa'nın hayatına ilişkin birkaç bölümün öteki İnciller'deki sırayı izlememesi ve son bölümün sonradan eklenmiş gibi durması nedeniyle, metnin ayrı zamanlarda, ayrı kişilerce yazılmış bölümlerden oluştuğu öne sürülmüştür. İncil'in yazıldığı yer ve tarih de belli değildir. Birçok araştırmacı, öğretiyi Helenistik kökenli Hıristiyanlar'a aktarmak için MS 100'de Efes'te (Ephesos) yazıldığını kabul etmektedir. Gerçekten Yuhanna İncili, Yunan felsefesini çok iyi bilen biri tarafından yazılmış olabileceğini düşündürücü niteliktedir.

Yuhanna İncili, diğer üç İncilden çok farklı bir tarzda kaleme alınmıştır. Yuhanna İncili, öteki İnciller'den birkaç noktada ayrılır : Bu İncil, öncelikle diğerlerinden farklı bir zaman dilimini kapsar. İsa'nın peygamberliğinin büyük bölümünün Yahuda'da geçtiğini belirtir ve İsa'yı ilahiyat konularında uzun söylevler verirken tasvir eder. Ama asıl farklılık, bu İncil'in yöneldiği genel amaçtır. Yazar, İsa'nın birçok simgesel eylemini yazmamayı yeğlediğini, bunların yerine okuyucuların, Mesih Kilisesi'nin gizemli birliğini kavrayıp paylaşabilmeleri için özellikle belirli olayları aktardığını belirtir. Metnin anlatımında bu amaç egemendir. İncil, bir tür mistik simgesellik ile bedenleşmenin gerçekliği üzerinde ısrarla durur.

İncil bedenleşme konusunda açıkça Tekvin'i çağrıştıran bir ifadeyle başlar : 'Başlangıçta Söz vardı ve Söz Tanrı'yıydı ve Söz Tanrı'ydı.'⁹¹ Yuhanna İncili'nde İsa, Markos İncili'ndeki gibi hep kimliğini gizlemez ; kendini açıkça Tanrı'nın Oğlu olarak tanıtır. Dolayısıyla Yuhanna İncili'nde yalnızca bir dizi olay aktarılmakla kalmamış, çeşitli ayrıntılar öne çıkarılarak bu olayların ilahiyat açısından sistemli bir yorumuna ulaşılmıştır.⁹²

Diğer üç İncile, ortak konuları ve benzer üslupları sebebi ile Sinoptik İnciller denir. Esas gayesi bakımından da diğer İncillerden hayli farklı olan Yuhanna İncili'nin asıl amacı teolojiktir.

Yuhanna İncili'nin, M.S. 90'lı yıllarda yazıldığı tahmin edilmektedir. Sözü edilen İncil, Vaftizci Yahya'nın (Yahya Peygamber) dini faaliyetlerinden, İsa'nın göğe yükselişine kadar olan zaman aralığını kapsamaktadır. Yuhanna İncili, İsa'nın kilisesinin oluşumunu anlatır. İncil'de İsa'nın cennetteki krallığından insanlığa yol göstermeye devam edeceği vurgulanır. Bu anlamda, diğer inciller gibi belirli bir kesimi değil, tüm insanlığı hedeflediği düşünülebilir. "Dünya" kelimesi birçok yerde tekrarlanır. Diğer incillerde vurgulanan İsa'nın insanî veya dünyevî faaliyetlerinden ziyade doktrinlerine geniş yer ayırır. Yuhanna İncili, 27 kitaptan oluşan Yeni Ahit'in en felsefî, mistik ve sembolik bölümüdür, bazı araştırmacılarca Hint ve Yunan gizem kültürlerinden etkilendiği iddia edilir.⁹³

⁹¹ Yuhanna, 1:1-2

⁹² Yuhanna, <http://www.kemal-ersoğlu.net/geneldusuncetarihi/yuhanna.htm>, Erişim tarihi: 06 Şubat 2013.

⁹³ Yuhanna, Kevin Conner & Ken Malmin, *New Testament Survey*, İngilizce Vikipedi, *Gospel of John* Erişim tarihi: 14 Nisan 2013. <http://www.kitapyurdu.com/kitap/default.asp?id=468899> Erişim Tarihi: 14 Nisan 2013

Yeni araştırmalara göre, Yuhanna'nın yazarı İsa'nın öğretisini yeniden yazmış ve Kilise'de teolojisini ve doktrinlerini geliştirirken büyük oranda bu İncil'i esas almıştır. Buna göre Yuhanna İncil'i yeniden değerlendirilmelidir. Zira Sinoptiklerde İsa'nın mesajının bizzat kendisi üzerine değil de, Tanrı'nın Krallığı zerine bina edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu İncil, İznik Konsili ile zirveye ulaşan İsa'nın ilahlaştırılması ve tanrışallaştırılması sürecinde son derece önemli bir rol oynamıştır.⁹⁴

2. Yuhanna'nın Mektupları

Yuhanna'nın büyük ihtimalle M.S. 98'de Efesos'ta yazdığı  mektup, ilham edilen Kutsal Yazıların son kitaplarındandır. İlk iki mektup Hıristiyanları ışıkta yürümeyi sürdürmeye ve hakikate yönelik isyana karşı koymaya teşvik eder. nc mektupta ise Yuhanna, hakikat yolunda yürümekten söz etmenin yanı sıra kardeşleri işbirliği yapmaya da teşvik eder.

a. Birinci Mektubu

Yeni Ahit'te Havari Yuhanna'ya atfedilen  mektup yer almaktadır. Bunlardan birincisi "Yuhanna'nın Birinci Mektubu" adını taşımaktadır. Mektuplardan, Yuhanna'nın kimliğine ve etkilerine dair bazı ipuçları elde etmek imknı söz konusudur. Yuhanna'nın Birinci Mektubu'ndan, yazarının kim olduğunu

⁹⁴Mahmut Aydın, İsa Tanrı mı İnsan mı?, İz Yay., İstanbul 2002, 140 .

açıklayan bir bilgiye ulaşamamaktadır. Hıristiyan tezine göre, bütün ipuçları “İsa’nın sevdiği öğrenci”⁹⁵, yani İncilin Yuhanna kısmını ve Esinleme’yi (Vahiy) yazan Havari Yuhanna’yı işaret ediyor görünmektedir. Mektubun yazarı mektupta İsa Mesih’le ilgili kişisel deneyimlerini vurgulamaktadır. Üslûp ve içerik yönünden bu mektupla Yuhanna İncil’i arasında benzerlikler vardır. Bunun yanı sıra havarileri izleyen ilk yazarlar Yuhanna’yı, bu mektubun yazarı kabul ederler. Mektupta, mektubun ne zaman ve kime yazıldığı hakkında da bilgi bulunmaz. Ancak yine bu ilk yazarların eserlerinden Yuhanna’nın M.S. 70–100 yılları arasındaki dönemin çoğunu Efes’te geçirdiği anlaşılmaktadır. Eldeki belgelere göre mektup ilk kez Asya ilindeki (bugünkü Ege Bölgesi) topluluklar arasında okunmaya başlanmıştır. İlk yazarlardan biri olan İskenderiyeli Clement, Yuhanna’nın Asya İlindeki topluluklara ne denli çok ders verdiğini anlatmaktadır. Bu sebeple mektup, bu yöredeki topluluklara yazılmış olabilir. Mektubun dili oldukça yumuşaktır. Yuhanna, okuyucularına “sevgili kardeşlerim”, “yavrularım”, “çocuklar” diye seslenmektedir.⁹⁶

Yuhanna’nın ilk mektubu Mesih’le birlik içinde olan tüm topluluğa hitaben yazılmıştır ve Hıristiyanların hakikate isyana karşı tavır alıp hakikati ve doğruluğu kararlılıkla desteklemelerine yardımcı olacak sağlam öğütler içerir. Mektup, ışıқта, sevgi ve iman yolunda yürümenin önemini vurgular.

Yuhanna “[Tanrı] ışıқта olduğu gibi biz de ışıқта yürüyorsak birlikte paylaştığımız şeyler vardır” diye yazar. Yuhanna ayrıca, Tanrı sevginin kaynağı olduğundan “birbirimizi sevmeye devam edelim” der. “Tanrı sevgisi” bizi “O’nun

⁹⁵ Yuhanna İncili, 13:23.

⁹⁶ Yuhanna’nın Birinci Mektubu, 2:1-18.

emirlerine” uymaya yöneltirken, Yehova Tanrı’ya, Sözüne ve Oğluna “imanımız” ile dünyayı yeneriz⁹⁷ ifadelerini kullanır.

b. İkinci Mektubu

Mektuplardan ikincisi “Yuhanna’nın İkinci Mektubu” adını taşımaktadır ve bu da ilki gibi Yeni Ahit koleksiyonu içinde yer almaktadır. Bu mektupla İncil’in Yuhanna kısmı ve Yuhanna’nın birinci ve üçüncü mektupları arasında yakın benzerlikler bulunmaktadır. Buna göre bu mektubun da Havari Yuhanna tarafından yazıldığına kesin gözüyle bakılmaktadır. Mektupta seslenen “hanımefendi ve çocukları” muhtemelen bir inanlılar topluluğunu simgeler. Anlaşıldığı kadarıyla Yuhanna onları yakında ziyaret etmek ümidindedir.⁹⁸

Mektup, Mesih’in beden alıp geldiğini inkar edenleri uyarmak için yazılmıştır.⁹⁹ Mektupta Yuhanna, kendisini “yaşlı bir önder” olarak tanıtır ve İsa’yı ve onun mesajını saptırmak isteyenlere uyarılarda bulunur.

Yuhanna ikinci mektubuna şu sözlerle başlar: “Bu ihtiyardan . . . seçilmiş hanımefendiye ve çocuklarına.” Ayrıca “[onun] çocuklarından bazılarının hakikat yolunda yürüdüklerini” öğrenmekten sevinç duyduğunu ifade eder¹⁰⁰ ‘Hakikati’,

⁹⁷ Yuhanna’nın Birinci Mektubu, 1:7.

⁹⁸ Yuhanna’nın İkinci Mektubu, 12.

⁹⁹ Yuhanna’nın İkinci Mektubu, 7.

¹⁰⁰ Yuhanna’nın İkinci Mektubu, 1,4.

yani Hıristiyanlığın Kutsal Kitaptaki tüm öğretilerini bir bütün olarak bilmek ve bunlara sadık kalmak kurtuluş için şarttır.¹⁰¹

Yuhanna sevgiyi geliştirmeye teşvik ettikten sonra şöyle yazar: “Sevgi, O’nun emirlerine uygun yaşamayı gerektirir.” Yuhanna ayrıca ‘hilekârlara ve Mesih düşmanı’ olanlara karşı da şöyle uyarır :¹⁰²

Onlara,“Baba Tanrı’dan ve Oğlu İsa Mesih’ten gelen lütuf, merhamet ve barış”ı ve iman kardeşlerinden oluşan sevgi dolu topluluğu kaybetmemek için ruhen dikkat etmeyi ve Mesih’in öğretisine bağlı kalmayı öğütler.¹⁰³

c. Üçüncü Mektubu

Üçüncü mektubun da Yuhanna’ya ait olduğu kabul edilmektedir. Bunun nedeni, Yuhanna’nın İkinci Mektubu’nda kendisi için kullandığı unvanın aynısını burada da kullanmış olmasıdır. Mektubunda Gayus adında birine seslenir ve yakında bu kişiyi ziyaret etmek istediğini belirtir. Yuhanna, Gayus’u gerçeğe bağlılığından¹⁰⁴ ve İncil’i yayanlara gösterdiği konukseverlikten dolayı över¹⁰⁵, buna karşılık konuk müjdecileri kabul etmeyip topluluğu etkisi altına almak isteyen Diyoetrefis’i kınar.¹⁰⁶

¹⁰¹Yuhanna’nın İkinci Mektubu, 3,4.

¹⁰²Yuhanna’nın İkinci Mektubu, 5-7.

¹⁰³Yuhanna’nın İkinci Mektubu, 3-10.

¹⁰⁴Yuhanna’nın Üçüncü Mektubu, 3, 4.

¹⁰⁵Yuhanna’nın Üçüncü Mektubu, 5,6.

¹⁰⁶Yuhanna’nın Üçüncü Mektubu, 9, 10.

Yuhanna'nın Gayus'a yönlendirdiği Dimitriyus'un, aynı zamanda mektubu getiren kişi olma ihtimali vardır.¹⁰⁷

Yuhanna'nın üçüncü mektubu, arkadaşı Gayus'a hitaben yazılmıştır. Yuhanna kaleme aldığı bu üçüncü mektubunda hakikat yolunda yürümekten söz etmenin yanı sıra kardeşleri işbirliği yapmaya da teşvik eder ve şu ifadeleri kullanır:“Şükretmek için en büyük nedenim, çocuklarımla hakikat yolunda yürüdüklerini duymaktır.”¹⁰⁸

Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Cemaatteki ruhen olgun kişiler gençlerin ‘hakikat yolunda yürümeye’ devam ettiklerini gördüklerinde büyük sevinç duyarlar. Ana babalar da kendi çocuklarının Yehova'nın hizmetçileri olması için gösterdikleri çabaların başarıya ulaştığını gördüklerinde tarif edilemez bir sevinç yaşarlar.

Yuhanna, ziyarete gelen kardeşlere yardım ederek sadakatle yaptığı işler için Gayus'u över. “Hepimiz bu gibi kişilere konukseverlik göstermek zorundayız. Böylece, hakikat yolunda birlikte çalışan iş arkadaşları olabiliriz” der.¹⁰⁹

Kardeşlere ve Yehova'ya duydukları sevgiden dolayı kardeşler için çok çalışanlar arasında gezici gözetmenler, görevli vaizler, Kudüs'te (Beytlehem) hizmet edenler ve öncüler vardır. Onların imanı örnek alınmaya değerdir ve inananların sevgi dolu desteğini hak ederler.

¹⁰⁷Yuhanna'nın Üçüncü Mektubu, 12.

¹⁰⁸Yuhanna'nın Üçüncü Mektubu, 4.

¹⁰⁹Yuhanna'nın Üçüncü Mektubu, 5-8.

3. Vahiy Kitabı

a. Teşekkül Süreci

Vahiy bölümü Yuhanna'nın görümlerinden oluşmaktadır. Yuhanna Rab'den bu görüşleri aldığı sırada Yunanistan'daki Patmos Adası'nda esirdi. Görümlere baktığımız zaman Vahiy bölümünün inanlıların baskı altında olduğu bir dönemde yani imparator Neron'un son zamanlarında ya da Domityan'ın zamanında yazıldığını, bunun takriben M.S. 95-96 yılları olduğunu anlıyoruz. Domityan'ın dönemlerinde inanlılar imparatorun heykeline tapınmayı reddettikleri için baskılara maruz kalmışlardır.¹¹⁰

İki ana bölümden oluşan Yuhanna'nın Vahiy kitabının ilk bölümünde, Anadolu'daki Yedi Kilise'ye (Efes, İzmir, Bergama, Tiyatiraya, Sard, Fikedelfiya ve Laodikya) gönderilen mektuplar yer almaktadır.

İkinci bölümde ise Hz. İsa'ya benzeyen bir hayaletin kendisine görüldüğünü ve kurtarıcının sağ elinde yedi yıldız olduğunu ve ağzından iki ağızlı keskin bir kılıcın çıktığını görünce irkildiğini, ancak onun kendisinin İsa Mesih olduğunu ve geleceğe dair kendisine bilgi aktaracağını, kendisinin bu bilgileri Yedi Kiliseye anlatmasını istediğini bildirir. Burada İsa Mesih'in yeniden yeryüzüne ineceğine yakın ortaya çıkacak bazı olayların aktarılmakta olduğu görülür.¹¹¹

---

¹¹⁰ Wilson, 262.

¹¹¹ Aytunç Altındal, Kutsal Kitabın Yorumu – Daniel'in Kehanetleri ve Aziz John'un Mahşeri Üzerine Gözlemler, İspilandit, Ekim 2011, 93.

Vahiy bölümü Kutsal Kitap'ın son bölümüdür; son bölüm olduğu için özellikle iki şeyin anlaşılmasına yardımcı olur:

1. Başka vahiy yoktur; tanrısal vahiy bitmiştir.
2. Günahın araya girmesinden dolayı yaratılıştaki yarım kalan birçok konu burada sonuca bağlanmakta ve tamamlanmaktadır.

Hıristiyan düşünörlere göre, Vahiy kitabının ana düşüncesi: Rab duaları işitir. İnananlar aracılığıyla zafer kazanır ve imanlı hayatının sonu olmayan bir kutlama olduğunu gösterir. Yani özü "Güven"dir. Buradan çıkarılması gereken sonuçlardan birisiyse dua hayatın duaya yoğunlaşması gerekliliğidir. Rab'bin egemenliği uğruna fedakarlık, O'nun zaferi uğruna gerekirse hayat bile verebilmek, sıkıntı ve zorluk içinde bile kutlama ve sevincin bilincine varabilmek ve bu kitapta Rab'bin zaferini görmeye çalışmaktır. Eğer bu mutluluğun kaynağını öğrenip hayatımıza geçirebiliyorsak ne mutlu.¹¹²

Hıristiyan yorumculara göre, Vahiy bölümünde anlatılan ana olaylar yani son günler Rab'bin ikinci gelişi, yargı, Mesih karşıtı, büyük sıkıntı dönemi, Kiliseye uyarılar, bütün bu olaylar bu kitabın kabuğudur. Meyvenin kabuğu gibi, önemli olan ana derstir yani meyvenin etidir. Tabi ki ete ulaşmak için de kabuğu soyulmalıdır ama önemli olan bu kitabın etidir.

---

¹¹² Vahiy, 1:3.

Vahiy bölümü ile ilgili 4 çeşit yorum vardır:

1.Geçmişçi

2.Tarihçi

3.Gelecekçi

4.Mecazcı

Vahiy bölümü diğer dört incilden daha zor anlaşılmalıdır. Bu bölümü daha iyi anlayabilmek için bu dört yorumu göz önünde bulundurmak gerekir. Bu dört yorumu kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

Geçmişçi Yoruma göre, Vahiy bölümü aslında yazıldığı dönemde olup bitenleri anlatır. Yuhanna simgesel bir dil kullanarak seslendiği kiliselere, kendilerini ilgilendiren konuları yazıyordu. Dünyanın sonunu anlatmıyordu. Bu yoruma göre Vahiy kitabının genel amacı o dönemde baskı çeken inanlıları, "Size zulmeden Roma İmparatorluğu'nun çöküşü kesindir, siz zafer kazanacaksınız." mesajıyla yüreklendirmektir.¹¹³ Bu yoruma göre canavar, İmparator Neron olmaktadır. Babil ise Roma'dır. Mesih'in 1000 yıllık krallığı ise M.S. 4.yy.dan sonra resmi kilisenin güç kazandığı dönem olarak yorumlanmaktadır. Katolik Kilisesi Vahiy bölümünü bu yoruma göre değerlendirmektedir.

---

¹¹³ Ramazan Arıkan, İncil'in Vahiy Bölümü'nün Yorumlarından Biri, http://www.inciturk.com/ogretis/incilin_vahiy_bolumunun_yorumlarindan_biri.htm Erişim Tarihi: 26 Ocak 2013

Tarihçi Yoruma göre, Vahiy bölümü tarihi belirleyen ana gelişmeleri simgeliyor. Örneğin Hun istilası, Hitler'in ortaya çıkması, İslamiyet'in doğuşu, Roma'nın yıkımı vb. gibi olayları simgeliyor.

Gelecekçi Yoruma göre, Vahiy bölümünde geçen bütün olayların ve bütün simgelerin yalnız ve yalnız dünyanın sonu geldiğinde cereyan edecek olan olayları anlattığını ileri sürer. Bu yoruma göre Vahiy kitabı dünyanın sonunda olacakları bilmek ve buna hazırlanmak dışında güncel yaşamı ilgilendiren bir mesaj taşımamaktadır.

Mecazcı yorum, Vahiy bölümünün geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki belirli olaylardan veya kişilerden söz ettiğini kabul etmez. Bu yoruma göre semboller inanlılara yalnız cesaret veren ruhsal ilkeleri anlatır ve kitabın konusu iyiliğin kötülük üzerindeki zaferidir.

Hıristiyanlara göre, Vahiy Kitabı'nı en iyi şekilde anlayabilmek için yapılan bu dört yorumu da kabul etmek gerekir. Çünkü Kutsal Kitabın anahtar cümleleri: da ortaya konulmaktadır.¹¹⁴ Burada Rab Yuhanna'dan Kilise'nin ilk günleri, sürmekte olan tarih ve son olaylarla ilgili olarak yazmasını istemiştir. Gördüğü şeyler: Yuhanna'nın geçmişte tanık olduğu şeylerdir. Nedir tanık olduğu şeyler? Mesih inancının tarihsel temeli, çarmıh ve diriliş olayları buna örnektir. Şimdi olan şeylere örnek ise, Tarihsel gelişmeler, kiliselere yazılan olaylar ve o dönemdeki Kilise'nin

---

¹¹⁴ Vahiy, 1:19.

durumu. Bundan sonra olacak şeyler: Dünyanın sonuna doğru gerçekleşecek olaylardır ki Vahiy kitabında en çok son günler anlatılmaktadır.¹¹⁵

Bu yüzden Kutsal Kitap'taki Yaratılış bölümünde gördüğümüz birçok simgeyi ve olgu Vahiy bölümünde de tekrar görülmüştür. Örnek: Yaratılış İkinci bölümündeki "Yaşam Ağacı"na Vahiy 20 ve 21. bölümlerde tekrar rastlanır.

Hıristiyan yorumculara göre, Vahiy bölümü, Mesih'in zaferine ortak etmek için yazılmış kutsal bir yazıdır. Vahiy bölümü gerek zulümlerden, gerekse dünyanın çekiciliğinden ötürü cesaretini yitiren kişilere yazılmıştır. Asıl amacı kötülüğün güçlerine karşı savaş veren Kiliseyi yüreklendirmektir. Konusu ise Tanrının taht üzerindeki egemenliği ve zaferidir. Yani bu bölümde İsa Mesih, ölümü, ölümler diyarını, cehennemi ve Vahiy bölümünde geçen ejderhayı, canavarı, sahte peygamberleri ve de canavara tapanları kesin kes yenmektedir. Vahiy Kitabı'nın ilk cümlelerinde Yuhanna bu bölümün İsa Mesih'in vahiyi olduğuna dikkat çekmektedir.

116

Giriş bölümünde yer alan 4. ve 6. cümlelerde 7 kiliseye selam gönderilmektedir. İncil'e göre, İsa Mesih dirildikten sonra öğrencilerine "Korkmayın, sizlere esenlik olsun" ve Yuhanna 14. bölüme göre, "Sizlere esenliğimi bırakıyorum" ifadelerini kullanmaktadır.

Vahiy bölümünde kurtuluşun Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan geldiği belirtilir. Bu kısımda kullanılan varolan, varolmuş ve var olacak olan ifadesi ezeli ve ebedi olan

¹¹⁵ Ramazan Arıkan, www.incilturk.com/ogretis/incil'in_vahiy_bolumunun_yorumlarından_biri.htm. Erişim tarihi:24 Nisan 2013.

¹¹⁶Yuhanna Vahiy, 1:1 İsa Mesih'in Vahyidir; onu Allah vaki olması lazım gelen şeyleri kullarına göstermek için kendisine verdi ve o, meleşî vasıtası ile gönderip kulu Yuhanna'ya onu işaret etti.

değişmeyen Tanrı demektir. Yani burada Tanrı "Ben Yahveyim, varolanım" diyor. İbranice'de "eşher" kelimesi sürekli varolmaktayım demektir. Dikkat edilecek olursa önce "varolmuş" değil "varolan" diyor. Rab geçmişi ve geleceği bitmeyen zamanın üstünde yaşıyor. Bu yüzden burada "varolan" kelimesinin kullanılması tercih ediliyor.

Yuhanna bu kitabı yazdığı dönemlerde Asya ilinde bulunan kiliselere hizmet ediyordu. Tanrı Yuhanna'ya bu kiliseler için bir mesaj vermektedir. O dönemde sadece 7 kilise yoktur. ¹¹⁷ Tezin sınırlarını aşmamak için bu kiliselerin sadece isimlerine yer verilecektir. Bu kiliseler Troas, Assos, Miletus, Colossae, Hierapolis ve Tralles'dir.

Vahiy bölümünü incelerken bazı noktalar dikkat çekmektedir. Bunlardan birisi "7 rakamı" 'dır. Bu metnin yazıldığı dönemde 7 kilise değil çok kilise vardı. Buradaki 7 kilise ile kilisenin bütünlüğü yani tamlığı simgelenmektedir. Tanrı bu mektuplar aracılığıyla 7 kiliseye seslenmektedir. Adı geçen bu kiliseler değişik konularda örnek olarak gösterilmektedir.

Hıristiyan yorumculara göre, her mektup aslında gerçek bir kilise cemaatinin ihtiyaçlarını dile getirmekle birlikte tarih boyunca kilisenin yaşadığı önemli durumlara ve sorunlara dikkat çekmektedir. Vahiy'de adı geçen bu 7 mektup Kilise'nin tüm tarihine seslenmektedir.

Vahiy bölümü hesap gününü anlatır. Ama kitap boyunca en önemli konu asıl zaferin gökte olduğunu göstermektir. Vahiy Kitabı'ndaki 4. ve 5. bölümler tarihi bir kenara bırakıp göksel tahtı gösterir. Kitapta, yaşanan bunca acılara rağmen taht

---

¹¹⁷Mark Wilson'nın göndermiş olduğu notlar.

etrafındaki inanlıların sürekli tapınma yaşamına girdikleri belirtilir. Bu çerçevede Yuhanna "Gökte açık bir kapı gördüm ve ruhun beni yönetimine almasıyla" diyerek göklere çağırıldığını ifade etmektedir.¹¹⁸

Vahiy Kitabı'nda yer alan Batı Anadolu'daki Kutsal Yedi Kilise'ye yedi mektup gönderildikten sonra Hz. İsa tarafından Yuhanna'ya bundan sonra yapması gereken işler gösterilmektedir.¹¹⁹ Ve son olarak Aziz Yuhanna Vahiy kitabını "Gel ya Rab İsa " sözleriyle tamamlamaktadır.¹²⁰

b. Apokalips Yapısı

Vahiy kitabı Apokaliptik bir yazıdır. Apokalip, Grekçe bir kelimedir. Kelime anlamı perde arkasında gizli kalan sırların, perdenin açılışı ile gün ışığına çıkması demektir. Vahiy Kitabında hiç geçmeyen fakat Yuhanna İncil'inde sadece bir kez, Tanah'taki bir ifadeyi aktarırken¹²¹kullanılan¹²² "apokaluptein" kelimesinin yerine, "göstermek, görünür kılmak" anlamlarına gelen "phaneroun" tercih edilmiştir. ¹²³ Yuhanna'nın Vahiyi, ilk yüzyılda oldukça yaygın ve sembolizm yönünden zengin bir edebiyat türü olan "apokaliptik" türdendir.

Apokaliptik yazıların özellikleri vardır. Bir yazının Apokaliptik bir yazı olması için:

¹¹⁸ Vahiy, 4:1.

¹¹⁹ Bkz. Vahiy, 4-11.

¹²⁰ Vahiy, 22: 20-21.

¹²¹ Bkz. Yuhanna, 12:37-38.

¹²²C. F., Moule "Revelation", *The Interpreter's Dictionary of the Bible* (edt. Nolan B. Harman), New York 1952, IV/56.

¹²³ Johannes, Deninger, "Revelation", *Encyclopedia of Religion (ER)*,(Edt. Mircea Eliade), New York 1983-1986, XII/361.

- 1.Son günler ile ilgili haber vermesi gerekir.
- 2.Acı çeken imanlılara hitap etmesi gerekir.
- 3.Mecazi bir dil kullanılması gerekir. (Örneğin benzetmeler ve görümler)
- 4.Yazarı sürgünde olması da apokaliptik yazıların diğer bir özelliğidir.(Kutsal Kitaptaki apokaliptik diğer yazılar Hezekiel, Daniel ve Zekeriya'dır)

Apokaliptik yazı türü, Tanrı'nın insanlık tarihindeki amacını açıklamayı hedef edinir. Apokaliptik yazılar, ağırlıklı olarak Kitab-ı Mukaddes'in Vahiy bölümüne dayanır. ¹²⁴ Bütün Hıristiyan eskatolojik tasavvurları, İsa'nın mutlak hükümdarlığını gösteren bu kitaptan ilham almışlardır. ¹²⁵ Vahiy kitabı, metaforik (istiareli) anlatımlarla yüklü apokaliptik özellikler taşır. Ciddi bir şekilde okunduğunda İnciller'de anlatılan İsa'dan farklı bir İsa'nın tanımlandığı görülür. İnciller'de anlatılan İsa, her yönüyle mütevazı, yanağına tokat vuran birine diğer yanağını çevirmesini öğütleyen barış yanlısı bir kimsedir. Vahiy'deki İsa ise, son derece ihtişamlı, en korkunç cezalarla intikam alan ve dünyaya egemen olan bir kraldır. Vahiy yazan Yuhanna, bin yıl (milenyum) düşüncesini ve Mesih'in krallığını vurgulayarak, umutsuz ve çaresiz Hıristiyanlara ümit vermiş ve onları heyecanlandırmıştır. ¹²⁶

Vahiy kitabının Hıristiyanlık tarihindeki önemli yansımalarından biri, "Bin yıllıklık" inancıyla bağlantılı olan yeni dünya-yeni Kudüs anlayışlarıdır. Vahiy kitabındaki Yeni dünya-Yeni Kudüs kehanetini ciddiye alan Cristopher Columbus,

---

¹²⁴Vahiy, 1:22.

¹²⁵ Annamarie Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, 163.

¹²⁶ Ulutürk, 116-117.

yeryüzü cennetini aramak için yola çıkmıştı. Colombus, coğrafi keşfine eskatolojik bir önem atfederek, Prens Jean'a yazdığı mektubunda şu ifadeleri kullanmıştı: "Allah beni, daha önce İşaya'nın ağzından haber verdiği ve Aziz Yuhanna'nın Vahyi'nde bahsettiği Yeni Sema'nın ve Yeni Yeryüzü'nün elçisi yaptı ve bunun nerede bulunacağını işaretini gösterdi." Okyanus ötesi keşifler böylece bu bin yılcı ve apokaliptik atmosfer içinde gerçekleşmiştir.¹²⁷

Vahiy Kitab'ında apokalip veya onun yerine kullanılan bir kelime yer almamasına rağmen yukarıda belirtilen özelliklerden dolayı Vahiy Kitabı Apokaliptik bir yazı olarak değerlendirilir.

c. Vahiy Kitabı ve Hıristiyanlıkta Yedi Rakamı

Yedi rakamı Vahiy bölümünde sürekli tekrarlanan bir rakamdır. Yedi kiliseye mektup gönderilmektedir. Yedi mühür açılmaktadır. Yedi bela gönderilmektedir. Ve bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin: 7 tane gazap tası, 7 tane borazan, Tanrı'nın 7 ruhundan söz edilmekte yani vahiy bölümünde 7'ler sürekli tekrarlanmakta, hatta bütün kitap adeta 7'nin üzerine tasarlanmaktadır. Hıristiyan yorumculara göre, 7 rakamı rasgele kullanılan bir sayı değildir. Tanrının tasarısının sayısı olduğu için bu rakam önemlidir. Bunun bir anlamı vardır: Tanrı'nın tasarısının mükemmel olduğunu, her şeyin Tanrı'nın planına göre ilerlediğini gösterir; hiçbir şeyin tesadüf olmadığını ama her şeyin Tanrı'nın kontrolünde olduğunu ifade eder. Vahiy kitabı üzerine çalışma yapanlara göre, 7 rakamı Tanrı'nın zaferini anlatır.

¹²⁷ Baki Adam, "Yuhanna'nın Vahyi ve Hıristiyan Tarihindeki Yansımaları", Dinler Tarihi Araştırmaları- III, (Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara), Dinler tarihi Derneği Yay., Ankara 2002, 119-124.

Tanrı olup bitenleri kontrol etmektedir. İnanlılar acı çekiyor olabilir veya kilise çok zor bir durumdan geçiyor ya da ileride yaşanılacak olaylar son derece korkunç olabilir ama inanlılar bilmelidirler ki Tanrı hepsinin üzerinde egemendir. Hepsini O kontrol etmektedir ve her türlü haksızlığı yargılayacaktır.

Sadece Hıristiyanların değil Yahudilerin kutsal kitabında da yedi rakamının önemli bir yeri vardır. Dünya'nın yaratılması yedi günde tamamlanır. Son yargılamada melekler yedi trompet çalarlar.

Yeni Ahit'te, Yedi Kilise'ye gönderilen mektupların yine yedi bölümde tamamlanması yedi rakamının önemini bize burada da göstermektedir. 7 mühür, 7 trompet, 7 yıldız, 7 başlı canavar, 7 kandil, 7 ruh, 7 kilise İncil 'de kullanılan yediler olarak değerlendirilmekte ve özel bir anlamının olduğu kabul edilmektedir.

Kısacası İncil'de yedi rakamı Tanrı'nın bir özelliğini ifade etmek için bütünüleyici, tamamlayıcı anlamda kullanılmıştır. Tanrı yedi kiliseye mektup göndererek kilise teşkilatının tamamlandığını ve Hıristiyanlık dininin temellerinin atıldığını Hıristiyan inananlara göstermektedir.

c.1. Vahiy Kitabındaki Yedi Mesaj

Kıtab-ı Mukaddes'te yer alan Vahiy bölümünde adı geçen Yedi Kiliseye mektuplar şu şekilde başlamaktadır: “Ben Yuhanna'dan, Asya İli'ndeki yedi kiliseye selam! Var olan, var olmuş ve gelecek olandan, O'nun tahtının önünde bulunan yedi

ruhtan ve ölümler arasından ilk doğan, dünya krallarına egemen olan güvenilir tanık İsa Mesih'ten sizlere lütuf ve esenlik olsun.

Yücelik ve güç sonsuzlara dek, bizi seven, kanıyla bizi günahlarımızdan özgür kılmış ve bizi bir krallık haline getirip Babası Tanrı'nın hizmetinde kâhinler yapmış olan Mesih'in olsun! Amin. İşte bulutlarla geliyor! Her göz O'nu görecektir, O'nun bedenini deşmiş olanlar bile. O'nun için dövünecek yeryüzünün bütün halkları. Evet, böyle olacak! Amin. Var olan, var olmuş ve gelecek olan, Her Şeye Gücü Yeten Rab Tanrı, "Alfa ve Omega Ben'im" diyor.

İsa'ya ait biri olarak sıkıntıda, tanrısal egemenlikte ve sabırda ortağınız ve kardeşiniz olan ben Yuhanna, Tanrı'nın sözü ve İsa'ya tanıklık uğruna Patmos denilen adada bulunuyordum. Rab'bin gününde Ruh'un etkisinde kalarak arkamda borazan sesine benzer yüksek bir ses işittim. Ses, "Gördüklerini kitaba yaz ve yedi kiliseye, yani Efes, İzmir, Bergama, Tiyatira, Sart, Filadelfya ve Laodikya'ya gönder" dedi. Bana sesleneni görmek için arkama döndüm. Döndüğümde yedi altın kandillik ve bunların ortasında, giysileri ayağına kadar uzanan, göğsüne altın kuşak sarınmış, insanoğluna benzer birini gördüm. Baş, saç, ak yapağı gibi beyaz, kar gibi bembeyazdı. Gözleri alev alev yanan ateşti sanki. Ayakları, ocakta kor haline gelmiş parlak tunca benziyordu. Sesi, gürül gürül akan suların sesi gibiydi. Sağ elinde yedi yıldız vardı. Ağzından iki ağızlı keskin bir kılıç uzanıyordu. Yüzü bütün gücüyle parlayan güneş gibiydi. O'nu görünce, ölü gibi ayaklarının dibine yığıldım. O ise sağ elini üzerime koyup şöyle dedi: "Korkma! İlk ve son Ben'im. Diri Olan Ben'im. Ölmüştüm, ama işte sonsuzluklar boyunca diriyim. Ölümün ve ölümler diyarının anahtarları bendedir. Bunun için gördüklerini, şimdi olanları ve bundan sonra

olacakları yaz. Sağ elimde gördüğün yedi yıldızla yedi altın kandilliğin sırrına gelince, yedi yıldız yedi kilisenin melekleri, yedi kandillikse Yedi Kilisedir.”¹²⁸

Yedi Kiliseye gönderilen bu mesajlar Hıristiyan İlahiyatçılar tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmakta ve açıklanmaktadır.

c.2. Vahiy Kitabındaki Yedi Melek

Çoğu zaman “haberci” ya da “ulak” olarak çevrilen Grekçe “angelos” kelimesi Vahiy yazısının ilk üç bölümünün dışında kalan tüm kısımlarda melekleri, yani göksel varlıkları ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak Yeni Antlaşma’nın bazı cümlelerinde insani haberci anlamında kullanılmaktadır.¹²⁹ İsa Mesih, toplulukları temsil eden bu ulakları elinde tutmakta ve Yedi Kiliseyi betimleyen altın kandillerin tam ortasında durmaktadır.¹³⁰

Vahiy kitabında yedi melek aracılığıyla yedi kiliseye seslenilir. Buradaki yedi melek de Tanrının tamamlayıcı ve bütünleyici yönünü ifade eder.¹³¹ Melek olarak ifade edilen İsa’nın ruhu’dur. Bu ruh, Yedi Kiliseye İsa’nın mesajlarını iletir.

¹²⁸ Vahiy, 1:4-20.

¹²⁹ Matta 11:10; Markos 1:2; Luka 9:51.

¹³⁰ Hanspeter Tiefenbach Efes’teki Kiliseye Mektup <http://www.hristiyanturk.com/showthread.php/4518-Efesâ€™teki-Kiliseye-Mektup> Erişim Tarihi:05 Haziran 2013.

¹³¹ Vahiy, 2:3.

İKİNCİ BÖLÜM

DİNLER TARİHİ VE İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN HİRİSTİYANLIKTA YEDİ KİLİSELER

A. Yedi Kiliseler

1. Yedi Kiliselerin Teşekkül Süreci

Hıristiyanlığın kurucusu olan Hz.İsa, İslam inancına göre İsrail oğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Dinler Tarihi kaynaklarına göre, kutsal kitaplardan İncil'in Hz. İsa'ya vahyedildiği kabul edilir. Yeni Ahit'e göre de Hz. İsa Filistin'deki Yahuda kralı I. Büyük Herodes(d. MÖ 74 – ö. MÖ 4 Kudüs) döneminde, Kudüs'te (Beytlehem) Hz.Davut'un soyundan geldiğine inanılan Yusuf'un bakire nişanlısı Meryem'in oğlu olarak dünyaya gelmiş, Herodes'in ölümünden sonra Celile'deki Nasıra kentine getirilmiştir. Hıristiyan inancına göre İsa 30 yaşlarında Vaftizci Yahya tarafından Şeria ırmağında vaftiz edilmiş, Celile'de bazı mucizeleri gerçekleştirmiş ve bunun ardından da çevresinde toplananlara Hıristiyanlığı yaymaya başlamıştır.¹³² Ancak İsa Kudüs'te Yahudilerin topluma hakim olan Sanhedrin tarafından suçlu bulunmuştur. Bunun üzerine Yahuda Valisi Romalı Pontius Pilatus'un vermiş olduğu kararla çarmıha gerilmiştir.¹³³

¹³² Hıristiyanlıkta İsa, http://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1ristiyanl%C4%B1kta_%C4%B0sa
Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2013.

¹³³ Erdem Yücel, Anadolu'da Hıristiyanlık ve İlk Kiliseler, [http://www.hippodromestore.com/Uploads/CHURCHES%20IN%20TURKEY%20\(EPUB%20FORM%20AT\)_Sample.pdf](http://www.hippodromestore.com/Uploads/CHURCHES%20IN%20TURKEY%20(EPUB%20FORM%20AT)_Sample.pdf) Erişim Tarihi:25 Mayıs 2013.

İsa'nın çarmıha gerilişinde Yahudi cemaatinin, Ferisiler'in ve Saddukiler'in ısrarının da büyük rolü olmuştur. Hıristiyanlığın ilk yıllarında, çıkarları sarsılan Yahudi toplumu ile tanrılara inananlar yeni dine yakınlık duyanları baskı altında tutmaya çalışmışlardır. Özellikle İmparator Domitianus (d.24 Ekim 51 – ö.18 Eylül 96), onları en ağır biçimde cezalandırmış ve gizli yerlerde ibadet edenleri yakaladıklarında da ağır işkenceler uygulanmıştır.

Eski çağ kaynaklarında Hz.İsa ile ilgili bilgilerin yeterli olduğu pek söylenemez. Romalı tarihçi Tacitus'un 115-117 yıllarında yazmış olduğu "Annales" isimli eserinde, Hz. İsa'dan sonraki yüzyılda kullanılan Hıristiyan sözcüğünün, İmparator Tiberius döneminde çarmıha gerilen Hz.İsa'dan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu dönemde kurtarıcı anlamına gelen Mesih sözcüğünün de Hz.İsa için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tarihçi Suetonius, Yahudi tarihçi Flavios Josephos'un yazdıkları dışında, Hz.İsa'nın yaşamıyla ilgili tüm bilgiler Hıristiyan dininin ana kaynakları olan Matta, Markos, Yuhanna ve Lukas İncillerine dayanmaktadır. Hz.İsa'nın ölümünden kırk gün sonra havarilerine gözüktüğü ve göğe yükseldiği inancı ise Dört İncil'de de yer almıştır.¹³⁴

Hıristiyanlığın Anadolu'da yayılması ise Aziz Yuhanna'nın vahiyleri ile başlamıştır. Aziz Yuhanna'nın vahiylerinde ismi geçen yedi kutsal kilise Anadolu'da bulunmaktadır. İncil'de sözü edilen "Eklesia" ile daha çok dini topluluklar tanıtılmak istenmiştir. Yeni Ahit'in Vahiy kısmında sözü edilen yedi ayrı topluluğun yaşadığı bu yerlere bazı mesajlar iletilmiş, sonradan da bu yerlere yedi ayrı kilise yapılmıştır. Aziz Yuhanna'nın Vahiylerinde geçen bu kiliseler; Efes'de Aziz Yuhanna(St. Jean),

---

¹³⁴ Yücel, s.1

Smyrna'da (İzmir) Aziz Policarp, Pergamon'da (Bergama) Kızıl Avlu, Thyateria'da (Akhisar) Tepe Mezarlığı, Sardes (Manisa-Sart) sinagogu, Philadelphia (Alaşehir) ve Denizli yakınındaki Laodiceia'da bulunmaktadır. Aziz Yuhanna'nın Vahiy'de değindiği yedi sayısı daha çok bütünselliğin, yetkinliğin bir simgesi olarak yorumlanmaktadır.

İncil'deki yedi sayısı her biri kendine özgü bütünleyici bir anlam taşımaktadır. Tezin önceki bölümlerinde "Yedi" sayısının önemine değinmiştik. Yahudiliğin kutsal kitabı Eski Ahit'e göre yeryüzünün yaradılışı da yedi günde tamamlanmıştır. Son yargılamada melekler yedi boru çalmışlardır. Yedi kilise cemaatine yazılan mektuplar da yedi günde tamamlanmıştır.¹³⁵

Hıristiyanlık açısından önemli kabul edilen Aziz Yuhanna'nın Anadolu'daki yedi ayrı cemaate yazmış olduğu mektuplar yedi ayrı bölüm halindedir. Hz.İsa'nın öğütlerini içeren bu mektuplarda karşılaşılan bazı kapalılıkların giderilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Yeni Ahit'in ayrılmaz parçası olan bu mektuplarda bazen azar, bazen de serzeniş vardır. Bu mektuplarda bazı kehanetlerden de söz edilirken imana davet örneklerine ve geleceğe yönelik vaatlere de yer verilmiştir. Yuhanna yazılarında bu şekilde ifadelerde bulunmaktadır: "Ben Yuhanna kardeşiniz, Allah'ın sözü ve İsa'nın tanıklığı için Patmos denilen adadaydım. Arkamda boru sesi gibi büyük bir ses işittim. Döndüğümde, yedi altın şamdan ve şamdanların ortasında, ayaklarını örten uzun bir giysi içinde, beline altın kuşak dolamış insanoğluna benzer birini gördüm. Baş ve saçları yapağı gibi, kar gibi aktı. Gözleri ateş alevi gibiydi. Ayakları parlak tunca benziyordu. Sesi, bütün suların sesi gibi gürdü. Sağ elinde yedi

---

¹³⁵ Yücel, s.1

yıldız vardı, ağzından iki yanlı keskin bir kılıç çıkıyordu. Yüzü, en güçlü anında parıldaayan güneş gibiydi. Onun ayaklarının önüne ölü gibi düşmüşüm. Sağ elini üzerime koyup, “korkma” dedi, ilk ve son ve diri olan ben'im, ölüydüm ve işte sonsuzca diriyim, ölümün ve ölümler diyarının anahtarları bendedir. Şimdi gördüğün şeyleri ve göreceğin şeyleri, sağ elimde gördüğün yedi yıldızın sırrını ve yedi altın şamdanı yaz. Yedi şamdan yedi kilisedir ve yedi yıldız bu yedi kilisenin melekleridir. Gördüğünü kitaba yaz ve yedi kiliseye, Efes'e, İzmir'e, Bergama'ya, Thyateira'ya, Sardes'e, Philadelphia'ya, Laodikeia'ya gönder.”¹³⁶

Anadolu'daki Hıristiyan kültüründe Aziz Pavlus'un da çok önemli bir yeri vardır. Hıristiyan inancına göre Hz. İsa'nın babası olan Tanrı'nın sözlerinden yola çıkarak Anadolu'da vaazlar veren Aziz Pavlus, aynı şehirlere hiçbir zaman ikinci defa uğramadan gezisini sürdürmüştür. Onunla ilgili bilgiler Yeni Ahit'in üçte birini oluşturan mektuplarından ve eski Hıristiyan kaynaklarından öğrenilmektedir. Hıristiyanlığın ana hatlarını oluşturan Yeni Ahit'teki “Resullerin İşleri” bölümü Pavlus'un Anadolu'daki dinsel çalışmalarını yansıtmaktadır. Özellikle Aziz Yuhanna'nın yazıp Aziz Pavlus'un izlediği bu mektuplar Hıristiyan inancının günümüze gelebilmiş en önemli belgeleridir. Ayrıca Aziz Pavlus'un Romalı hatip Seneka ile yapmış olduğu yazışmalar da dini edebiyatın en eski örnekleri arasında yer almıştır.¹³⁷

Anadolu'da Yedi Kiliselerin kurulmasına ortam hazırlanması açısından Aziz Pavlus'un çok önemli bir misyon taşıdığı kabul edilir. Yedi Kiliselerin bulunduğu bölgelerde yaşayan insanlar varlıklıdır. Batı Anadolu'nun coğrafi özelliğinden dolayı

¹³⁶ Vahiy, 1:11; Yücel, s.1

¹³⁷ Yücel, s.1.

diğer bölgelere bir merkeziyeti söz konusudur. Ulaşım kolaylığı insanların birbirleriyle kaynaşmasını ve bilgi alış verişinde bulunmasını sağlamıştır. Bu şekilde yeni inanç ve öğretiler kolaylıkla insanlara empoze edilebilmiştir.

Bazı kaynaklara göre, o dönemde kiliseler birbirlerine fazla uzak değillerdi. Haberci aynı kentten iki kez geçmeden tüm kentleri dolaşabilir ve dinini tanıtılabildi.¹³⁸ Burada yaşayan Yahudi cemaatinin varlığı ayrı bir önem taşımaktadır. Çok eski zamanlardan itibaren Yahudiler, Hıristiyanlara en yakın topluluk olarak görülmüştür. Çünkü Hz. İsa bir Yahudi idi. Hıristiyanlar buldukları en küçük fırsatta kendi inanç sistemlerini Yahudilere aşılamaaya çalışmışlardır. Burada Yahudilerin varlığı Hıristiyan cemaat için bir fırsat olarak görülmüştür.

Anadolu'da kurulan Yedi Kiliseyi genel bir bakış açısıyla ele alacak olursak Hz.İsa her kilisede Laodikya hariç övülmeye layık gelişmeler bulmaktadır. Bu kiliselerin beşinde eleştirilecek yönler bulunmuştur. Filedefiya ve İzmir kiliseleri ise örnek kiliseler olarak kabul edilmiştir.

Yedi Kilise'ye yazılan mektupların üç anlamı vardır:

1. Yazıldığı tarihteki kiliselere dönük anlamı.
2. Tüm çağlardaki kiliselere dönük anlamı.
3. Kilise kurumunun çağlar boyunca kronolojik tarihi (Pantkot'tan Parusyaya).

---

¹³⁸ Arıkan, Yedi Kiliseler.

Her mektup o kentte çok iyi bilinen bir konuya gönderme yapmaktadır. Mektupların yazıldığı sıra, coğrafi olarak dönemin en önemli iki ticaret yolunu takip eder. Bu yedi kenti genel olarak şu dönemlerle ele alabiliriz:

Efes ..... Havarilik dönemi

İzmir..... Şehitlik dönemi

Bergama..... Uzlaşma dönemi

Tiyatira.....Çürüme dönemi

Sardis..... Ölüm dönemi

Filadelfiya..... İnançlılık dönemi

Laodikya..... Döneklik dönemi

a. Efes (Efesos) Kilisesi

Efes Kilisesi, Selçuk'a dokuz kilometre uzaklıkta, 420 m yükseklikteki Bülbül Dağı üzerinde bulunan ve Hıristiyanlarca "Panaya Kapulu" olarak da adlandırılan yerdir. Bu yerin M.S. IV. yüzyılda inşa edildiği sanılmaktadır. Bir ocağı andıran mihrap kısmında Hz. İsa'nın altın kalbi temsil edilmektedir. Hz. İsa, yakalanıp çarmıha gerilişinden kısa bir süre önce annesini, arkadaşı ve havarisi olan Aziz Yuhanna'ya teslim etmiştir. Yuhanna, Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinden sonra

Meryem Ana'nın Kudüs'te kalmasını sakıncalı bulduğundan onu yanına alarak Kudüs'ten kaçırmış ve Selçuk'a getirmiştir.¹³⁹

Hıristiyanlık dinini yaymak gibi kutsal bir görevi de üstlenmiş olan St. Jean, çağın en büyük kenti durumundaki Efes'i kendine hedef seçmiş, Hz. Meryem'i putperestlerin diyarına sokmak istemediğinden onu Bülbül Dağı eteklerinde sık ağaçlarla kaplı bir köşede yaptığı kulübede gizlemiştir.¹⁴⁰

St. Jean'ın her gün gizli gizli onu ziyarete gittiği ve yiyecek içecek götürerek yokladığı rivayet edilmektedir. Hz. Meryem'in tam 101 yaşına kadar Bülbül Dağındaki bu yerde yaşadığı ve burada öldüğü iddia edilir. St. Jean Meryem Anayı yine bu dağda kendisinden başka hiç kimsenin bilmediği bir yere gömmüştür. Hıristiyanlığın yayılmasından sonra Hz. Meryem'in bulunduğu yere Hıristiyanlarca "Haç" şeklinde bir kilise inşa edilmiştir. Bu ev papalık tarafından 1967 yılında Hıristiyanlığın kutsal bir yeri ilan edilmiştir. Burada 15 Ağustos izleyen ilk pazar günü ayin yapılır ve gelenler hacı olurlar.¹⁴¹

Efes kenti, kilise topluluklarına yazılmış mektup dizisinde yer alan şehirlerin en önemlisi kabul ediliyordu. Romalılar oraya hakim olduklarında şehir bin yıllık bir tarihe sahipti.

¹³⁹ St. Jean Kilisesi (Aziz Yahya Kilisesi) / Selçuk, <http://tatilname.blogspot.com.tr/2011/05/st-jean-kilisesi-selcuk.html> Erişim Tarihi: 16 Haziran 2013.

¹⁴⁰ Kaynaklarda Kilise Babalarından Epiphanius'un, Yuhanna'nın Hz. Meryem'i Efes'e götürdüğüne dair hiçbir bilgi göremediği bilgisine yer verilmektedir(Bkz. Tümer, 78-83; Yüçetürk, "Bülbüldağı", 487; Ekrem Hakkı Ayverdi, "Anadolu Türk ve Müslüman Yurdu EFES", İslâm Mecmuası, Ankara Şubat 1957, C. 1, S. 9, s.9

¹⁴¹ St. Jean Kilisesi (Aziz Yahya Kilisesi) / Selçuk, <http://tatilname.blogspot.com.tr/2011/05/st-jean-kilisesi-selcuk.html> Erişim Tarihi: 16 Haziran 2013

Efes, M.Ö.29 yılında Bergama'nın yerine Asya ilinin başkenti olunca, zaten önemli olan rolünü daha da büyüttü. Yuhanna, Kutsal Ruh'un yönetiminde bu yazıyı yazarken Efes tüm yörenin en büyük liman kenti olmakla birlikte, aynı zamanda Roma'ya açılan kapısıydı. Bu önemli bağlantının yanısıra, kuzey ve güneyi birleştiren ve doğudaki Galatya'ya, hatta Fırat vadisi ve Mezopotamya'ya kadar uzanan ticaretin şah damarlarını oluşturan yolların kesiştiği yerde bulunması, Efes'i antik çağın en hakim ticaretinin düğüm noktalarından biri haline getirdi. William Barclay bu konuda şunları yazmaktadır: 'Kent kendini **'ilin birinci metropolü'** diye adlandırmıştı. Birçokları ise onu **'Asya'nın ışığı'** olarak nitelendiriyordu.' Bunun dışında Efes, bağımsız bir kentti. Roma ile sürdürdüğü iyi ilişkilerden dolayı başka (Garnizon) şehirler gibi askeri bir bölüğü ağırlamak zorunda değildi ve otonom bir yapıya sahipti.¹⁴²

Halkının karışık olması, yasa tanımazların yoğun akışı ve tapınak hizmetçilerinin ahlaksızlığı şehrin olumsuz yönden ünlenmesine neden oldu. Henüz genç ve yeni filizlenen Hıristiyanlık için bundan daha olumsuz bir toprak düşünülemezdi. Buna rağmen Mesih inancı bu merkezde en etkileyici ve büyük zaferlerden bazılarını yaşadı. İsa Mesih'le ilgili 'Sevinç Getirici Haber'i' dünyaya yayan Pavlus, hizmet yıllarının en uzununu burada geçirdi. İncil'de kendi adına iki mektup yazılan genç öğretmen ve önder Timoteos, Efes inanlılar topluluğunun kilise tarihinde çok önemli bir rol oynadı. Akvilla ve Priskilla'nın yanı sıra Apollos da Ege

¹⁴² Hanspeter Tiefenbach Efes'e Mektuplar, <http://www.hristyanturk.com/showthread.php/4518-Efesâ€™teki-Kiliseye-Mektup-Erişim-tarihi:03-Haziran-2013>.

sahilinde bulunan bu ünlü kentle ilgili olarak Yeni Antlaşma'da adı geçen isimlerdendir.¹⁴³

Daha sonra elçi Yuhanna da Efes'te yaşadı. Çoğu kimse, XIX. yy'da bir katolik rahibenin görünümüne inanarak Efes'te Meryem'in evi ve mezarının olduğunu var saymaktadır. Bunda, İsa Mesih'in annesini sevdiği öğrenciye emanet etmiş olduğu gerçeği ile daha sonra Yuhanna'nın buraya gelirken Meryem'i beraberinde getirmiş olabileceği düşüncesi etkili olabilmektedir.¹⁴⁴

Efes'teki inanlılara gönderilen mektubun ilk bölümü ayrıca şu önemli gerçeğe dikkat çekiyor: Yeni Antlaşma'nın daha birçok yerinde de belirtildiği gibi RAB'bin bulunduğu konumu gösteriyor topluluğun ortasında. Daha önceden Elçi Pavlus da Efes'teki inanlılara bir mektup yazmıştı. O da aynen bu gerçeğe dikkat çekerek kilise topluluğu Mesih'in etrafında toplandığında: 'Tanrı'nın çok yönlü bilgeliğinin göksel yerlerdeki yönetimlere ve hükümlerlere' bildirildiğini açıklamıştı.'¹⁴⁵

b. İzmir Kilisesi

İzmir, Efes'in yaklaşık 60 km kuzeyinde bulunan, o günlerin zengin kenti konumunda önemli bir liman şehriydi. Henüz geçen yüzyılın başında Smyrna, İzmir adını almıştı. Smyrna, mür (ağacı) anlamına gelir. Hoş kokulu mür yağı elde etmek için çalimsı ağacın gövdesi bir keskiyle çizilir, akan reçine toplanırdı. Yağ, ağaçta

¹⁴³ Hristiyan geleneğine uygun hazırlanmış bir radyo programının notları. Hazırlayan kişinin sadece takma adını biliyoruz: CalvinistTurk, Yuhanna ve Yedi Kilise.

¹⁴⁴ Yuhanna, 19:26-27

¹⁴⁵ Pavlus'un Efesoslulara Mektubu, 3:8-10.

oluşan doğal yarıklardan sağlanırsa mürün kalitesinin daha iyi olduğu söylenir. Bu benzetme İzmir kilisesi için çok uygundur. Çünkü burada Rab'be ait olan imanlılar topluluğu, çok fazlasıyla yaralara maruz kaldı. İzmir, çok acı çeken bir topluluktur. Kutsal Kitap'ta mür yağları tapınak hizmetlerinde veya ölümler için baharatlarla kefen hazırlanmasında kullanılırdı.¹⁴⁶ İzmir, kalıntı halindeki Efes'in karşısında, yaklaşık üç milyonun üzerindeki nüfusuyla bugünlerde bile parlayan bir büyük şehir durumundadır. Hızla gelişen kalabalık şehirlerin demirbaş sorunu olan çevre kirliliğine karşın İzmir yine de güzel bir yer sayılmaktadır. Yerel halkın gözünde, İzmir ülkenin en güzel kentidir. Eski dönemlerde bu görüşü desteklercesine William Barclay bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır: “İzmir, O dönemde bile Asya'nın tacı, süsü veya mücevheri olarak tanımlanırdı. Ozanlar İzmir'in güzelliğini dile getirirken seçkin sözcüklerle dinleyenleri büyüledi. Ege denizinin upuzun bir kolu merkeze kadar uzanır, şehre güvenilir ve güzel bir liman sağlardı. Tepenin üzerinde dikilen binalar şehrin tacı sayılırdı. Smyrna'nın güzelliğini şarkılarında dile getiren Aristidis, kenti ayakları denizin içinde duran görkemli bir heykele benzetmişti. Ona göre ova ve hemen arkasında yükselen Pagos dağı heykelin bedenle göğüs kısmını oluştururken üstündeki konutlar da taçlı başını sembolize ettiler.”¹⁴⁷

Kybele'ye, Zeus'a, Nemesis'e veya Afrodit'e yapılan nice tapınaklar da şehrin ortasında bulunurdu. Yılda bir düzenlenen Smyrna oyunları da o dönemde ün kazanmıştı. Büyük bir kütüphane, bir müzikholü ve Asya ilinin en muhteşem

¹⁴⁶ Anadolu'da Hıristiyanlık Tarihi, <http://www.hristiyan.net/anadoludahristiyanlik.htm> Erişim Tarihi:

20 Mayıs 2013; Çıkış, 30:23; Mezmurlar, 45:8.

¹⁴⁷ Anadolu'da Hıristiyanlık Tarihi, <http://www.hristiyan.net/anadoludahristiyanlik.htm> Erişim tarihi: 28 Ocak 2013.

tiyatrolarından biri de şehrin önem kazanmasını sağladı. Ayrıca Homeros'un İzmir'de (Smyrna'da) doğduğu ve ayrıca portresinin kentin madeni paralarının bir yüzünü oluşturduğu gibi kesin olmayan söylentiler de günümüze kadar ulaşmıştır.

Yahudi nüfusunun önemli bir kitle oluşturması, İzmir'e ilişkin dikkat çekici bir ayrıcalıktır. William Barclay'a göre şehrin güzelleşmesi için büyük katkıda bulunan Yahudiler bundan dolayı da önemli bir etkiye sahipti.¹⁴⁸

Hıristiyan yorumcular Kutsal Kitab'a dayalı olarak İzmir'deki sosyal ve dini hayat hakkında bazı bilgiler vermektedir. Buna göre, İzmir'de yaşayan Mesih'in öğrencileri aynı zamanda zulüm de görmüşlerdir. Zulmedenler yalnızca inananların yaşam tarzlarını yadırgayan putperestler değildi. Yahudiler ve Şeytan'ın ta kendisi de onlara acı çektiriyorlardı.¹⁴⁹ Pavlus, dış yapısıyla Yahudi olandan fayda gelmediğini ve yürekte olmadıkça sünnetin de işe yaramadığını belirtiyor. Bu durumda, yine yoksulluk konusuna dönmek gerekirse: Mesih, kendisine inanan herkesi mirasçısı yaptığında, kişiyi ne kadar fakir olursa olsun, değerini kaybetmeyen en üstün varlıkların sahibi konumuna getiriyor.

İzmir'deki Yahudiler havralarında toplanarak Tanrı'nın halkı olduklarını gururla ilan ediyorlardı. **Yuhanna, 8:44'te** İsa Mesih buna benzer şekilde böbürlenmiş bir gruba konuşurken onların gerçekte kimin halkı olduklarını açıkladı. İzmir kilisesine yazılmış bu mektupta da Yahudiler'e açıkça gerçekte ne tür bir topluluk olduklarını belirtiyor : **'Şeytan'ın havrası !'**

¹⁴⁸ Anadolu'da Hıristiyanlık Tarihi, <http://www.hristiyan.net/anadoludahristiyanlik.htm> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2013.

¹⁴⁹ Pavlus'un Romalılara Mektubu, 2 :28-29.

Wuppertal-Kutsal Kitap Yorumu'nda, İsa Mesih'in bu sözleri belli bir Sinagoga (Havra) yönelik olarak söylediğine dikkat çekiyor. Bu sözlerle tüm Yahudileri genel anlamda algılamak ve yargılamak çok yanlış olurdu. Yargılarken çok dikkatli olmak gerekir; aksi halde maalesef tarih boyunca yapılagelen yanlışlık tekrarlanabilir. Böylece zulüm görenler zulüm edenlere dönüşebilir. İzmir'de ise, Yahudiler Mesih bağlılarına en kötü iftiraları atıp onlara zarar vermeye çalışıyorlardı. Kutsal Kitap'ın başka yerlerinde de olduğu gibi¹⁵⁰ şehrin ileri gelenlerinin kadınlarını kullanarak halkı inananlara karşı kışkırtmak için uğraşıyorlardı. Tanrı'ya saygı duyan putperestler, Yahudi inancını benimsememiş olsalar da tektanrı görüşlerine büyük sempati duyuyor ve onların ahlaki ilkelerine ve eşlerine sadakatlerine imreniyorlardı.

Özellikle kadınların Yahudiliğe ilgileri yoğundu. Bu kadınlar genellikle şehrin yüksek mevkilerindeki memur ya da valilerin eşleriydi. Onlar, Resullerin İşleri, 13:50'de anlatıldığı gibi Mesih'e inananlara karşı yapılan kışkırtmalarda etkileyici birer silahtılar. Gerçekten Şeytan'ın havrası olarak kastedilen yer böyle bir durumda idi.

İncil'de adı geçen Yedi Kilisenin ikincisi olan İzmir Kilisesi'nin "Takip edilen" ve "Sadık ol" anlamına geldiği söylenir. İzmir, Yeni Ahit'in Vahiy Kitabı'nda yer alan "ilk yedi kilise" nin bulunduğu mekânlardan birisidir. Ancak kilisenin, hangi kilise ve nerede¹⁵¹ olduğu bilinmemektedir. Ancak Hristiyanlar için önemli bir şahsiyet kabul edilen Polikarp'ı yâd etmek amacıyla "Ege'nin İncisi"

¹⁵⁰ Resullerin İşleri 13 :50.

¹⁵¹ Kilise ile ilgili iki ihtimal ortaya çıkmaktadır. Bu ihtimallerden birisi, en kuvvetlisi; İzmir merkezde bir kilise olduğu, Polikarp'ın burada piskoposluk yaptığı, daha sonra bu kilisenin yıkıldığıdır. Diğer bir ihtimal ise İzmir'in en eski kilisesi kabul edilen Polikarp Kilisesi'nin yaptırıldığı söylenen 1625 tarihinin, kilisenin yeniden inşa edildiği tarih olmasıdır. Sonuçta adı ne olursa olsun burada Hristiyan Kutsal Kitabı'nda yer alan bir kilisenin mevcut olduğu gerçeği değişmemektedir.

olarak nitelendirilen Polikarp Kilisesi, tarihî süreçte ilk yedi kilise arasında değerlendirilmiş ve inanç turları içerisine alınmıştır. Bu çerçevede Türkiye'ye gelen turistler, Kilise'de ayin yapmıştır/yapmaktadır. Ayrıca burada, her yıl 23 Şubat'ta "Aziz Polikarp Bayramı" adı altında bir bayram kutlanmaktadır. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde (M.S. 69-155) adının "takip edilen" ve "sadık ol" gibi anlamlara geldiği ifade edilen, Yuhanna'nın ilk öğrencisi olarak kabul edilen ve Hıristiyanlarca "Asya'nın önderi ve Hıristiyanların babası" şeklinde lâkaplandırılan İzmir Piskoposu Polikarp burada yaşamış ve İzmir yakınındaki Kadifekale'de 155 yılında Romalılar tarafından öldürülmüştür.¹⁵² Hıristiyanlıkta mezhep tartışmaları başta olmak üzere Hıristiyanlığa ait bazı tartışmaları çözüme çabasında bulunan Polikarp'ın hatırasına bir kilise inşa edilmiştir. Necati Bey Caddesi üzerinde, kentin iki büyük yapısı olan Efes Oteli ile Hilton Oteli'nin karşısında yer alan ve İzmir'in en eski kiliselerinden sayılan kilisenin İzmir Polikarp Kilisesi adı ile Kanuni Sultan Süleyman'ın izni ile yaptırıldığı rivayet edilmektedir.¹⁵³ Günümüzde Gazi Osman Paşa Bulvarı üzerinde olan Kilise, tarihî süreçte çeşitli onarımlar görmüş ve bu onarımların ardından İzmir Saat Kulesi'nin de mimarı olan Raymond Pere'nin katkıları ile 1898'de son halini almıştır. Ayrıca yapının bahçesine, 1775 yılında eklenen mezarlık başka bir yere nakledildiği için günümüzde görülmemektedir.¹⁵⁴

İzmir Polikarp Kilisesi'nin yapısı, doğu-batı doğrultusunda üç nefli dikdörtgen şeklinde inşa edilmiş olup, batı cephesinin güney ucunda sekizgen

¹⁵² Hıristiyanlar, ölmek terimi yerine şehit olmak terimini kullanmakta ve bu kavramla tanıklık anlamını ifade ettiklerini dile getirmektedir(Bkz. Beth Williamson, Christian Art, Oxford 2004, 49).

¹⁵³ Eser Gültekin, "Antik Smyrna Kentinin Koruyucusu St. Polycarp Adına Yapılan Bir Kilise: St. Polycarp", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Erzurum 2003, S. 4, s. 101-103

¹⁵⁴ Reddish, 319; Cyril C. Richardson, Early Christian Fathers, America 2006, 121-126; Kirsopp Lake, Apostolic Fathers II, London 1965, 310-311, 313, 319; Polat,277-279; Bingöl, s.139; Eser Gültekin, "Antik Smyrna Kentinin Koruyucusu St. Polycarp Adına Yapılan Bir Kilise: St. Polycarp", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Erzurum 2003, S. 4, 101-103.

gövdeli bir çan kulesi bulunmaktadır. Yapının narteksine kuzey duvarı üzerindeki bir girişle ulaşılmakta ve üç kapı ile naos mekânına geçilmektedir. Dışta iki yana eğimli beşik çatı, içte ise doğu-batı yönünde beşik tonozla sahip orta nef, dışta kuzey ve güney yönlere eğimlendirilmiş sundurma çatıdan oluşan yan neflere nispeten daha geniştir. Kilise, taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Kilisenin zemininde; 1863'te, İtalyanca, Latince, Ermenice ve Arapça kitabeli mezar taşları ile döşendiği dile getirilmektedir. Naosun doğusunda, zeminden iki basamakla yükseltelen bemanın üzeri ise dışta alaturka kiremitle kaplı dört dilimli bir kubbe; içte üzeri sıvalı, oniki dilimli, pandantif (kare şekilli odalardaki daire şekilli kubbe) geçişli bir kubbe şeklindedir ve alaturka kiremitle kaplıdır. Narteksin doğu duvarı üzerindeki üç ayrı kapıyla naosa giriş sağlanmaktadır. Bunlardan biri orta, diğer ikisi yan neflere açılmaktadır. Çan kulesi, alaturka kiremitle kaplı sekizgen kubbelidir. Yapının dış cephelerinde yer alan tüm açıklıkların etrafı silmelerle çerçevelenmiştir ve iç mekân ise yoğun süslemelere sahiptir.¹⁵⁵

İzmir kilisesinin önemli olduğu çağ, M.S. II. ve III. yüzyıllardır. Bu kilisenin kalıntılarının, Çeşmelik semtinde St. Polikarp kilisesinin yerinde olduğu bazı arkeologlar ve Hıristiyan yazarlar tarafından belirtilmektedir.

İzmir Kilisesi, üçüncü müjdeleme gezisi sırasında Pavlus tarafından kurulmuştur.(M.S.53-56) Orada I.yy.ın ilk yarısında kilisenin önderi Polikarp yakılarak şehit edilmişti (M.S. 155). Sezarı Rab olarak tanınması için O'nu zorlayan cellada Polikarp şunu söyledi, "Sen beni ancak bir saat süreyle yanıp sonra sönecek

---

¹⁵⁵ Gültekin, 103-110

olan ateşle tehdit ediyorsun fakat kötüler üzerine gelecek olan yargı ateşinden ve sonsuz cezadan habersizsin. Ne duruyorsun, ne yapacaksan yap."¹⁵⁶

Sonuç olarak kaynaklar, İzmir Kilisesi'ne mensup cemaatin sadık bir cemaat olduğunu bildirmektedir.

c. Bergama (Pergamon) Kilisesi

İncil'de adı geçen yedi kiliseden kesin olarak yeri bilinen tek kilise Bergama Kilisesi'dir. Bergamalılar tarafından "Kızıl Avlu" diye adlandırılan bu bazilika, "Serapien" (Serapis adlı Tanrı için yapıldığından) ve "Ne yerde ne gökte" anlamı da taşımaktadır. Fakat bazilika denilen kilisenin yedi kiliseden biri olduğu şüphelidir. Zira, ilk kiliseler ahşap ve garip yapılı olup günümüzde kiliselerin hiçbir izi kalmamıştır.¹⁵⁷ Ancak bu kiliseler yıkılıp yok olduktan sonra yerine Bazilika yapılmış olabilir. Bergama Kilisesi Milattan sonra 313-500 yılları arasında önemli rol oynamıştır.

Bergama, M.Ö. 133 yılında kurulan bir şehirdir ve M.S. 29 yılında Asya'nın başkenti durumundadır. Bergama, ekonomik yönden Efes ve İzmir kadar önemli olmasa da kültürel yönden çok büyük ve çok önemli bir merkez olmuştur. Bergama, o dönemde İskenderiye'den sonra en büyük kütüphaneye sahipti ve birçok sanatçı ve şair barındırıyordu. Ruhsal açıdan Bergama'da bulunan kilisenin Rab'bin gözünde önemli bir yeri vardı.

¹⁵⁶ Arıkan, http://www.incilturk.com/ogretis/incilin_vahiy_bolumunun_yorumlarindan_biri.htmErişim Tarihi: 28 Ocak 2013.

¹⁵⁷Eriş, 64.

Bergama Kilisesi'nin planına değinecek olursak; ana bina (büyük bir salon) ve onun her iki yanında yer alan ek binalardan oluşmaktadır. Tören merasimleri için kullanılan yaklaşık 266 metre uzunluk ve 100 metre genişliğe sahip ve yanında iki avlusu olan bir ön avluya sahip kilisenin ana binasına 7.00x14.00 metre yüksekliğinde anıtsal bir girişten geçilmektedir. Üç katlı olan mabedin iki yanında da beşer sütunlu ¹⁵⁸ revaklar ¹⁵⁹ ve girişin karşısında da 20 sütundan oluşan revaklar bulunmaktadır. Bu revakların ortasındaki dört sütun, 7.50x2.00 metre ölçüsünde tek parça mermerden yapılan ikinci anıtsal bir girişi ortaya çıkarmaktadır. Yer ve duvarları tamamen mermerlerle kaplı olan kilisenin günümüzde mevcut olmayan bir balkonu olduğu düşünülmektedir. Mabedin iki yanında da yükseklikleri tahminî olarak ondokuz metreyi bulan iki yuvarlak kule yer almaktadır. Her iki kulenin de önünde sütunlu galeriler ve birer avlu ve bu bölümlerin önünde de havuzlar bulunmaktadır. Kulelerin duvarları; moloz taş, küçük yontma taş ve kireç harç ile yapılmış ve üzerleri tuğla kubbelerle örtülmüştür. ¹⁶⁰ 2004 yılında bu kilisede Yuhanna anısına İstanbul Rum Patriği I. Bartholomeos tarafından yönetilen bir ayin düzenlenmiştir. ¹⁶¹

¹⁵⁸ Bu sütunlardan birisinin Sultan Ahmet Cami inşasında İstanbul'a götürüldüğü söylenmektedir(Bkz. Devrim, Erşen, Türkiye'nin Antik Kentleri Ege, İstanbul 2013, 84).

¹⁵⁹ Revak, bina duvarına bitişik üstü örtülü önü açık, galeri şeklindeki mimarî mekâna verilen isimdir(Bkz. Selçuk Mülayim, "Revak", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul 2008, C. 35, s. 22-24).

¹⁶⁰ Eriş, 42, 44; A. Hoffman, "Pergamon'daki Kızıl Avlu: Geleceğe Yönelik Perspektiflerle Ayrıntılı Bir Araştırma Tarihçesi", Anadolu / Anatolia 25, 2003, s. 38-40; Richard, Tomlinson, From Mycenae To Constantinople, London 1992, 11-114; Bingöl, 142-145; Lafferty, 227; Gür, 174.

¹⁶¹ <http://bianet.org/bianet/siyaset/33887-bazilikada-aziz-yuhanna-anisina-ayin>
Erişim tarihi: 10 Eylül 2013.

d. Akhisar(Tiyatira) Kilisesi

Akhisar adıyla anılan Tiyatira, İzmir-Bursa Karayolu üzerinde kurulu bir kenttir. Manisa Akhisar İlçesi'ndeki Tepemezarı adı verilen mekânda, 1962-1971 yılları arasında, kazılar gerçekleştirilmiştir. Bu kazılar neticesinde aralarında kesin olmamakla birlikte “ilk yedi kilise” içerisinde değerlendirilen bir kilise kalıntısı ortaya çıkarılmıştır.¹⁶²Bu kilisenin “Devamlı Kurban” ve “Sıkı Tutan” anlamına gelen Thyateira Bazilikası olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Kilise olduğu düşünülen yapının günümüzde sadece moloz taş ve tuğla duvarları görülebilmektedir. Bu kilisenin dini yönden önemi yoktu, sadece bir zamanlar Apollon Tyrimnos burada yüceltilmişti. Bir de falcılık yapanlar vardı. Onun dışında başka ilahlara veya Roma İmparatoru'na adanmış önemli bir tapınak yoktur.

Bugün şehir içinde tuğla kalıntılarının bulunduğu yerde eskiden kilise olduğu anlaşılmaktadır. Tiyatira, Akhisar ilçesinin antik çağdaki ismidir. Kent, Lidya devletinin ve Pergamon Krallığı'nın en önemli yerleşimlerindedir. Roma İmparatorluğu boyunca, Bizans dönemine kadar kent bu isimle anılmıştır.

Tarihte bu mekân, güçlü senatosu, askerî ve politik gücü ve kalabalık nüfusu ile Lidya'nın önemli şehirleri arasında olmuştur. Lydia Kralı Kroissos zamanında da en görkemli günlerini yaşayan Thyateira, Sardes'ten Ninova'ya kadar uzanan Kral Yolu ile kendisine daha çok önem kazandırmıştır.¹⁶³ Ayrıca Beylikler döneminde camiye dönüştürülen ve günümüzde varlığını sürdüren Ulu Cami'nin avlusunda

¹⁶² Mehmet Alparslan Küçük, *İnanç Turizmi Açısından Türkiye'de Dini Mekanlar*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, 286.

¹⁶³ <http://www.kenthaber.com/ege/manisa/akhisar/Rehber/kiliseler/thyateirakilisesi> Erişim tarihi: 06 Aralık.2012; Reddish, p. 129- 135.

bulunan kalıntıların, söz konusu kilise apsisine ait temelin parçaları olduğu iddiaları da bulunmaktadır.¹⁶⁴

7 Kilise'nin aslında yedi ayrı topluluğa işaret ettiğini daha önce söylemiştik. Vahiy bölümündeki kiliselere yazılan mektupların en uzununu bu topluluğa yazılmıştır. Bu topluluğun başarısı, sabırlı olmalarıdır. Tiyatira Kilisesi içinde İzebel olarak adlandırılan bir kadın peygamberden söz edilir. Bu kadın yaptığı sahte peygamberlikler ile insanları saptırmakta idi. O dönemde topluluk içinde çevredeki diğer inançları hoş görmeyi hatta onların ibadetlerine ve törenlerine katılmakla imanların kirlenmeyeceğini öğretmekteydi. Kısaca, İzebel bir zamanlar İsrail'i ahlaksızlığa ve putperestliğe sürükleyen bir kadındı.¹⁶⁵

e. Sardis Kilisesi

Salihli yakınlarında, bugünkü İzmir-Ankara yolu üzerinde, Manisa'ya yaklaşık 62 km uzaklıkta bulunan Sart, antik çağda Lidya Krallığı'nın başkenti olması ve tarihte ilk altın paranın basıldığı yer olmasıyla ün yapmıştır. Sart; M.Ö. VI. ve VII. yüzyıllarda, ekonomik ve politik açıdan büyük güce sahipti. Lidyalılar servetlerinin önemli bir kısmını, şimdi Sart Çayı adıyla anılan Paktolos nehri civarındaki altın madenlerini işleterek elde etmişlerdir. Kral Midas da her dokunduğu şeyi altına çevirme özelliğinden bu nehirde yıkanarak kurtulmuştur.

¹⁶⁴Akhisar'ın Tarihsel Gelişimi, Bu bilgiler Akhisar Belediyesi Kültür Yayınlarına ait Tarihi Kent Dokusuyla AKHİSAR isimli Senem DOYDUK'a ait kitaptan alınmıştır. Mart - 2006 <http://www.akhisar.bel.tr/dosya/akhisarintarihselgelisimi.pdf> Erişim tarihi:18 Eylül 2013.

¹⁶⁵Bkz. I.Krallar, 16:31.

Sart Ören Yeri, Hıristiyanlığın ilk çağlarına ait Ege Bölgesi'nde bulunan yedi kiliseden Sart Kilisesi'nin bulunduğu yer olarak da yoğun bir biçimde ziyaret edilmektedir.

Ancak bu kilisenin hangi kilise olduğu tartışılmaktadır. Bu tartışmalar çerçevesinde iki ana iddia gündeme getirilmektedir. Bu iddialardan birisi, Akıl Hastanesi olarak kullanılmış olan Artemis'in Hıristiyanlığın yayılması üzerine kiliseye dönüştürüldüğü; diğeri de Sardis'teki Artemis Tapınağı'nın yanında ayrı küçük bir kilisenin olduğudur. Artemis Tapınağı'nın yanındaki kilisenin "**baki kalan**" ve "**benimle yürü**" gibi anlamlara gelen Sard Kilisesi olduğu ifade edilmektedir.¹⁶⁶

Kentin en önemli kilisesi olan yapıdan günümüze dört büyük sütun gelmiştir. Ayrıca Sart Çayı'na paralel yapının dışında, tarihleri bilinmeyen iki Bizans Kilisesi kalıntısı da bulunmaktadır. Kilisenin 300 metre kuzey-batısındaki bağlar arasında da mahkeme binası olarak tanımlanan bir kalıntı bulunmaktadır. Yan duvarlara ait bazı parçalar ile doğu ve batı yönündeki temel kalıntıları dikkati çekmektedir.¹⁶⁷ Clive Foss'un "Byzantine And Turkish Sardis" adlı eserinde; kazılar sonucunda kiliseye ait bazı kalıntılar ile birlikte E tipi bir kilisenin ortaya çıkarıldığı, bazı duvarlarının ve sütunlarının olduğu yer almaktadır. Kilisenin Hıristiyan cemaatinin azalması ile kaderine terk edildiği de belirtilmektedir. M.S. IV. ve V. yüzyılda yeni eklemelerin

¹⁶⁶ Bkz. Bingöl, s.165; Mehmed İ. Tuncay, "Sard'daki Artemis Tapınağı", Hayat Tarih Mecmuası, Haziran 1972, Yıl 8, S. 5, C.1, s. 63-65; Mustafa Aksoy, Türkiye'de İnanç Turizmi ve Seyahat Acentelerinin İnanç Turizmine Olan İlgilerine Yönelik Bir Uygulama Basılmamış (Yüksek Lisans Tezi)Ankara 1998, 27.

¹⁶⁷ Sardeis, Sardis, <http://www.arkeo.org/icerik.asp?menu=arkeoloji&konu=sardeis;> <http://toplumvetarih.blogcu.com/sardeis-sardis-lydia-2/867864> (08 Eylül 2013).

yapıldığı ve bazı değişikliklerin sözkonusu olduğu da ifade edilmektedir. Zamanla Kilisenin atölyesi olarak kullanıldığı bilgisi de verilmektedir.¹⁶⁸

Yine Sart ören yerinde İzmir-Ankara yolunun kuzey kenarında bulunan Sinagog, türünün Anadolu'daki en eski örneklerinden biri olması ve M.S. III. yüzyılda, Sart'ta bir Yahudi cemaatinin varlığına işaret etmesi bakımından önemlidir.

Bu mekan mevcut kalıntıların yanı sıra, Hıristiyanlığın ilk çağlarına ait Ege Bölgesi'nde bulunan yedi kiliseden biri olan Thyatira Kilisesi'nin bulunduğu yer olarak inanç turizmi kapsamında da ziyaret edilen ören yerlerindedir. Günümüzde Akhisar şehir merkezinde bulunan, antik Thyatira'ya ait bazı kalıntıları görmek mümkündür.

Alaşehir'in üzerine kurulu olduğu antik Philadelphia kentinin tapınak kalıntıları arasında yer alan M.S. VI. yüzyıla ait St. Jean Kilisesi en önemli eserdir. Havarilerden İoannes adına yapılan St. Jean Kilisesi, Ege Bölgesi'ndeki Hıristiyanlığın ilk çağlarına ait 7 kiliseden birisidir. İncil'in Vahiy bölümünde adı geçen ve kendilerine mesaj gönderilen Yedi Kilise (Smyrna, Pergamon, Thyatira, Sardes, Philadelphia, Laodicia ve Ephesus) Hıristiyanlığın ilk kiliseleri olarak kabul edilir. Hepsi de Anadolu'da olan bu kiliselerin üç tanesi (Sardes, Philadelphia ve Thyatira) Manisa ili sınırları içinde bulunmakta ve inanç turizmi kapsamında ziyaret edilmektedir.

---

¹⁶⁸ Bkz. Clive Foss, Byzantine And Turkish Sardis, England 1976, 91-92.

f. Filadelfya (Philadelphia) Kilisesi

Himayei Etfal Mahallesinde bir evin arkasında bulunan duvar kalıntılarının İncil'de adı geçen 7 kiliseden biri kabul edilen Filadelfya Kilisesi olduğu sanılmaktadır. M.S. VI. Yüzyılda Aziz Yuhanna'ya itafen yapılan bu kilisenin adı *Kardeşçe Sevgi ve Açık Kapı* anlamına gelmektedir.

Hıristiyan Kutsal Kitabı'nda söz konusu edilen Filedefya, Manisa'nın Alaşehir İlçesi'ndedir. Filadelfya antik kenti, Antalya'yı¹⁶⁹ kuran ve oraya Attallia adını veren Attaloslar Kralı II. Attalos'a dayandırılmaktadır. Rivayete göre

¹⁶⁹ Antalya'da Romalılara ve diğer Anadolu uygarlıklarına ait çok sayıda kalıntılar mevcuttur. Bunlardan birisi Antalya Finike-Elmalı yolu üzerinde Bey Dağı'nın güney-batı yamacındaki Arikanda'da yer alan **Traian ve Helios tapınakları ile Sebasteion (kutsal ev), Nal tepedeki Bazilika, doğu nekropolündeki** (Arkeolojik şehirlerde mezarlıkların ve toplu mezar yerlerinin bulunduğu bölgeye verilen isim) **Kilise** kalıntılarıdır. Burada ayrıca "**Tykhe Mabedi**" adı verilen bir mabet vardır. Bizans döneminde bu mabedin üzerine de 16 x 6.35 m. ölçüsünde bazilika plânlı bir kilise yapılmıştır. Yine bu alanda yapılan son kazılarda da güneş tanrısı olan Helios'a ait kaya zemin üzerine yapılan temel bloklar üzerinde inşa edilmiş **Helios Tapınağı** ortaya çıkarılmıştır. 6.40 x 9.40 ebadında, dikdörtgen plânlı olmakla birlikte zemin düzgün köşeli taş plaklarla kaplı olan bu mabedin doğusunda I. Yüzyılda eklendiği düşünülen bir mezar odası ve Helios'a ithaf edilmiş birçok adak steli/sütunu bulunmaktadır. Diğer bir yapı ise Naltepe'de M.S. I. Yüzyılda Hermaios adlı bir yöneticiye ait anıt-mezardır. Depremler gibi çeşitli sebeplerden dolayı yıkılmasının ardından hamam, demirci atölyesi ve kilise olarak kullanılmıştır. Ayrıca M.S. III. Yüzyıla ait çok sayıda mezar anıtı ve Yunan Mitolojisi'nde tıp ve sağlık tanrısı olarak kabul edilen Asklepyus'a (Asclepius) ait bir Mabed, Asklepios'un başı ve heykeli, Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit (Aphrodite) ile onun oğlu Eros heykelleri de mevcuttur. (Antalya'nın Side ilçesindeki Apollon Tapınağı, Athena Tapınağı ile birlikte Bizans bazilikasının avlusu içinde kalmıştır. Ayrıca Bizans döneminde önemli bir piskoposluk merkezi olan Phaselis (Tekirova) de Antalya'nın önemli mekânları arasındadır. Buradaki kazılarda Herakles/Herkül (Zeus ile Miken kralının kızı Alkmene'nin oğlu), Hestia (Zeus'un en büyük kız kardeşi) ve Hermes'e (Zeus ve Maia'nın oğlu) adanmış tapınaklar da yer almaktadır. Ateş ve demirciler tanrısı Hephaistos (Yunan mitolojisinde Zeus ile Hera'nın oğlu, Afrodit ve Kharis'in eşi) kültüyle ün yapmış olan Antalya'nın Kumluca/ Olympos kenti de önemli mekânlardandır. Olympos'un ortasında ve akarsuyun 150 m. batısındaki mabet, 2.90 x 7.85 m. ölçüsünde, İon üslubunda bir tapınak (önünde iki küçük sütun bulunan megaron tipi tapınak) vardır. Bu mabedin kapısının yanında Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un (161-180) heykeli bulunmaktadır. Mehmed İ. Tunay, Arkeoloji Bakımından Antalya ve Çevresi, Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1973, Yıl 9, S. 6, C. 1, s. 60-65; Padovese, p. 63-64; Sedat Akkurnaz, Anadolu'daki Dor Düzenli Tapınaklar, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2007, s. 79-80; <http://www.kenthaber.com/akdeniz/antalya/> Erişim Tarihi: 06 Aralık 2012

Filedelfya adı, II. Attalos'un “kardeşini seven birisi” anlamındaki “Filadelfus” lakabından gelmektedir.¹⁷⁰

Günümüzde bu kilisenin moloz taş ve tuğladan örülmüş duvarı, temel kalıntıları ve kesme taştan yapılmış üç payesi görülebilmektedir. Kilisenin yapıldığı dönem itibari ile yüksekliği yaklaşık dört metre olan ve iki büyük kubbeyi taşıyan altı payeden oluştuğu anlaşılmaktadır. Payelerin alt tarafı, büyük taş bloklardan oluşmaktadır. İçi harç ve moloz taşlarla doldurulmuş olan payelerin üzerinde ise tonoz kemer ve pandantif olarak yapılmış tuğla bloklar yer almaktadır. 1989 yılında başlayan kazılarda, toprak seviyesinin üstünde kalan güney batı payesinin, toprak seviyesi altındaki bölümünde, bazı fresk kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Kilisenin, kısmen yıkılmadan kalmış kuzey doğu payesinin kuzeyinde yapılan kazılarda ise karışık bir yapı biçiminin ortaya çıkarıldığı ve burada bir vaftizhane bulunduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır. Kiliseden günümüze intikal eden bu payeler, Kültür Bakanlığı tarafından restore edilerek koruma altına alınmış ve park olarak düzenlenmiştir. ¹⁷¹

g. Laodikya Kilisesi

Denizli'nin 6 km kuzeyinde bulunan Laodikya antik kenti, bugünkü Eskişehir ile Goncalı Köyleri arasındaki tepeler üzerinde kurulmuştur. Adını bölgeye egemen olan Selekoslar Kralı II. Antiochos'un (M.Ö. 250) karısı Laodike'ye izafeten almaktadır. Daha önceleri bu şehir Rhoas veya Dios adları ile anılmıştır.

¹⁷⁰ <http://www.hristiyan-kritik.com/index.php?topic=74.0> Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2013.

¹⁷¹ <http://www.alasehir.gov.tr/wp-content/Alasehir.pdf/> Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2013.

Laodikya'nın en yüksek refah düzeyine ulaştığı zamanlar Roma ve erken Hıristiyanlık dönemi ve geç Bizans çağına rastlamaktadır. Hierapolis yakınlarındaki bir kaynaktan gelen şehirdeki sıcak suyun tedavi edici özellikleri sebebiyle, şehir aynı zamanda bir tedavi merkezi olarak da gelişmiştir.

Laodikya, M.S. IV. yy.'da Genel Konsil'in toplandığı önemli bir piskoposluk merkeziydi. Buna ek olarak, İncil'in Vahiy bölümünde zikredilen yedi kiliseden biri olarak adı geçmektedir. ¹⁷²Laodikya, Latince *Halkın Sesi* anlamına gelmektedir.

Pamukkale'nin hemen yanı başındaki Hierapolis¹⁷³ yakınlarında bulunan bu şehir, termal sulara sahipti. Laodikya'da yapılan kazılar neticesinde Laodikya Kilisesi olduğu tahmin edilen kilise kalıntısı bulunmuştur. Laodikya Kazı Heyeti Başkanı Prof. Dr. Celal Şimşek, Kilisenin Kral Konstantin döneminde yapıldığını ifade ederek şu bilgileri vermektedir: “Bu yıl ilk kez yer altında radar taraması yaptık ve

¹⁷² Bingöl, 135-136; <http://www.padfield.com/acrobat/history/laodicea.pdf> Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2013.

¹⁷³ Denizli'ye yaklaşık yirmi uzaklıkta olan, arkeoloji literatüründe “Kutsal Kent” olarak adlandırılan ve Hıristiyan Kutsal Kitabı'nda Koloseliler Bölümü'ne konu olan Hierapolis (Pamukkale), yeraltından fişkırarak sıcak su kaynaklarının oluşturduğu travertenleri ve şelaleleri ile ünlü bir yerleşim merkezidir. Pamukkale, Roma ve Bizans dönemi arkeolojik kalıntıları ile de önemli bir yerleşim yeridir. Ayrıca yapısı bakımından yeryüzündeki tek örnek olan ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Pamukkale, Roma dönemine ait tanrıları ile ünlüdür. O dönemlerde yaşayan insanların Yunan Tanrıları'na inandıkları ve bu Tanrıların başında da Zeus gelmektedir. Ancak Laodikya'da Zeus'a ibadet yaygın olduğu halde, en büyük tanrı, rahmet tanrısı Apollon kabul edilmiştir. Bir başka önemli tanrıça ise Frig tanrıçası Kibele'dir. Buradaki tanrılara veya tanrıçalara çeşitli görevler atfedilmiştir. Örneğin Pluto/Hades, Hierapolis'in merkezindeki yeraltı ülkesinin tanrısı; Kybele (Demeter), bereketi sürekli kılmaya çalışan ana tanrıçadır. Pamukkale'de Tanrılara atfedilmiş başlıca mabedler arasında en önemlisi Eski ve dinî mağara olarak bilinen Plutonyum (Plutonium) üzerine kurulmuş olan “Apollon Tapınağı”dır. Ayrıca tarihî süreçte Kibele için bir tapınak ve “Commodus tapınağı”nı inşa etmişlerdir(Geniş bilgi için bkz. Padovese p.140- 143;Cevdet, Bayburtluoğlu, Arkeoloji, Ankara 1982, s.108-111; Reddish, p.172-174; Erdem Yücel, “Didim'deki Apollon Tapınağı”, Hayat Tarih Mecmuası, Ekim 1968, Yıl 4, S. 9, C.2, s. 67-69; Sami Kılıç, Antik Dönemden Helenistik Döneme Kadar Denizli Yöresinde Kutsal Mekan Ve Tanrılar, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ 200, S. 5, s. 332- 334; Gür, s.223-227; <http://www.kenthaber.com/eg/denizli> Erişim tarihi: 06 Aralık 2012.

4'üncü Yüzyılda yapılmış Laodikya Kilisesi'ni bulduk. 8 ayak üzerine oturtulmuş 2 bin metrekare alandaki kilisenin büyük bölümü orijinalliğini koruyor."¹⁷⁴

Kaynaklara göre, Laodikya aynı zamanda parlak ticaret merkezi olarak ün kazanmıştı. Asya ilinin en önemli ticaret yolu buradan geçiyordu. Burada önemli bir tıp okulu vardı. Aynı zamanda burada göz hastalıkları için merhem üretiliyordu ve zengin bir giyim sanayisi vardı.

Laodikya cemaati hakkında Vahiy, 3:16'da ve Matta, 5:3'te bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere istinaden Laodikya topluluğu hakkında çıkarımlarda bulunulabilir.

2. Asya'da Yedi Kilise'ye Gönderilen Mektuplar

a. Efes'e (Efesos'a) Mektuplar

Aziz Yuhanna'nın Patmos Adası'nda kaleme aldığı kabul edilen Hıristiyanların kutsal kabul ettiği kitabın Vahiy bölümünde Yedi Kilise'ye hitaben yazılmış mektuplar bulunmaktadır. Her mektup farklı bir konuyu ele almış ve o dönemin insanlarına bazen öğütlerde, bazen serzenişlerde bazen de uyarılarda bulunmuştur. Bu mektupların ilki Efes Kilisesi'ne yazılmıştır. Mektup şu şekilde başlamaktadır: "Efesos'ta olan kilisenin meleğine yaz: Yedi yıldızı sağ elinde tutan, yedi altın şamdanın ortasında yürüyen, şu şeyleri diyor: Senin işlerini ve emeğini ve sabrını ve kötülere dayanamadığını bilirim ve resul değilken kendilerine resul diyenleri tecrübe ettin ve onları yalancı buldun ve sabrın vardır ve benim ismim

¹⁷⁴ Osman Nuri Boyacı, "İncil'deki Laodikya Kilisesi bulundu", <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/16894759>. asp Erişim tarihi: 17 Eylül 2013.

uğruna dayandın ve yorulmadın Fakat sana karşı bir şeyim var, o da ilk sevgini bırakmış olmandır. İmdi nereden düştüğünü hatırla ve tövbe et ve evvelki işleri yap; yoksa tövbe etmediğin halde, sana gelirim ve senin şamdanını yerinden kaldırırim. Fakat sende şu var ki Nikolailerin işlerinden ikrah edersin, ben de onlardan ikrah ederim. Kulağı olan işitsin, Ruh kiliselere ne diyor galip olana, ona Allahın cennetinde olan hayat ağacından yemeği ihsan edeceğim.”¹⁷⁵

Aziz Yuhanna, Kutsal Ruh aracılığıyla kaleme aldığı ilk mektubunu, o dönemin ünlü ticaret merkezi ve putperestlerin yoğun olarak yaşadığı kente “Efes”e hitaben yazmıştır. Efes’e hitaben yazılan mektupta İsa dini tanıtılmaya çalışılmış havari Pavlus ve Yuhanna insanları bu dine yönelmeye teşvik etmiştir. Yedi Kiliseye yazılan mektuplar belli bir konuya gönderme yapmaktadır. Efes’e yazılan mektup Havarilik dönemi diye de anılmaktadır. ¹⁷⁶ Aziz Yuhanna bu mektubunda Nikolailer¹⁷⁷ üzerinde de durarak o dönemin insanlarına uyarılarda bulunmaktadır.

Kilise tarihçisi İreanus kendileriyle tartışır. Vahiy bölümünde Nikolailerin, adak eti yemeleri ve zina yapmalarına karşı çıkılır. (Aziz Pavlus “adak eti yemenin tek başına yanlış olmadığını; ancak Yahudilik’ten Hıristiyanlara gelenlere karşı bir saldırı olduğunu” söyler. Bu nedenle adak eti yemenin; Musevilikten gelenlerle, putperestlikten gelenler arasındaki birliği bozucu niteliği öne çıkarıldı. Zina’nın

---

¹⁷⁵ Vahiy, 2:1-7.

¹⁷⁶ Ulutürk, s.101.

¹⁷⁷ Burada Nikolailer’e kısaca değinecek olursak Nikolailer: Bergama yöresinde M.S 1. yüzyılda etkili agnostik bir tarikattır. Tarikatın fikir babası İskenderiyeli Clement, kurucusu Antakyalı Nicholas’dır. Doktrini: İnsan ruhu, bedeninin yaptıklarından sorumlu değildir. Çünkü beden ile ruh birbirinin zıttıdır.

putperestlikle ilişkisi buna eklenince; Nikolailer sapkın bir tarikat olarak tanımlandılar.)¹⁷⁸

Bir başka gönderme yapılan konu ise sahte resullerdir. Hz. İsa çarmıha gerildikten sonra birçok sahte resul ortaya çıkmış ve o dönemin insanlarına doğru olmayan bilgiler aktarmaya çalışmıştır. Burada da bu konu gündeme gelmiş o dönemin insanlarına uyarılarda bulunulmuştur.

b. İzmir'e Mektuplar

Yedi Kiliseye yazılan mektupların ikincisi İzmir Kilisesi'ne yazılmış orada bulunan topluluğa seslenilmiştir. Mektup şu şekilde başlamaktadır: “Ve İzmirde olan kilisenin meleğine yaz: Ölmüş ve tekrar dirilmiş olan birinci ve sonuncu, şu şeyleri diyor: Senin sıkıntını ve fakirliğini (fakat zenginsin), ve Yahudi değil ancak şeytanın havrası iken kendilerine Yahudi diyenlerin küfrünü bilirim. Çekmek üzere olduğun şeylerden korkma; işte, İblis tecrübe olunasınız diye, sizden bazılarını zindana atacak ve on gün sıkıntınız olacaktır Ölüme kadar sadık ol ve sana hayat tacını vereceğim. Kulağı olan işitsin, Ruh kiliselere ne diyor. Galip olan ikinci ölümden zarar görmeyecektir.”¹⁷⁹

Aziz Yuhanna İzmir'e yazmış olduğu mektubunda “ölmüş ve tekrar dirilmiş olan” sözüyle Kibele kültüne gönderme yapmaktadır. Mektupta konu olarak On gün, Şeytanın Havrası, Aziz Polikarp ele alınmıştır. Yedi Kilise'ye yazılan her mektup o

¹⁷⁸ İsmail Altınçekiç, Yedi Vahiy Kilisesi, <http://turkeireiseleiter.com/turkce/turkce-yedi-vahiy-kilisesi.html> Erişim Tarihi: 16 Şubat 2013.

¹⁷⁹ Vahiy, 2:8-11.

kentte çok iyi bilinen bir konuya gönderme yapmaktadır. İzmir Kilisesi'ne yazılan mektup da Şehitlik dönemi diye bilinmektedir. Çünkü bu mektupta kastedilen kişi bir din şehidi olan Aziz Polikarp'tır. Polikarp, iman uğruna ölmeyi çok istediğinden, Roma'daki Hıristiyanlara beklenen ölümünü engellemeleri için yalvarmıştır.¹⁸⁰

Aziz Yuhanna, kehanette bulunarak Hıristiyanların zulüm görecekları 10 Roma İmparatoru dönemini [Neron (M.S 64) Diocletianus (M.S 313)] 10 gün tabiriyle anlatır.

Şeytanın Havrası diye ifade edilen ise Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dönemde bazı kentlerde Musevi cemaati, Hıristiyanlara karşı paganların yanında yer almışlardır. Bu durum özellikle İzmir'de çok belirgindir.

Diğer bir konu ise Aziz Polikarp'tır. Aziz Polikarp İzmir'in ilk piskoposudur. Aynı zamanda Polikarp (M.S. 69-155) elçi Yuhanna'nın öğrencilerindendi. ¹⁸¹ 23 Şubat 155(177?) 'te 86 yaşında stadyum(?) veya tiyatro(?)'da öldürülmüştür. Rivayetlere göre Asiarch Philippe (?) tarafından vahşi hayvanlara atılmıştır. Lyon piskoposu İreanus'a göre ise de önce ateşe sürülüp, sonra şişlenmiştir. 26 Şubat Aziz Polikarp bayramı olarak kutlanmaktadır. Hıristiyan dünyasında canını din uğruna veren veya Hıristiyan inancı için çaba sarfeden insanlar "Aziz" diye nitelendirilir ve onlar adına törenler düzenlenir. Din şehitleri için yapılan ilk düzenli anma Aziz Polikarp adınadır.

¹⁸⁰ Bkz. Michael A. Smith, "Antakyalı İgnatius", Hıristiyanlık Tarihi, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2004, 83.

¹⁸¹ http://www.incilturk.com/kutuphane/Mesihisatanriligi6_ilk_hiristiyenlar.htm Erişim Tarihi: 16 Şubat 2013.

Aziz Polikarp adına anlatılan efsaneler arasında Şehit edilirken toprağa saptığı asasının ağaç olmuşu dikkat çekicidir.

Her yıl 23 Şubat'ta Rum kilisesince düzenlenen tören alayı mezarı olduğuna inanılan mekana gider. Sandukasını örten siyah örtü üstünde piskoposluk tacı ve Arapça Allah yazısı olduğu söylenmektedir.

c. Bergama'ya Mektuplar

Üçüncü mektup Bergama'daki cemaate hitaben yazılmıştır. Mektup şu şekilde başlamaktadır: “Ve Bergama’da olan kilisenin meleğine yaz: İki ağızlı keskin kılıcı olan şu şeyleri diyor. Nerede oturduğunu bilirim Şeytanın tahtı oradadır¹⁸²; ve

¹⁸² Şeytan'ın tahtı konusunda yorumcular aşağıda sıralanan şu görüşlerde bulunuyorlar: 1. *Asklepios* Çoğu zaman hastaların iyileşmesi Asklepios tanrısının müdahalesine bağlanır ve kendisine kurtarıcı anlamına gelen *soter* adı verilir. Bu konuda Barclay; *belki de sevdikleri Rab'bin adlarından olan bu ismi, Yunanlılar'ın bu puta vermiş olmalarından, Mesih inanlıları çok üzüntü duyarak rahatsız oldular* diyerek düşüncelerini ifade eder. Bunun yanı sıra Asklepios, doktorların sembolü haline gelen ve bir sopanın üzerinde tek yılan figürü olan *Akulapsopası* ile sembolize ediliyordu. Kutsal Kitap'ın hem Eski hem de Yeni Antlaşması'nda yılan Şeytan'ın bir betimidir. Bu da Şeytan'ın tahtını

Asklepieion tesisinde göstermek için bir başka kanıt sayılabilir. 2. *İmparatora Tapınma*: Bazı yorumcular ise İsa Mesih'in; *Nerede yaşadığımı biliyorum; Şeytan'ın tahtı oradadı* diye söylediği sözlerin İmparator kültürünü kastettiğini düşünürler. Roma, egemen olduğu bütün ülkeler ile onların geleneklerini birleştirerek nasıl bir arada tutacağı sorunuyla karşı karşıyaydı. Birçok devlet Roma'nın sağladığı düzen sayesinde barış ve zenginliğe eriştiği için onda ilahimsi bir yapı gördüler. **İ.Ö. 195 yılında** İzmir'de Roma ruhuna (Dea Roma) bir tapınak adanmıştı. Bu ruhun bedenleşmesi ise tabii ki imparator Sezar'da bütünleşti. Roma illerindeki şehirler imparatorun onuruna birer tapınak inşa edip onun bekçiliğini yapma ayrıcalığına sahip olmak için birbirleriyle yarıştılar. İşte bu durumu gören Roma, dünya egemenliğini bütünleştirecek ilkeyi keşfetti. Roma sınırları içinde yaşayan her kişinin, yılda bir defa imparator tapınağına gelerek **'imparator Rab'dir'** diyerek bir miktar tütsü yakması gerekiyordu. Bunu yerine getiren vatandaşa ibadet gereğine uyduğunu belgeleyen bir yazı veriliyordu. Roma bu yasayı koyarken dini bir törenden çok siyasi birliği düşündü. Hiçbir zaman bu töreni tek ibadet şekli olarak uygulamayı da tasarlamamıştı. İmparator tapınına katıldıktan sonra, genel düzen ve ahlak kurallarına göre ibadet edebilirdi. Ama hiçbir Mesih inanlısı böyle bir tanıklıkta bulunmayacaktı. Hristiyanlar için tek bir RAB (**Kyrios**) vardı, o da **İSA MESİH'ti**. Yöneticiler onların bu görüşlerini anlayamadılar ve onun için Mesih İnanlılarında dinlerinin yasaklanmasını gerektiren devrimci bir güç gördüler. Yörenin ilk imparator tapınağı **İ.Ö. 29** yılında Sezar Avgustus'un onuruna Bergama'da inşa edildiği için şehir Asya ilindeki kült merkezi durumuna gelmişti. Bu, orada oturan Mesih İnanlılarının üzerine her an bir kılıcın inebileceğinin göstergesiydi. Bu durumda bazı teologlar **'Şeytan'ın tahtı'** için en ikna edici kanıtı görüyorlar. Mesih inanlılarına

ismini sıkı tutuyorsun ve aranızda, Şeytanın oturduğu yerde öldürülen sadık şahidim Antipasın günlerinde bile bana olan imanını inkar etmedin. Fakat sana karşı birkaç şeyim var; çünkü orada Balamın öğretisini tutanların var; o, put kurbanları yesinler ve zina etsinler diye, İsrailoğullarının önüne tökez atmağı Balaka öğretti. Aynı surette böylece Nikolailerin talimini tutanların da vardır.

İmdi tövbe et, yoksa sana çabuk gelirim ve onlara karşı ağzımın kılıcı ile cenk ederim. Kulağı olan işitsin, Ruh kiliselere ne diyor. Galip olana saklı mannadan vereceğim ve ona beyaz taş vereceğim ve taş üzerine alandan başka kimsenin bilmediği yeni bir isim yazılmıştır.”¹⁸³

İsa Mesih, üçüncü mesajını, Bergama’daki izleyicilerine gönderiyor. Bu mektup, parlak bir geçmişe sahip, kültürel zenginlik ve çok sayıda dini tapınakla ün kazanmış bir şehirde yaşayan inanlılara yazılmıştır. Mektup konusu itibarı ile “Uzlaşma Dönemi” olarak da bilinmektedir. Çünkü Tanrı Bergama’daki topluluğun sakıncalı işler yaptığını bilmekte onlardan bu yaptıklarından vaz geçmelerini istemekte ve onlarla uzlaşmak istemektedir.

İsa Mesih bu topluluğa, Tanrı’nın diri sözü için bir betim olarak kullanılan¹⁸⁴ iki ağızlı kılıçla görünüyor¹⁸⁵ Tanrı’nın keskin sözü ve ışığı, karanlığı ayırdığı gibi, kendi halkı ile dünyayı da ayırıyor ve dünyayı günah için yargılıyor. Rab topluluğuna konuşurken birinci bölümden gelen bu manzarayı gözler önüne seriyor.

---

göre sevdikleri Mesih için kullandıkları ünvanı Roma imparatoruna atfetme zorunluluğundan daha şeytani bir eylem olamazdı. <http://hristiyanurk.com/forum/eklesya-kilyse-ynanlilar-topluluğu/vahiy-kitabýndaki-yedi-kilise/3184-bergama'daki-kiliseye-mektup?s=3351f27d8f21b1f00defd421be2cbb72>

Erişim Tarihi: 23 Eylül 2013.

¹⁸³ Vahiy, 3:12-17.

¹⁸⁴ İbranilere Mektup, 4:12.

¹⁸⁵ Vahiy, 1:16; 2:16; 19:15-21.

Aziz Yuhanna aynı zamanda Şeytanın Tapınağı'nı konu alan bir mektup yazmıştır. Mektupta Manna, Kılıç ve Beyaz taş kelimeleri de geçmektedir. Manna: İbraniler'in Mısır'dan çıktıktan sonra çölde kendilerine Tanrının yolladığı mucizevi yemek (mana=kırağı) anlamına gelmektedir. Kılıç: Roma'da resmi otoriteyi temsil eder. Beyaz Taş: Roma'da oyunlarda kazananlara, üstünde kazananın isminin olduğu beyaz bir taş verilirdi.¹⁸⁶

Antipas diye bahsedilen kişi ise Bergama piskoposu'dur. [Domitianus dönemi] (d.24 Ekim 51 – ö.18 Eylül 96), Antipas da Polikarp gibi bir din şehididir. Bayramı 11 Nisan'dır ve bu kutsal gün daha çok Ortodoks alemleri tarafından kutlanmaktadır.

Antipas lâkap olup, “ her şeye karşı” anlamına gelir.¹⁸⁷ Antipas, Aziz Yahya tarafından Bergama piskoposu olarak takdis edilmiştir.

Hıristiyanlığın ilk çıkış yeri ve İncil'in ilk okunduğu yer, Efes'ten sonra Bergama'dır. Saint Jean (Aziz; Yahya), Antipas adında sadık bir adamını Hıristiyanlığı yaymak amacıyla misyoner olarak Bergama'ya göndermiştir. Kent halkı, Antipas'ın değişik yerlerde toplantılarına katılmış, görüşlerini dinlemiş ve İsa dinine yönelmeye başlaması ile birlikte egemen güçler, paganistler, çıkar çevreleri telaşa kapılmışlar ve sonunda Antipas'ı Bergama'da öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Aziz Yahya, gönderdiği mektupta, çok tanrılı dini yaşatmak ve puta tapıcılığı sürdürmek isteyenleri uyardı, İsa dinine inananlara ise ödüller verileceğini açıklamaktadır.

¹⁸⁶Tekvin, 32-38 ve Matta ,16:17-18.

¹⁸⁷Antipas kelimesi Reform döneminde Papa'ya karşı olanlar için de kullanılmıştır.

Yahya peygamber İsa'dan "İki yüzü keskin kılıcın sahibi" diye söz eder. Bu tanımlama İbranice yazılan mektuba dayanılarak yapılırsa da aslında var olan ve en etkili sayılan bu iki yüzü kılıç, bedenle ruhu, geceyle gündüzü, düşünceyle duyguyu birbirinden ayıran tanrının kılıcıdır.

Yahya Bergama'ya yazdığı mektupta, Bergama'nın putperest merkezi oluşunu, Akropolis'teki Zeus Sunağı'nın dev kabartmalarını put olarak kabul ettiğini, Athena Tapınağı'ndaki Athena heykelini, Roma hanedanının anıtlarını pagan inanç simgeleri olarak gördüğünden Bergama, "şeytanın egemen olduğu yer" ya da "şeytanın tahtı" diye tanımlanmaktadır.¹⁸⁸

M.S. I. Yüzyılda yaşayan Antakyalı Nikola, Hıristiyanlıkla paganizmi kaynaştıran bir papazdır. Aziz Yahya, Bergama'da Nikola inancında olanları uyarmak gereği duymuştur.¹⁸⁹

d. Tiyatira'ya Mektuplar

Yedi Mektubun dördüncüsü Tiyatira'ya yazılmıştır ve mektup şu şekilde başlamaktadır: "Ve Tiyatira'da olan kilisenin meleğine yaz: Ateş alevi gibi gözleri olan ve ayakları parlak tunca benzeyen Allahın oğlu şu şeyleri diyor:

Senin işlerini ve sevgini ve imanını ve hizmetini ve sabrını ve son işlerinin evvelkilerden daha çok olduğunu bilirim. Fakat sana karşı bir şeyim var; kendisine peygamber diyen İzabel kadını bırakıyorsun ve o, kullarımı zina etmeği ve put

¹⁸⁸ Eriş, 63.

¹⁸⁹ Eriş, 64.

kurbanları yemeği talim edip saptırıyor. Ve tövbe etsin diye, kendisine vakit verdim ve kendi zinasından tövbe etmek istemiyor. İşte, onu bir yatağa ve onun işlerinden tövbe etmezlerse, kendisiyle zina edenleri büyük sıkıntıya atacağım. Ve onun çocuklarını ölümle öldüreceğim ve bütün kiliseler bilecekler ki gönülleri ve yürekleri araştıran benim ve her birinize işlerinize göre vereceğim. Fakat size, Tiyatira’da olan diğerlerine, kendilerinde bu talim olmayanların hepsine, onların dediği gibi Şeytanın derin şeylerini bilmeyenlere diyorum: Üzerinize başka yük koymam. Fakat ben gelinceye kadar sizde olanı sıkı tutun. Ve galip olup sona kadar işlerimi tutana, ben de babamdan nasıl aldım ona milletler üzerine hakimiyet vereceğim; çömlekçi kapları parçalandığı gibi onları demir çomakla güdecektir. Ve ona sabahyıldızını vereceğim. Kulağı olan işitsin, Ruh kiliselere ne diyor.”¹⁹⁰

Bu topluluğa gönderilen mektubun girişinde, İsa Mesih’in gözleri alev alev yanan ateşe ve ayakları parlak tunca benzeyen Tanrı’nın yüce Oğlu olarak tanımlanır. Vahiy Kitabı’nın birinci bölümünde de dile getirilen aynı tasvirde İsa Mesih İnsanoğlu olarak tanımlanırken burada Tanrı’nın Oğlu olarak ifade edilmektedir.

İsa Mesih’in üvey kardeşi Yakup, Kutsal Ruh’un esinlemesiyle, bu cümlelerde kendilerini inanlı diye tanımlayan ama imanın meyvelerini taşımayan ve görülebilmesi için gerekli çabayı göstermeyenlere şiddetle karşı koyuyor. Yakup: *‘Eylemsiz iman ölüdür’* diye yazıyor. Bunu bildirirken Elçi Pavlus’un Efesliler’e yazdığı, *‘İman yoluyla kurtuldunuz.. İyi işlerin ödülü değildir’* ¹⁹¹(gerçeğine ters düşmüyor, ama İsa Mesih’in çarmıhta tamamlamış olduğu kurtuluşa iman etmiş

¹⁹⁰Vahiy, 2:18-29.

¹⁹¹ Efesoslara Mektup, 2:8-9.

kişide, Tanrı'nın sağladığı ruhsal yeni doğuş sayesinde kesin değişiklikler olduğuna dikkat çekiyor.

Tiyatira kilise topluluğu aralarında putperestliği ve cinsel uygunsuzluğu teşvik eden öğretileri savunan bir kadını hoş görüyordu. İsa Mesih'in uyarısı da özellikle karşı konulması gerekirken göz yumulan bu öğretiyi hedefliyordu. Bergama'daki Balam öğretisi ve Nikolas yanlıları da buna benzer inanç akımlarını yayıyorlardı. Mektup'ta işte bu durumlara gönderme yapılarak halk uyarılmaya çalışılmıştır. Tiyatira'ya yazılan mektup konusu itibarı ile "Çürüme Dönemi" diye de anılmaktadır. Tiyatira'da ise bu yıkıcı görüşler, kendini peygamber diye ilan eden ve topluluğu tüm yönden etkileyen bu kadın tarafından savunulmuştur.

Bu mektupta, İzebel ismi, Eski Antlaşma döneminde tüm İsrail'de yıkıcı putperest eylemlere neden olan Kral Ahav'ın evlendiği Sidon kralının kızı İzebel'in olumsuz etkisini çağrıştırmak için kullanılmış olabilir. Bazıları ise bu metinde bir zamanlar İzebel'i yöneten aynı kötü ruhtan söz edildiğini düşünürler. Tıpkı bir zamanlar kocası tarafından yönetilen halk, İzebel'in etkisiyle Baal ibadetine ¹⁹²ve bununla ruhsal zinaya teşvik edildiği gibi aynı kötü ruh şimdiki İnanlıları, Tanrı'dan ve O'nun sözü'nden ayırmaya çalışıyordu.¹⁹³

Aziz Yuhanna bu mektubunda Tunç İşçiliği'ne de gönderme yapmaktadır. Çünkü Tyatira o dönemde tunç işçiliği ile tanınmıştır. Konu olarak Jesebel ismi ön plandadır. Jesebel: Burada adı geçen kadındır; bu kadın Eski Ahid'de adı geçen Jesebel'e benzetilmektedir. Hıristiyan olanların, adak eti yemelerine ve zina yoluyla

¹⁹²Not: Baal: Efendi, sahip, koca, kral (Molek) ve tanrı anlamlarına gelir. Bir başka ifadeye göre o bağ ilahı anlamına gelir. (Ba bağ, bahçe, al ilah'tır) Eski Ortadoğu bölgesinin ve Kartacalıların baş tanrısıdır. Uğruna insan (özellikle küçük çocuklar) kurban edilir.

¹⁹³Bkz.I.Krallar 16:3-33.

pagan geleneklere devam etmelerine karşı çıkılmaktadır.(Bu gelenek kökeni Babil'e kadar inen ve ölümden sonra dirilişi temsil eden ana-oğul kültü'ne aittir.) Aşağıda ana-oğul kültüne ait birkaç örnek verebiliriz:

Babil'de Semiramis – Tammuz

Bergama'da Astarte – Tammuz

Mısır'da İsis- Horus

Yunan'da Afrodit – Eros

Roma'da Venüs – Cupid olarak devam eden bu gelenek; Semiramis'in oğlu Tammuz'un ölümünden 40 gün sonra dirilmesini temsilen; metamorfozun sembolü olan yumurtanın boyanması ve "T" biçimli çörekler yenmesi olarak görünür. Eski Ahid'de Jesebel: M.Ö 9. Yüzyılda yaşadığı varsayılan Kral Ahab'ın kâhin karısıdır. Jesebel, Musevileri İbrahim'in yasakladığı pagan adetlerine geri döndürmeye çalışmıştır.

e. Sardis'e Mektuplar

Beşinci mektup, Sard Kilisesi'ne yazılmıştır ve mektup şu şekilde başlamaktadır: Ve Sardis'te olan kilisenin meleğine yaz: "Allahın yedi ruhu ve yedi yıldız kendisinde olan bu şeyleri diyor: senin işlerini bilirim; yaşıyorsun diye ismin var ve ölüsün. Uyanık ol ve ölmek üzere olan baki şeyleri kuvvetlendir; çünkü Allahımın indinde senin işlerini ikmal edilmiş bulmadım. İmdi nasıl aldığını ve

işittiğini hatırla ve tut ve tövbe et İmdi eğer uyanık olmazsan, hırsız gibi geleceğim ve senin üzerine hangi saatte geleceğimi bilmeyeceksin. Fakat Sardis'te birkaç kimse var ki onlar kendi esvaplarını kirletmediler ve benimle beraber beyazlarda yürüyecekler; çünkü lâyıktırlar. Galip olan böylece beyaz esvapla giyinecek ve onun adını hayat kitabından silmeyeceğim ve onun adını Babamın indinde ve onun meleklerinin indinde ikrar edeceğim. Kulağı olan işitsin, Ruh kiliselere ne diyor.”¹⁹⁴

Girişteki sözlerde, İsa Mesih kendisini 800 yıl kadar önce Yeşeya'nın da kullandığı şu ifadelerle tanımlamaktadır: “İşaya kütüğünden yeni bir filiz çıkacak, kökünden bir fidan meyva verecek. Rab'bin ruhu, öğüt ve güç ruhu, bilgi ve Rab korkusu ruhu O'nun üzerinde olacak. Rab korkusu hoşuna gidecek, gözüyle gördüğüne göre yargılamayacak, kulağıyla işittiğine göre karar vermeyecek”¹⁹⁵

Mektupta, Sart'taki İnanlılar Topluluğu uyanmaları için uyarılıyor. Bu uyku aynı zamanda ölüm anlamına da gelmektedir ve bu sebeptir ki Sard Kilisesi'ne yazılan mektup “Ölüm Dönemi” olarak da anılmaktadır. Buradaki kiliseye bir serzeniş söz konusudur. Kiliseden kendini düzeltmesi ve ölmekte olanı canlandırması ayrıca İsa Mesih'ten neler aldıkları, neler işittiklerini hatırlaması beklenmektedir. Burada, Sart Kilisesi'nin dikkat etmesi gereken önemli konular günahın bağışlanması, yeni yaşam ve büyük sorumluluk olarak sıralanmaktadır.

Yeni yaşam ve büyük sorumlulukla ilgili olarak Pavlus Korint kentinde yaşayan İnanlılara bir zamanlar İsa Mesih'in niçin öldüğünü açık ve net bir şekilde

---

¹⁹⁴ Vahiy, 3:2-6.

¹⁹⁵ İşaya, 11:1-3.

şöyle yazmıştı: ‘Evet, Mesih herkesin uğruna öldü. Öyle ki, yaşayanlar artık kendileri için değil, kendileri uğruna ölmüş ve dirilmiş olan Mesih için yaşasınlar’¹⁹⁶

Aziz Yuhanna kaleme aldığı bu mektubunda “Hırsız gibi gelmek” konusuna da gönderme yapmaktadır. Bir savaşta Sardes’i kuşatan Persler, tedbirsiz bir Lidyalı askeri takip ederek, sur dışını sur içine bağlayan gizli bir yoldan kente girmişlerdir. Bu durum yazıda eleştirilmektedir. Mektupta, konu olarak işlenen Hayat Kitabı ve Allah’ın yedi ruhu öğeleri de dikkat çekmektedir. Cennette İsa’ya bağlı ve sadık olanların tümü için kullanılan hayat kitabı terimi Vahiy bölümünde birkaç kez kullanılmaktadır.

Yedi Kilisenin her birini yöneten ve aslında tek ve benzersiz olan Kutsal Ruh Vahiy bölümünde “Allah’ın yedi ruhu” şeklinde kullanılmıştır.

f. Filadelfya’ya Mektuplar

Altıncı mektup Filadelfya’ya hitaben oradaki topluluğa yazılmıştır ve şu şekilde başlamaktadır: Ve Filadelfiyada olan kilisenin meleğine yaz: “Mukaddes, hakiki, Davud’un anahtarı kendisinde olan, açan ve kimse kapamayacaktır ve kapayan ve kimse açamaz, bu şeyleri diyor: Senin işlerini bilirim (işte senin önüne kimsenin kapayamayacağı açılmış kapı koydum), ki biraz kuvvetin var ve benim sözümü tuttun ve ismimi inkar etmedin. İşte, Şeytanın havrasından olan bazılarını, Yahudi değilken ancak yalan söyleyip kendilerine Yahudi diyenleri veriyorum; işte onları öyle edeceğim ki gelecekler ve senin ayaklarının önünde secde kılacaklar ve

¹⁹⁶ Pavlus’un Korintoslulara İkinci Mektubu, 5:15.

benim seni sevdiğimi bileceklerdir. Mademki sabrımın sözünü tuttun, yer üzerinde oturanları tecrübe etmek için bütün dünya üzerine gelecek tecrübe saatinden ben de seni tutacağım. Çabuk geleceğim; kimse senen tacını almasın diye, sende olanı sıkı tut. Galip olanı Allahım'ın makdisinde direk edeceğim ve artık dışarı çıkmayacak ve onun üzerine Allahımın ismini ve Allahımın şehrinin, Allahımdan gökten inen yeni Yeruşalimin ismini ve benim yeni ismimi yazacağım. Kulağı olan işitsin, Ruh kiliselere ne diyor.”¹⁹⁷

Filadelfiya kilisesine yazılan mektupta, Aziz Yuhanna buradaki Hıristiyanları İsa'ya olan inançlarını korudukları için övmektedir. İzmir'deki kilise ile birlikte mektuplarda hakkında kötü bir şey söylenmeyen diğer bir kilisedir.¹⁹⁸Bu özelliğinden dolayı bu mektup “İnançlılık Dönemi” diye de kabul edilebilir.

g. Laodikya'ya Mektuplar

Yedi Kilise'ye yazılan mektupların sonuncusu Laodikya'ya yazılmıştır ve mektup şu şekilde başlamaktadır: “Ve Laodikyada olan kilisenin meleğine yaz: Amin, sadık ve hakiki şahit, Allahın hilkatinin başlangıcı, bu şeyleri diyor: Senin işlerini bilirim, ne soğuksun ne de sıcak; keşke soğuk yahut sıcak olaydın. Böylece ne sıcak ve ne de soğuk, ılık olduğun için, seni ağızımdan kusacağım. Mademki: Zenginim ve zenginleştim ve ihtiyacım yoktur diyorsun ve zavallı ve acınacak halde ve fakir ve kör ve çıplak olduğunu bilmiyorsun; zengin olasın diye ateşle tesviye edilmiş altın ve giyinesin ve çıplaklığının ayıbı görünmesin diye, beyaz esvap ve

¹⁹⁷ Vahiy, 3:7-13.

¹⁹⁸ http://sacred7travel.com/tr/yedi_kilise.asp. Erişim tarihi: 11 Şubat 2013.

göresin diye, gözlerine sürmek için göz ilacı benden satın almayı sana nasihat ediyorum. Ben sevdiğiklerimin hepsini tevbih ve tedip ederim; şimdi gayretli ol ve tövbe et! İşte kapıda duruyor ve çalışıyorum; eğer biri sesimi işitir ve kapıyı açarsa, onun yanına gireceğim, ve ben onunla, ve o benimle akşam yemeği yiyeceğiz.

Ben nasıl galip oldum ve Babamla onun tahtında oturdumsa, galip olana da benimle benim tahtımda oturmayı vereceğim. Kulağı olan işitsin, Ruh kiliselere ne diyor.”¹⁹⁹

İsa Laodikya kilisesini şöyle şu ifadelerle azarlar: "Yaptıklarımı biliyorum. Ne soğuksun, ne sıcak. Keşke ya soğuk ya sıcak olsaydın! Oysa ne sıcak ne soğuksun, ılıksın. Bu yüzden seni ağızımdan kusacağım" ²⁰⁰

Laodikya kenti, yukarıda anlatılanların dışında kuzeye bakıldığında on kilometre kadar uzakta Hierapolis'in harikulade sıcak su travertenlerinin görülebildiği bir yerdir. Daha sonra Pamukkale adını alan Hierapolis'in ayrıca benzersiz sarkıtları ve sığ göletleri turistlerin ilgi odağıdır. Bazılarına göre, İsa belki de Pamukkale'nin sıcak su kaynaklarına atıfta bulunarak 'sıcak' sözcüğünü kullanmış olabilir.²⁰¹

Aziz Yuhanna bu mektupta “Ilık kent suyuna” dikkat çekmektedir. Bu benzetmeyi orada yaşayan insanlar için kullanmaktadır. Yuhanna, hangi dine mensup oldukları bilinmeyen hayatı boşuna yaşayan ve duyarsız insanlara bu benzetmeyle seslenmektedir. Bu konular itibarı ile mektup “Dönellik Dönemi” diye de

¹⁹⁹ Vahiy, 3:14-22.

²⁰⁰ Vahiy, 3:15-16.

²⁰¹ Asya İli'ndeki Yedi Kilise, Kutsal Kitap Tarihi Atlası, <http://www.hristiyan-kritik.com/index.php?PHPSESSID=caca06e3231336cbc1ac25fa8b0fe5c7&topic=74.0> Erişim Tarihi: 07 Haziran 2013.

nitelendirilebilir. Aziz Yuhanna o dönemin insanlarına doğru yolu bulmalarına yardımcı olacak tavsiyeler de vermektedir.

Mektupta, yukarıda anlatılanların dışında konu olarak göz ilacı, nard indien ve trimata kavramları işlenmektedir. Bu üç kavram o dönemin dikkat çeken ögeleridir. Bu kavramları kısaca açıklamak yararlı olacaktır.

GÖZ İLACI: Frigya taşı denilen bir taştan üretilen ve pudra temel alınarak yapılan bir göz damlasıdır. Formülünün Galen tarafından bulunduğu söylenir. Kentte Bir oftalmoloji kliniğinin varlığından bahsediliyorsa da yeri bulunamamıştır.

NARD İNDİEN: İşitme sorunları olanlar için sadece bu kentte bulunan aromatik bir bitkidir. Bu bitkiden üretilen ilacın reçetesi de Galen'e aittir.²⁰²

TRİMİTA: Siyah yünlü kumaştan yapılan ve o devirde tüm Ege bölgesinde tanınmış bir dokuma çeşidir. Laodikya "Trimita" adı verilen bu dokuması ile ünlüydü. Kentin zenginliğinin bir bölümü bu kumaşın üretimine dayanıyordu.²⁰³

B. İnanç Turizmi Açısından Yedi Kiliseler

İnanç turizmi konu edildiğinde; "inanç turizmi" ve bununla doğrudan ilişkisi olan hac teriminin ve anlayışının incelenmesi gerekli olmaktadır. Çünkü Türkiye'ye gelen yabancı turistler Yedi Kilise'yi gezerek onların din anlayışlarına göre bir anlamda hacı olmuş sayılırlar. Bundan dolayı, bu başlık altında, inanç turizmi ile hac

²⁰² İsmail Altınçekiç, Yedi Vahiy Kilisesi, <http://turkeireiseleiter.com/turkce/turkce-yedi-vahiy-kilisesi.html> Erşim Tarihi: 06 Şubat 2013.

kavramı ve anlayışı konu edilmektedir. Çünkü önce bu kavramların anlamının, kapsam alanlarının ve anlayışlarının ne olduğunun ortaya konulması, konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bütün dinlerde inanılması gereken temel esaslar vardır. İnanılması gerekli bu temel esaslar, “inanç” kavramı ile doğrudan ilgilidir. İnanç/iman; kelime olarak, “bir düşünceye gönülden bağlı bulunma; birine duyulan güven, inanma duygusu; Tanrı’ya, bir dine inanma, inanılan şey” gibi anlamlara gelmektedir. İnanç/iman, kesin olarak inanıp itimat etmek anlamını da ihtiva etmektedir. Terim olarak ise iman, mutlak tasdik demektir. Tasdik de kâlp, dil ve amel ile olmaktadır. Bu bağlamda iman, bir şeyi doğru kabul etmek ve doğruluğuna kesin olarak inanmak anlamına gelmektedir. Kâlp ile tasdik, samimî olarak kabul etmeyi; dil ile tasdik ise ikrar etmeyi ve amel ile tasdik de inanılan şeyi davranışlar ile göstermeyi ifade etmektedir.²⁰⁴

Yaratılışı gereği insan, inanma ihtiyacı içerisindedir. İnsan bu ihtiyacını, tarihin her döneminde, Allah’ın emrettiği şekilde O’na inanarak ve O’nun emirlerine bağlanarak gidermeye çalışmıştır. Bu bağlamda her dinde, o dine giriş “*İman ikrarı*” ile olmaktadır. İman esasları da her dinin muhtevasına uygun bir yapı taşımakta, belirli formüller ve prensipler ihtiva etmektedir.²⁰⁵

Günümüzde hemen hemen bütün toplumlarda “din” temel faktör olmuş; ekonomik kalkınma, nüfus politikaları, ticaret, bankacılık, konut ve yerleşim

²⁰⁴ Abdurrahman Küçük, *İslam ve Günümüz Meseleleri*, Ankara 1991, 13-14; M. Cemal Sofuoğlu, *İslam Dini Esasları*, İzmir 1996, 73-78; Küçük, *Din ve Dünya*, Ankara 2010, 25-27.

²⁰⁵ Mehmet Alparslan, Küçük, “İnanç Turizmi Açısından Türkiye”, *Dinler Tarihi Araştırmaları Dergisi VII - Türkiye’de Dinler Tarihi: Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2010, 755-789.

mimarisi, tüketim, spor, medya, beslenme, sanat gibi hayatın birçok alanında önemli rol oynamıştır. Dinin etkisini gösterdiği alanlardan biri de “Turizm” sektörü olmuştur. Bu etki ile birlikte Turizm alanında; İnanç Turizmi, İnanç Coğrafyası, Din Turizmi ve Dinler Coğrafyası şeklinde isimlendirmeler de ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁰⁶

Bu bağlamda günümüzde en sık kullanılan kavram olan *İnanç Turizmi*; kutsal kabul edilen yerleri ziyaret etme, dinî törenlere katılma ve izleme, “*hac etme*” şeklindeki dinî vazifeleri yerine getirme amacı ile yapılan ziyaretlerin veya faaliyetlerin turizm anlayışı içerisinde değerlendirilmesidir.²⁰⁷ Ayrıca insanların ihtiyaçlarını karşıladıkları inanç merkezlerine, dinî inançlarını tatmin etmek amacıyla, yaptıkları ve bu seyahatleri sırasında genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetlerden, geçici konaklamalarından yararlanmak sureti ile ortaya çıkan olaylar ve ilişkiler bütününe de İnanç Turizmi adı verilmektedir.²⁰⁸ Bir başka tanımda da İnanç Turizmi, kutsal yerlerin çeşitli dinlere mensup turistlerce ziyaret edilmesinin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi şeklinde yapılmaktadır.²⁰⁹

Din ve turizm ilişkisi çerçevesinde yeni bir turizm şekli olarak dünyanın gündemine giren “*İnanç Turizmi*”, bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. “Hac” uygulamalarının inanç turizmi içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, bu tartışmalardan birisidir.

²⁰⁶ Fügen Berktaş-Emin Atasoy, “Dinler Coğrafyasına Küresel Bir Bakış”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2007, C. 10, S. 18, s. 18-21.

²⁰⁷ Küçük, 767.

²⁰⁸ Hüseyin Kaya, Uluslararası Politik Derinliklerde Anadolu 2000, Bursa 1999, 2.

²⁰⁹ Cevdet Avcıkurt, “2000 Yıllarında İnanç Turizmi ve Türkiye”, VIII. Ulusal Turizm Kongresi, Kuşadası 1997, 79.

Bu konu, hem dinî camianın hem de turizm camiasının gündeminde yerini almıştır ve almaya da devam etmektedir. Hac uygulamasının inanç turizmi olduğunu savunanlar olduğu gibi bu yaklaşıma karşı çıkanlar da vardır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez: İnanç turizminin Türk İslâm medeniyetine ait bir kavram olmadığına ve Haccın “İnanç Turizmi”ne dönüşmesinin gelecekte büyük tehlike oluşturabileceğine vurgu yapmıştır.

Bu vurgudan sonra o; Hac organizasyonunun biri seyahat ve konaklama, diğeri ibadet ve irşat olmak üzere iki ayağı olduğuna, Hacca giden insanların daha çok dinî, manevî, ruhanî kısmı üzerinde durması gerektiğine dikkat çekmiş; “**Hac Olayı**”nın dinî boyutunun öne çıkarılmasını ve onun inanç turizmi olarak değerlendirilmemesi gerektiğini dile getirmiştir.²¹⁰

İzmir Katolik Episkoposu Özel Kalem Müdürü Marco Dondi ise; “...Bizde hacılık, anlamını biraz kaybetmiş. Eskiden vardı ama şimdi hacılık nedir ki? ...Pamukkale’de görüyorsunuz, oraya kimse gitmiyor. Ben bir kez gittim, tek başıma bir saat dua ettim. Efes’te koskoca Aziz Yuhanna’nın mezarı var, oraya bile çok az kişi geliyor. Hıristiyanlık için iki önemli yer vardır. Bunlar Kudüs ve Roma’dır. Roma’da havari Petrus ve Pavlus’un mezarları var. Sonradan zamanla İspanya’nın Santiago şehrindeki Aziz Yakup Kompostela (Compostela) eklendi. Bizde hacı olmak için yaya gitmek lâzım, kendini temizlemek için. Şimdi uçakla sabah Kudüs’e gidiliyor, akşam gelerek İzmir’de dondurma yeniyor. Bunlar hacılık sayılmaz. Bazı insanlar Meryem Ana Kilisesi gibi yerlere şifa bulmak için gidiyor.

²¹⁰ Bu bilgiler için bkz. “Diyanet İşleri Başkanı Görmez: İnanç turizmi mi, Allah korusun!”, <http://www.turizmuncel.com/haber/diyanet-isleri-baskani-gormezinanc-turizmi-mi-allah-korusun-h13349.html>/(17 Aralık 2012); “Diyanet İşleri Başkanı: İnanç turizmi bizim medeniyetimize ait bir kavram değil”, <http://www.turizmdebusabah.com/haberler/diyanet-isleri-baskani-inancturizmibizim-mede-niyetimize-ait-bir-kavram-degil-63076.html>/ Erişim tarihi: 16 Aralık 2012

Bunlar ekstra şeylerdir. **Hac, Müslümanlıkta daha önemli anlam taşıyor...**” diyerek hem Hıristiyanlıktaki hac anlayışının önemini kaybettiğine hem de İslâm’daki Hac anlayışının farkına dikkat çekmektedir.²¹¹

Kişilerin ilgi alanları gidecekleri ülkenin, bölgenin seçiminde ve hangi amaçla gidileceği konusunda etkili olmaktadır. Seyahat etme sebepleri çeşitlilik göstermekle birlikte dini amaçlı seyahatler özellikle son 30 yılda büyük gelişmeler göstermiştir. En büyük yükselme 90’lı yıllarda olmuştur. Dini Konferans Birliği Başkanına göre ²¹²1994’den 2006’ya kadar bu inanç pazarı 4,4 milyon katılımcıdan 14,7 milyon katılımcıya yükselmiştir.²¹³

Turistlerin inanç turizmine katılma nedenleri şu şekilde ifade edilebilir. Ruhsal bir rahatlama sağlayan inanç turizmi, turistler için hoş bir seyahatin yanı sıra, kültür, tarih ve dinlerine ait mirasların bugünün hayatını nasıl etkilediklerini görebilmelerine olanak verebilmektedir. Dini seyahat, insanların ruhsal, fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal her noktasına dokunmaktadır. ²¹⁴ İnsanları inanç turizmine yönelten nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- Hac ziyaretinin yerine getirilmesinin vereceği manevi rahatlık,
- İnsanların kendi dinlerine mensup kişilerle tanışma ve buluşma isteği,
- Dini vazifelerini yerine getirmek,

²¹¹ Bkz.<http://www.hristiyan gazete.com/2011/08/izmir-katolik-episkoposuoelka-lem-muduru-marco-dondiaziz-filipin-mezarinin-hac-merkezi-olmasimumkundegil/> Erişim tarihi:03 Ağustos 2011.

²¹² <http://www.turizmdebusabah.com/haberler/turkiyede-kruvaziyer-ile-inanc-turizmi-yapilabilir-54965.html> Erişim tarihi: 24 Kasım 2013.

²¹³ F. Ö. Güzel (2010), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi C.2, S.2. s.87-100.

²¹⁴ (<http://www.globusfaith.com/>) Erişim Tarihi: 24 Kasım 2013.

- İnsanların kendi dinlerine ait önemli merkezleri görme isteği,
- Günahlarından kurtulmak ve Allah'a isteklerini bildirmek isteği

Psikolojik Sebepler ise;

- Dini arz kaynaklarının zenginliği,
- Dini gün ve bayramlar,
- Dini yayma faaliyetleri olarak sıralanabilir.

İnanç turizmini ortaya çıkaran etkenler dini yerleri ziyaret, kutsal yerleri ziyaret, dini toplantılara katılmak, dini törenlere katılmak, dini anıları ziyaret şeklindedir.²¹⁵

1. Hıristiyanlık Açısından Anadolu'da Yedi Kiliseler

Günümüzde dünyanın her tarafında mensupları bulunan ve dünya nüfusunun 1/5'inin dini olan Hıristiyanlık, Filistin bölgesinde doğmuştur. Bu evrensel dinin 1.400.000.000 civarında mensubu olduğu belirtilmektedir. Hıristiyanlık, vahiy ve kutsal kitaba dayanan, özde tek tanrılı olmakla beraber, sonradan üçlemeye (teslis) yer vermiş ilahi kaynaklı bir dindir. Bu dinde peygamber, melek, ahiret, kader gibi dini kavramlar bulunmaktadır.²¹⁶

²¹⁵ Güzel, 90.

²¹⁶ Günay Tümer, Abdurahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara: Ocak Yayınları, 1997, 260-261.

Hıristiyan inancının kuşkusuz en önemli ismi İsa Mesih'tir. İsa Mesih Filistin'in Galile bölgesindeki Nasıra'da doğdu. Aslında Yahudi inanç ve şeriatından kaynağını alan bu yeni inanç Yahudiliğin aksine belirli bir topluluğun inancı olarak kalmadı. İlk üç yüz yıldaki amansız zulüm ve baskılara kıyımlara karşın gelişti ve evrensel bir inanç oldu.

İlk Hıristiyanlara, imparatorluğun başkenti Roma ve yakın çevresi daha çok siyasal nedenlerle, Kudüs ve Kutsal Topraklar çevresi de ekonomik nedenlerle iyi gözle bakmamaktaydı. Buralarda yoğun bir baskı ve tehlike vardı. Oysa imparatorluğun Asya eyaleti, yani Küçük Asya/Türkiye bu her iki çevreden de uzakta, özel konum ve özel koşulların sağladığı göreceli bir rahatlık içindeydi.

Hıristiyanlığın yasak olduğu dönemlerde, ilk Hıristiyanlar toplanıp gizlice dua ettikleri şehirlerde daha sonra birer kilise kurmuşlardır. Sonra bu kiliseler kurulduğu yerdeki topluluklar ile anılmıştır.²¹⁷Hıristiyanlar için kutsal kabul edilen ilk yedi kilise Türkiye'de bulunmaktadır. Vahiy (Esinleme) Bölümünde bahsi geçen yedi kilise Ege Bölgesi'nde İzmir ve Muğla şehirlerinde yer almaktadır.²¹⁸ Aziz Yuhanna ile Hz.İsa arasında kutsal kitapta dialoglara yer verilmiş ve Yuhanna kaynaklarına göre; Hz.İsa tarafından çeşitli emirler vahyolmuştur. İsa, ona "Bu dediklerimi yedi kilisenin meleklerine yaz" demiş, vahiyde sık geçen "yedi yıldız"ın yedi kilisenin melekleri, "yedi şamdan"ın da yedi kilise yani Ege'de o dönemde yaşamış yedi ayrı topluluk olduğuna inanılmaktadır.²¹⁹ Bu yedi kilisenin de

²¹⁷ Küçük, İnanç Turizmi Açısından Türkiye'de Dini Mekanlar, 283.

²¹⁸ Bkz. Pavlus'un Galatyalılara Mektubu, Pavlus'un Koloselilere Mektubu, Pavlus'un Efeslilere Mektubu ve Yuhanna'nın Vahiy Bölümü.

²¹⁹ Küçük, 283.

Türkiye'de olması Türkiye turizmi açısından çok önemli bir avantajdır.²²⁰ Türkiye bu avantajı Yedi kiliseler İnanç Turları adı altında pazarlamaktadır.²²¹ Bu turlar: Anadolu'nun Yedi Kilisesi Turu (Sardes, Alaşehir, Pamukkale, Efes, Bergama, Akhisar, Bursa, İznik ve İstanbul) olarak özellikle Hıristiyan gruplarca alıcı bulmaktadır.

Tezin ana konusunu oluşturan ve ayrıntılı bir şekilde incelenen Yedi Kilisenin buldukları yerler şunlardır:

-Efes

-İzmir

-Bergama

- Thyatira (Akhisar)

- Sard

- Philadelphia (Alaşehir)

- Laodeicea (Goncalı-Denizli)²²²

Yukarıda sözü edilen kiliseler özellikle Hıristiyan dünyasında büyük yankı uyandırmış ve merak konusu olmuştur. Bu kiliselerin günyüzüne çıkarılması için

²²⁰ Mustafa Aksoy, 2000.Yılında Hıristiyanlık Dünü, Bugünü, Geleceği,(Dinler Tarihi Araştırmaları III Sempozyum, 9-10 Haziran 2001, Ankara) ,Dinler Tarihi Derneği Yayınları/3, Ankara 2002. S.429-430.

²²¹ Türkiye'de "İnanç Turları" dışında miras turları, arkeolojik turlar, tarihsel gezi turları, savaş turları, şehir turları gibi turlar da düzenlenmektedir(Bu konuda geniş bilgi için bkz. Nazlı Gökçe, "Kültür Turizmi Bölgeleri", Turizm Coğrafyası, Ed. Semra Günay, Eskişehir 2012, 202-209).

²²² Bkz.Vahiy, 1-4.

gerek Hıristiyan yetkililer gerekse Türkiye önemli bir rol üstlenmiştir. Dünyada Hıristiyan nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı ABD son yıllarda “İnanç Turizmi”ne daha çok bütçe ayırmıştır.²²³ Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere bu yerlerin envanterlerini çıkararak önemli girişimlerde bulunmuştur. Bu Yedi Kilisenin hepsi önemli olmasına rağmen içlerinden Efes’in Hıristiyanlar için ayrı bir önemi vardır. Daha önceki bölümlerde Efes’in önemine değinildiği için burada Efes’in öneminden söz edilmeyecektir. Sadece Meryem Ana Evi, Hıristiyanlar için ayrı bir önem arz ettiğinden Meryem Ana Evi’nin özelliklerine değinilecektir.

Hz. İsa’nın ölümünden sonra, Aziz Yuhanna (St. Jean) ile Efes’e gelen Hz. Meryem’in, hayatının son yıllarında oturduğu ileri sürülen ev (kilise) bugün Hıristiyanlar için bir hac yeri olmuştur. Moloz taş ve tuğladan yapılmış olan Evin, M.S. IV. ve VII. Yüzyılları arasında yapıldığı düşünülmektedir. Evin mihrap kısmı, Hz. İsa’nın kalbi²²⁴ olarak görülmektedir. Ayrıca burada gözetleme kulelerinden birisi Pavlus hapishanesi olarak isimlendirilmektedir. Ancak Pavlus hapishanesinin Pavlus ile herhangi bir bağı yoktur.²²⁵Bu yeri ilk kez hac yeri haline getiren Fransız rahibe, Marie de Mandat 429 Grancey' dir.

Tarihî süreçte çeşitli araştırmaların merkezi olan ve 1891’de keşfedilen bu ev/kilisede; İzmir Başpiskoposu Monsenyör Timoni’nin izniyle, 1892 yılında, dinî bir tören yapılmıştır. 1896 yılında da Meryem Ana Evi’ne ilk dinî ziyaret gerçekleştirilmiştir. 1906’da da yurt dışından ilk defa dinî amaçla ziyaretçiler

²²³ K. Wright (2008). Religious Tourism, Leisure Group Travel Special Edition, February, pp:34-35.

²²⁴ Reddish, p.201; Gür, 208; Büyükkolancı, 48; Yüçetürk, “Ayasuluk”, 228; Yüçetürk, “Bülbüldağı”, 487; http://en.wikipedia.org/wiki/House_of_the_Virgin_Mary Erişim tarihi: 10 Ekim 2012.

²²⁵ Bingöl, 150-151; Reddish, p.202.

gelmeye ve bu gelişler, süreklilik göstermeye başlamıştır.²²⁶ Hıristiyanlar, Hz. Meryem'e gösterilen saygının temelini Artemis'e dayandığını da söylemektedir. Hatta Mısır Tanrıçası İsis ile bağlantı kuranların olduğu, "Yüce Bakire" ve "Tanrı'nın Annesi" olarak tanımlanan İsis'e ait tapınağın yıkılması ile İsis'in yerini Hz. Meryem'in aldığını iddia edenler de olmuştur.²²⁷

Meryem Ana Evi ile ilgili olarak gerek yerli gerekse yabancı kaynak ve gazetelerdeki haberler üzerine Papa VI. Paul, 1961 yılında bu tartışmalara son vererek burasını bir hac yeri olarak ilan etmiştir. Paul 26 Temmuz 1967 günü de Meryem Ana Evi'ni ziyarete gelmiştir. Paul'un ardından da II. Jean Paul, 30 Kasım 1979 tarihinde Meryem Ana Evi'ni ziyaret etmiştir. Evin kapısının sol üst köşesinde de bu ziyaretleri anlatan bir tabela asılmıştır. Bu bağlamda her yıl 15 Ağustos'ta "*Hz. Meryem'in Göğe Çıkma*²²⁸ *Bayramı*" ayinlerle kutlanmaktadır.

Hıristiyanlar için önemli bir yere sahip Meryem Ana Evi'nin kalıntıları üzerine "L" biçiminde bir kilise yapılmıştır. Meryem Ana Evi/Kilisesi, yolun sağ tarafında "Amerikan Efes Cemiyeti/ Cemaati" tarafından 1996 yılında yaptırılmış Meryem Ana heykeli yer almaktadır. İki tarafında nişler bulunan kemerli bir girişin ardından tonozlu bir alana ulaşılmaktadır. Bu alandaki apsiste XIX. Yüzyılda konulduğu tahmin edilen ve Hıristiyanlar, önünde eğilerek haç çıkardıkları Hz.

²²⁶ Lafferty, p. 267; Polat, s. 282; Yüçetürk, s. 487; Thierry, p. 1-13.

²²⁷ Richard A. Told, Constantinus ve Hıristiyan İmparatorluğu, Hıristiyanlık Tarihi, Çev. Sibel Sel Levent Kınran, İstanbul 2004, s. 143.

²²⁸ Hz. Meryem'in göğe çıkışı ve genellikle taçlandırılması ikonografide de konu edilmektedir. İkonografide konu edilen bu olayda, Hz. Meryem'in ölümü ile İsa, melekler ile birlikte görülmektedir. Hz. Meryem'in ruhu bedenden ayrılır ve oğlu Hz. İsa'nın kollarına uçar şekilde tasavvur edilmektedir. Ayrıca Hz. İsa'nın annesinin yeryüzünde kalan bedeninin alınarak göğe çıkan ruhu ile birleşmesini ve cennete taşınmasını ister bir görünümle simgelenmektedir. Hatta Hz. İsa, ölü yatan Hz. Meryem'in kucığında Hz. Meryem'in ruhunu temsil eden bir bebek ile birlikte de tasvir edilmektedir. Bu olayın ardından da Hz. Meryem, oğlu tarafından bir cennet kraliçesi olarak taç giydirilmesi şeklinde tasavvur edilmektedir. (Bkz. Bedrettin Cömert, Mitoloji ve İkonografi, Ankara 2008, 197).

Meryem'in heykeli bulunmaktadır. İki basamaklı merdivene sahip kilisedeki heykelin önünde de gri renkli taban mermerlerinden ayrılan ocak olduğu belirlenen bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde yapılan kazılarda evin temellerinin kalıntlarına rastlanmıştır. Bu bölümün güneyindeki Müslümanlar tarafından namaz kılınan küçük odanın doğusunda bir niş vardır. Ayrıca sunağın sol tarafındaki nişte Papa VI. Paul tarafından hediye edilmiş bronz bir lamba görülmektedir. Sağ tarafta Meryem'in odası olarak nitelendirilen küçük kilise yer almaktadır. Girişte sağ tarafta Küçük Meryem İkonu, Evin duvarlarında Kuran'da ismi geçen Hz. Meryem ile ilgili Sureler de bulunmaktadır.²²⁹

Evin arka bahçesindeki kaynak suyu üzerine herbirine aşk, para ve sağlık adı verilen üç çeşme yapılmıştır. Bu çeşme suyundan içenlerin her türlü derdine deva bulunacağına ve dileklerinin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Suyun bu özelliğini duyanların sadece su için geldikleri de ifade edilmektedir. Bu düşünceler; Meryem Ana Evi'nin ziyaretçi defterinde de çok sayıda örnekler ile desteklenmiş olduğu görülmektedir. Hatta Rum Ortodokslar, İstanbul'daki bazı su kaynaklarını (ayazma²³⁰), Hz. Meryem'e ithaf etmiş ve onların kutsiyetine inanmışlardır. Ayrıca kiliseye hizmet eden din adamları için lojman da yapılmıştır. Mecdelli Meryem'in mezarının göğe açık bir vaziyette Efes'te bulunduğu da dile getirilir.²³¹

Meryem Ana evini 1891 yılında Lazarit rahibi Henry Jung meydana çıkarmıştır. Her yılın 1-5 Ağustos'undan sonraki ilk pazar günü, Meryem Ana'nın

²²⁹ Ephesos (Efes) (İzmir-Selçuk, http://en.wikipedia.org/wiki/House_of_the_Virgin_Mary Erişim Tarihi: 10 Ekim 2012.

²³⁰ Ayazma, kutsallaştırılıp, bir kült yeri haline getirilen su kaynaklarına verilen isimdir(Bkz. Semavi Eyice, "Ayazma", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul 1991, C. 4, s. 229-230).

²³¹ Ehrman, Peter, Paul, and Mary Magdalene: The Followers of Jesus in History and Legend, 179-183, 225-226; Guiley, p.242; Cömert, 204

göğe alınması Asompsion yortusu İzmir Katolik başpiskoposu başkanlığında yapılan dini bir tören ile kutlanmaktadır. 1951 yılında burayı ziyaret eden Papa 12. Pius burası için Vatikan'da ebedi imtiyaz tebliğini(hac yeri ilan) yayınlamıştır. Daha sonrasında ise Papa 6. Paul tarafından 26 Temmuz 1967 tarihinde bu yer ziyaret edilmiş ve bu yerde dini tören yönetilmiştir.²³²

Anadolu'nun Hıristiyanlar için öneminden bahsedecek olursak Anadolu birçok dine ev sahipliği yapmış ve farklı inançları olan insanlara daima hoşgörülü davranmıştır. Anadolu'nun dini zenginliği ortamında ezilenlerin çok olması, tüm dünyanın bütün dinlerinin kaynaşp karşılıklı hoşgörü ya da vurdumduymazlıkla bir arada bulunması, siyasal ayrıcalıklar ve baskı merkezlerinden göreceli uzaklık bu yeni dinin aynı kara parçası üstünde, Küçük Asya'da, yani Anadolu'da Türkiye'de daha bir kolaylıkla yayılmasında ve ilk kilise topluluklarının oluşmasında rol oynamıştı. O yüzden bu evrensel dinin temelleri de Anadolu'da atıldı. Anadolu Hıristiyan dünyasınca ezelden beri çok önemli bir konuma sahip olmuştur. Hıristiyanlığın kuramlarını ortaya koyan kişi, Pavlus bir Anadolulu idi.

Hıristiyan dünyasını bağlayıcı kararların alındığı ilkçağ konsilleri Anadolu'da toplandı. Hıristiyan dünyasınca kutsal sayılan çok yer yine Anadolu'dadır. Dahası bu evrensel inancın adı olarak geçen "Hıristiyan" sözcüğü de ilk kez Anadolu'da telaffuz edildi ve anlam kazandı.²³³

²³²Bkz.,Tümer, Hıristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem , Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.78-92.

²³³Hristiyan kelimesi Türkçe'ye İngilizce Hristiyan kelimesi olan "Christ-ian" kelimesinden geçmiştir. Ancak esasen Antik Yunanca'daki "Χριστός" kelimesi İngilizce'deki ve Türkçe'deki Hıristiyan kelimesinin kökeni sayılmaktadır. Yunanca'daki "Χριστός" kelimesi ise İbranice'deki "משיח" kelimesinin Yunanca karşılığıdır. İbrani dilinde "משיח" kelimesi ise; Tanrı'nın görevlendirmek üzere seçtiği kişilerin, kutsal yağ ile kutsanmasını, göreve hazır olduklarını, göreve başladıklarını, yetkilendirildiklerini ifade eden, Türkçe telaffuzu "Maşiah", Türkçe karşılığı "Mesih" olan kelimedir.

Bugün Türkiye'ye yabancı ülkelerden insanlar akın akın gelmektedirler. Bu insanlar acaba neden belirli bazı bölgeleri geziyorlar? Bunun cevabı Anadolu'da saklıdır. Orada bulunan yedi kutsal kilise Hıristiyanlar için önemlidir.

Anadolu'daki kiliselerin Hıristiyanlar için önemi Müslümanlar için kutsal sayılan Mekke Medine örneği verilerek anlaşılabilir. Müslümanlar için bu yerler nasıl kutsal ise Anadolu toprakları da Hıristiyanlar için o derece kutsaldır. Bir başka örnekle açıklanacak olursa bir Müslüman Mekke ve Medine'nin Hıristiyanların elinde olduğunu düşünmek ve en kutsal mekanı olan Mekke Medine'ye girmek için Hıristiyanlardan izin istemek zorunda olunması durumunda neler yapardı? Böyle düşünüldüğünde bu konunun ciddiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Tabi ki hemen hemen her Müslümanın vereceği cevap: "Mekke ve Medine'nin Hıristiyanlardan kurtarılıp tekrar Müslümanların eline geçmesi için her şeyi yapar, ölümü bile göze alırdım" olurdu. İşte Misyonerlerin ve Hıristiyanların gözünde Anadolu en az Mekke Medine kadar kutsaldır.

2. Türkiye'de İnanç Turizmi açısından Anadolu'da Yedi Kiliseler

İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançlarını gerçekleştirmek ve inanç

Bu kelime ilk olarak Anadolu'nun Antakya (Tarsus) şehrinde, Hıristiyan olmayan yerli halk tarafından, Yahşuah (İsa) Mesih'e inanan cemaatleri nitelemek için kullanılmıştır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1ristiyanl%C4%B1k>, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2013.

çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi İnanç Turizmi olarak tanımlanabilmektedir.²³⁴

Prof. Dr. Annemarie Schimmel Türkiye'nin dinler tarihi bakımından önemi üzerinde durmuş ve “ Dünyada pek az ülkede en eski zamanlardan beri muhtelif ırklar ve bundan ötürü muhtelif dinlerin mümessilleri yaşamışlardır.” ifadelerini kullanmıştır.²³⁵

İnsanlık tarihinin üç büyük dini olan Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Yahudilik, dünyanın en büyük uygarlıklarını barındıran Anadolu topraklarında olgunlaşmış ve etkileri tüm dünyaya yayılmıştır. Üç büyük dinin günümüze kadar ulaşan eşsiz eserleriyle büyük bir potansiyel oluşturan İnanç Turizmi, ülkenin diğer tarihi kültürel zenginlikleri, doğal güzellikleriyle birleştirilerek Türkiye'nin tanıtımı amaçlanmıştır.

Türkiye dini eserleriyle yeryüzünde başka bir ülkeye nasip olmayan çok ve çekici zenginliklere, dinsel kaynaklara sahip bulunmaktadır. Buna sebep de Anadolu'nun, bugüne kadar bir çok medeniyete merkez olmasıdır. En önemlisi, ilk Hıristiyanların Anadolu topraklarında mücadele vermesi, gelişmesi ve Bizans İmparatorluğunun Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul eden ilk devlet olmasıyla yayılmasıdır. Sadece Anadolu'da bulunan ve adları İncil'de 163 defa geçen 39 yer bulunmaktadır. Konya, Antakya, Galatya (Ankara), Efes (Efesos), Bitanya (İzmit), Sard şehirleri, Yedi Kilise bunlardan birkaçıdır.²³⁶

²³⁴ Hüseyin Kaya, İnanç Turizmi, Özsan Matbaası, Bursa 1996, 5.

²³⁵ A. Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, Güven matbaası, Ankara 1955, 24.

²³⁶ Muzaffer Yılmaz, “ Kitab-ı Mukaddes Kuran'ı Kerim ve Turizm”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, 28.

Türkiye’de İnanç Turizmini Dinler Tarihi açısından değerlendirmek ayrı bir öneme sahiptir. Bütün dinlerin en büyük amacı hakikatı tebliğ etmek ve insanların daha iyi yaşamalarını sağlamak olmuştur. Nitekim Hz. Adem'den Hz.Muhammed'e kadar her peygamber bununla vazifelendirilmiştir. Bundan dolayı dinlerin mensupları tarih boyunca büyük seyahatler gerçekleştirmişlerdir.

Tek tanrı fikrini Dünya'ya yaymaya çalışanlar arasında Yahudiler de yer almış, onlar zamanlarının din ve ahlak öğretmenleri haline gelmişlerdir. Zamanla bu fikir Hıristiyanlıkta daha da kuvvetli işlenmiştir. Hıristiyanlık bu sayede Avrupa'nın bütün devletlerinde ortak din haline gelerek, Papalık devletler üstü bir otorite olmuştur. Yine Papalığın gayretleri ile kutsal topraklara sahip olabilmek için Ortadoğu'ya defalarca Haçlı seferleri düzenlenmiştir. Dünyada yeni yerleşim yerlerinin keşfedilmesiyle, misyonerlik faaliyetleri hızlanmış, dini yaymak uğruna birçok gönüllü seyahat etmeye başlamıştır.

Daha sonraki yıllarda dini amaçlı seyahatler turizm içerisinde yerini almıştır. Devlet İstatistik Enstitüsünün 1965 yılında yapmış olduğu ilk yabancı ziyaretçi eğilim anketi sonuçlarına göre; dini amaçlı seyahat eden turistlerin varlığı tesbit edilmiş ve turistlerin birinci amaç olarak toplam %0,76 oran ve 45.080 kişi ile inanç turizmini tercih ettikleri saptanmıştır. Toplam turist içinde en yüksek oran bu yıla aittir. Bunun sebebi de o dönemde St. Petrus Kilisesi ve Meryem Ana Evinin Hıristiyanlığın hac yeri ilan edilmesi ya da bununla ilgili çalışmaların arttırılmasıdır. 1951 yılında Meryem Ana Evi, 1963 yılında St. Petrus Kilisesi Hıristiyanlık hac

yerleri olarak ilan edilmişlerdir. 1965 yılından sonra 1987 yılına kadar inanç turizmi ile ilgili sayısal bir çalışma yapılmamıştır.²³⁷

Türkiye’de “İnanç Turizmi” adı altında geniş kapsamlı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar 1995 yılında başlamıştır. 1995-1998 yılları arasında çok sayıda tur operatörü, basın mensubu ve konu ile ilgili uzmanların katılımı ile “inanç Turizmi” turları düzenlenmiştir.²³⁸

Pamukkale ve Denizli’de düzenlenen “2000’e Doğru İnanç Turizmi” Sempozyumları ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın katkıları ile 26.10.2002 tarihinde Kuşadası’nda gerçekleştirilen “I. İnanç Turizmi Günleri” sempozyumu ve 16-17.04.2004 tarihinde İzmir’de yapılan “II. İnanç Turizmi Günleri” sempozyumu bu konuyu gündeme taşıyan başlıca çalışmalardır. Bunlara ilave olarak yerel yönetimler ve üniversiteler dâhil olmak üzere çeşitli kuruluşların düzenledikleri benzer çalışmalarla konu kamuoyuna tanıtılmaya çalışılmıştır.²³⁹

2000 yılında tüm dünyada kutlanmış olan İsa’nın doğumunun 2000. yılı etkinlikleri çerçevesinde, Türkiye’de "İnanç Turizmi" adı altında bazı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi yönündeki çalışmalara, daha önce ifade edildiği gibi 1995 yılından itibaren başlanılmıştır. Ne yazık ki, bu kutlamalarda büyük umutlarla yapılan çalışmalarla Türkiye etkin rol oynasa da yeterli derecede uluslararası turizm hareketini sağlayamamıştır.

²³⁷ Aksoy, 426-427.

²³⁸ S. Sargın, “Yalvaç’ta İnanç Turizmi”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 16, Sayı: 2 Sayfa:5, Elazığ 2006.

²³⁹ Sargın, 2006, 5.

Türkiye'ye en çok turist gönderen ülkeler Hıristiyan ülkelerdir. Dünya İnanç Turizmi Örgütü (World Religious Travel Association-WRTA) yalnızca Hıristiyanların katıldığı inanç turizminin üç yüz milyon turisti kapsayan bir pazar olduğunu bildirmektedir.²⁴⁰ Bu pazarın büyüklüğü ise yirmi milyar dolara ulaşmaktadır. Örneğin 2000 yılında Türkiye'ye 10.412.000 turist girmiş Almanya 2.276.200, İngiltere 915.200, Birleşik Devletler Topluluğu da 1.376.600 turist göndermiştir. Bu rakamların bu denli yüksek olmasının sebebi Türkiye'nin sadece ucuz olması, deniz ve kum güneşinin cezp edici olması değildir. Türkiye'nin Hıristiyan aleminin bir çok değerini toprakları üzerinde bulundurmasıdır. Yani gelen yabancı ziyaretçiler birkaç turizm çeşidini bir arada yaşamaktadırlar. Örneğin Kuşadası'na tatil amacıyla gelen turist Selçuk'a giderek Meryem Ana Evini de ziyaret etmektedir. Seyahatin 1. amacı olarak inanç turizmi tercih edilmese de inanç turizmi değerlerinin varlığı turistlerin Türkiye'yi tercih etmelerinde etkili olabilmektedir.

Turistler, dinî tecrübenin en iyi uygulama alanı olarak kabul edilen ve hemen hemen her dinde mevcut olan hac mekânlarını ziyaret ederek kendi tanıdık çevrelerinin dışına çıkmakta ve kültürel bir farklılık ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu bağlamda hem turist hem de hacılar; dinî mekânlarda iç içe, birarada bulunmakta ve bazı tecrübeleri birlikte yaşamaktadırlar. Hacılar ile turistler arasındaki karşılıklı iletişim/etkileşim neticesinde ortaya çıkan bu tecrübeler; turizmde, kutsal kabul edilen yerleri ziyaret etme ile birlikte bu alanlardaki dinî törenlere katılma veya

---

²⁴⁰ E.Şaman, "Mersin İli İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Mersin'de İnanç Turizmine Katılanların Profili Üzerine Bir Araştırma", Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2009.

izleme, daha özeldede ise “hac etme” şeklindeki dinî vazifeleri yerine getirme amacı ile yapılan ziyaretlerin veya faaliyetlerin turizm anlayışı içerisinde değerlendirilmesi

olarak da tanımlanabilen “inanç turizmi” anlayışını ortaya çıkarmıştır.²⁴¹

İnanç Turizmi kavramının gün geçtikçe Türkiye’de daha bir ön plana çıkmasının nedeni insanların dini seyahatleri bir lüks değil gereklilik olarak görmesi olarak açıklanabilir. Buna istinaden araştırmalarda her dört kişiden birinin seyahatlerinde inanç merkezlerine ilgi duyduğu belirtilmektedir.²⁴²

Türkiye İnanç Turizmi açısından Anadolu’da Yedi Kilise’nin yılın dört mevsimi boyunca ziyaret edilmesi hem Türkiye’nin tanıtımını sağlamakta hem de ekonomik açıdan ülke gelirine önemli ölçüde fayda sağlamaktadır.

²⁴¹ Linda Kay Davidson- David M. Gitlitz, *Tourism And Pilgrimage, Pilgrimage From The Ganges To Graceland An Encyclopedia*, Usa 2002, s. 641-642; Bruce Hayllar-Tony Griffin-Deborah Edwards, *City Spaces – Tourist Places: Urban Tourism Precincts*, Usa 2008, 78-81; Jean Danielou, *Hıristiyanlık Ve Diğer Dinler*, Çev. Huzeyfe Sayım-Ali Çavuşoğlu, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2000, S. 9, s. 546; İsmail Cerrahoğlu, *Haccın Amacı Ve Hikmetleri*, Diyanet Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül 1991, C. 27, S. 3, s. 13; Baki Adam, *Dinlerde Hacc İbadeti Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1989, 12; Polat, 199.

²⁴² Tuba Şahiner, “İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2012.

SONUÇ

Aziz Yuhanna'nın Patmos Adası'nda kaleme aldığı Hıristiyanlığın ilk Yedi Kilisesi'ne gönderilen mektuplar sırasıyla Efes, İzmir(Smyrna), Bergama (Pergamum), Thyatire, Sardis, Philadelphia ve Laodikea kentlerindeki kiliselere hitaben yazılmıştır. Kentler Roma dönemindeki isimleriyle anılır ve vahiy kitabında bu şekilde adları geçmektedir. Bu kiliseler Roma İmparatorluğu döneminde Anadolu'da bulunmaktaydı. Hz.İsa'nın ölümünün ardından Hristiyanlığın kurulması ve yayılmasında bu kiliselerin çok büyük bir yeri vardı. Her mektup gönderildiği kilisenin halkını günahlardan sakınmaları için uyarır ve dine bağlı kalmalarını öğütler. Bu kiliselerin seçiminde yedi kentin önemli merkezler olması ve meşhur ticaret yollarından geçmeleri rol oynamıştır. Yedi Kilise'nin tamamı, günümüz modern Türkiye'si sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu yerler Hıristiyan inancında kutsaldır. Hıristiyanlar, bu kiliselerin bulunduğu yerlere hac ziyareti yapmaktadır. Mesih ile Kilisesi arasında tarih boyunca süren ilişki gönderilen 7 mektupla özetlenir. Bu dönem Kilisenin bulutlara, Rab'bin yanına alınmasıyla sonuçlanmaktadır.

Yedi Kiliseler içerisinde adından en çok söz ettiren Efes'tir. Hz.Meryem'le özdeşleşen Efes aynı zamanda birçok soruyu da gündeme getirmiştir. Aziz Yuhanna ile Hz.Meryem'in gerçekten Efes'e gelip orada yaşayıp yaşamadığına dair birçok konu ele alınmıştır fakat bu konu hakkında kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Hz.İsa'nın çarmıha gerilmesi olayından sonra Hz. Meryem'in ne yaptığı, nereye gittiği ve nerede gömüldüğüne dair ihtimallerden başka elimizde hiçbir delil yoktur. Tarihte birçok din adamı ve tarihçi bu konuyu tartışmıştır. Herhangi bir belgenin

bulunmaması bize Hz.Meryem'in Yuhanna ile Efes'e kesinlikle gelmediğini kanıtlamamaktadır. Belki Tarihçiler böyle bir notu kaleme almak istememiş olabilirler. Bunun bir nedeni olarak Epiphane'nin dediği gibi "zihinlerde olumsuz bir takım düşüncelerin oluşmasına engel olma" isteği olabileceği gibi, Hıristiyanlıkta Meryem'in değil, oğlu İsa'nın ve öğretilerinin önemli kabul edilmesi ya da gerçekten Hz.Meryem'in İsa sonrası hayatının bilinmemesi olabilir.

Gerek ilkçağ medeniyetlerinin Anadolu'da gelişmesi, gerekse Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde havarilerin, ortaçağda ise Musevilerin buldukları ülkelerde karşılaştıkları ağır baskı ve yok etme politikaları sonucu Anadolu topraklarına sığınmış olmaları ve Anadolu'da hoşgörü ile karşılanmaları, Türklerin kendi dini olan İslamiyet'e ait eserlerin yanısıra, çok sayıda kilise, sinagog ve diğer mabetlerle dini eğitim veren okul ve vakıfların Anadolu'da yer almasını sağlamıştır.

Türklerin İslami anlayışı paralelinde derin saygı ve hoşgörü ortamında günümüze kadar ulaşan bu eserler, Türkiye'yi diğer ülkelere daha avantajlı duruma getirmektedir. Bu sayede her yıl pek çok sayıda turist, deniz turizmi rekreasyonunu gerçekleştirmesi yanında dini yapıları da görmektedir. Bu durum ekonomik olarak ülke bütçesine de katkı sağlamaktadır.

Dünyada İslam ve Hıristiyan inancına sahip yaklaşık üç milyar insan yaşamaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı turizmi zaman ve mekan boyutunda yaygınlaştırmak amacıyla "İnanç turizmi" projesini uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda Anadolu'da tespit edilen 316 eserden 167'si İslam, 129'u Hıristiyan ve 20 tanesi Musevi dinine aittir. Türkiye'nin, laik devlet yapısı olan, Müslüman çoğunluğa sahip demokratik bir ülke olarak, dinler arası yumuşama, uzlaşma ve barış ortamının

yaratıldığı yer olması büyük bir kolaylıkla sağlanabilir. Örneğin Filistin’de doğmuş ve ölmüş İsa Peygamber’in havarilerinin Anadolu topraklarına sığındığı, Hz. İsa’nın öğretilerinin ilk olarak Anadolu’da yayılmaya başlanıldığı, ilk kiliselerin bu topraklarda kurulduğu ve Hıristiyanlık tarihinin en önemli olaylarının Anadolu’da yaşandığı, İncil’de Yuhanna’nın Vahiy bölümünde sözü edilen ilk Yedi Kilisenin Batı Anadolu’da bulunduğunu da düşünülürse, inanç turizminin, Türkiye Turizminde ne kadar büyük bir paya sahip olabileceği kolayca görülür..

Dünya turizminde önemli bir yer tutan inanç turizmi yılda 300 milyon kişiye hizmet vermekte ve 18 milyar dolar tutarında bir harcama potansiyeli içermektedir. Turizm sektörünün geleceği, büyük ölçüde inanç ekseninden güç alan "kültür turizmine" bağlıdır. Böyle olmasaydı, Türkiye’nin en çok ziyaret edilen tarihi yerleri arasında, üst sıralarda Efes ve Ayasofya gibi mabetler yer almazdı.

Türkiye dünyada inanç turizmi alanındaki vazgeçilmezliğini sürdürürken, gücünü bu ülkede yaşayan, her inanca mensup yurttaşlarından ve onların ibadet mekanlarından almaktadır. Türkiye’de farklı dinlere ait insanlar yaşamasaydı ve ibadet mekanları olmasaydı inanç turizmi kavramı bu kadar ön plana çıkmazdı. Bu kavram Türkiye’de Müslümanlar için değil daha çok Hıristiyan ve Yahudiler için kullanılmaktadır. Çünkü bir Müslüman bir cami mabedini gezerken inanç turizmi adı altında gezmemektedir.

Bu kiliseleri Dinler Tarihi açısından değerlendirecek olursak, günümüzde yerleri tam olarak tespit edilemese ve buna istinaden kiliseler ile ilgili orijinal kaynak sıkıntısı çekilse de Erken Hıristiyanlık döneminin ilk yedi kilisesi Anadolu topraklarında yani Türkiye’de filizlenmiştir. Önemli olan bu Yedi Kiliselerin

Hıristiyanların kutsal kabul ettiği kitabında yer alması, adlarının geçmesi ve her yıl yerli veya yabancı turist tarafından ziyaret edilmesidir. Bu ziyaretler sonucunda da Türkiye'nin tanıtımı sağlanmakta ve Türkiye önemli ölçüde gelir elde etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

ADAM, Baki, “Dinlerde Hacc İbadeti Üzerine Bir İnceleme”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1989

ADAM, Baki, “Yuhanna'nın Vahyi ve Hıristiyan Tarihindeki Yansımaları”, Dinler Tarihi Araştırmaları- III, (Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara), Dinler tarihi Derneği Yay., Ankara, 2002

AKSOY, Mustafa, “Türkiye'de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış ve Hıristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem”, Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. Yılında Hıristiyanlık (Dünü Bugünü ve Geleceği), 2002

AKKURNAZ, Sedat, “Anadolu'daki Dor Düzenli Tapınaklar”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2007 s.79-80.

ALTINDAL, Aytunç, Kutsal Kitabın Yorumu – Daniel'in Kehanetleri ve Aziz John'un Mahşeri Üzerine Gözlemler, İspilat Yayınları Ekim 2011

Anadolu İnançlarının Beşiği, Haz. TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, Mayıs 2006.

ARCLAY, William, The Letters to The Seven Churches, Published in The U.S.A. in 2001 By Westminster John Knox Press Louisville, Kentucky.

ASLAN, Rüstem, Dünya Mirasında Türkiye: İlk Çağ Yerleşimleri ile Halikarnas Mozolesi ve Efes Artemis Tapınağı, Türkiye'nin Kültürel Mirası-I, Ed. Canan Parla, Eskişehir.

AVCIKURT, Cevdet, "2000 Yıllarında İnanç Turizmi ve Türkiye", VIII. Ulusal Turizm Kongresi, İzmir 1997, s.79-83

AYDIN, Mahmut, İsa Tanrı mı İnsan mı? , İz Yayıncılık, İstanbul 2002

AYDIN, Mahmut, "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci", İslâmiyat Dergisi, İstanbul 2000, C. 3, S. 4, s. 48-49

AYKIT, Dursun Ali, "Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 2010, 22, s.175-196

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, "Anadolu Türk ve Müslüman Yurdu EFES", İslâm Mecmuası, Ankara 1957, C. 1, S. 9, s. 9.

BAUER, Walter , William F. Arndt, F. Wilbur Gingrich ve Frederick W. Danker. ed. "Yeni Ahit ve Diğer Erken Hristiyan bir Literatür Yunanca-İngilizce Sözlüğü" Chicago Press Üniversitesi, USA 1979

BAYBURTLUOĞLU, Cevdet, Arkeoloji, Ankara 1982

BETTANY, G.T., "Dünya Dinleri Ansiklopedisi", Çev. Ahmet Aydoğan, 2005

BERKTAY, Fügen-Emin Atasoy, "Dinler Coğrafyasına Küresel Bir Bakış", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 10, S. 18, Aralık Balıkesir 2007, s.18-21

BİNGÖL, Zekeriya, Anadolu'da İnanç Turizmi, Ankara 2007

BİNGÖL, Zekeriya, Gelenekten Evrensele Anadolu'da İnanç Turizmi, Ankara 2007

BULUT, Zehra, "Türkiye'de İnanç Turizmi Kapsamında Selçuk Aziz Yuhanna Bazilikası'nın Turistik Ürün Potansiyeli ve Tanınmışlık Düzeyi Üzerine Bir

Araştırma”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2012

BÜYÜKKOLANCI, Mustafa, St. Jean Hayatı ve Anıtı, İzmir 2000

BÜYÜKKOLANCI, Mustafa –ÖZTAŞKIN KURTULUŞ; Gökçen, “Selçuk-Efes Müzesi’nde Sergilenen St. Jean Kilisesi’ne Ait Korkuluk Levhaları ve Templon Arşitravları”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Denizli 2010

CERRAHOĞLU, İsmail, “Haccın Amacı ve Hikmetleri”, Diyanet Dergisi, Ankara 1991

COLLINS, N, “Researching Pilgrimage Continuity and Transformations, Annals of Tourism Research”, Vol. 37, No. 2, pp. 440–456,U.K 2010

CÖMERT, Bedrettin, Mitoloji ve İkonografi, Ankara 2008

DANİELOU, S.J. Jean, “Hıristiyanlık ve Diğer Dinler”, Çev. Huzeyfe Sayım-Ali Çavuşoğlu, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kayseri 2000

DAVIDSON, Linda Kay-Gitlitz, David M., “Tourism And Pilgrimage, Pilgrimage From The Ganges To Graceland An Encyclopedia”, USA 2002

D’ANCONA, Mirella Levi, The Iconography of the Immaculate Conception in the Middle Ages And Early Renaissance, USA 1957

DEĞİRMENCİOĞLU, A. Özdal –AHİPAŞAOĞLU, H. Suavi, Anadolu’da Turizm Rehberliği Temel Bilgileri, Ankara 2008

DEUTSCH, Bernard, Our Lady of Ephesus, Milwaukee 1965

Documents In Early Christian Thought, Ed. Maurice Wiles-Mark Santer, London 1977

- DENINGER, Johannes, "Revelation", Encyclopedia of Religion Ed.Mircea Eliade, New York 1983-1986
- EHRMAN, Bart D., Peter, Paul, and Mary Magdalene: The Followers of Jesus in History and Legend, Oxford 2006
- ELİADE, Mircea, Dinler Tarihine Giriş, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yay., İstanbul 2003
- ELİADE, Mircea, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi (Muhammed'den Reform Çağına) Cilt III., XXXII., Kabalcı Yayınevi, Çev.Ali Berktay, İstanbul 2003
- Early Christian Writings, Tr.by Maxell Stanifort, Great Britain 1978
- EMEKLİ, Gözde, "Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm", Ege Coğrafya Dergisi, İzmir 2005
- ERBAŞ, Ali, Hıristiyanlıkta İbadet, İstanbul 2003
- ERİŞ, Eyüp, Bergama Tarihinde İnanç Coğrafyası, İzmir 2003
- ERŞEN, Devrim, Türkiye'nin Antik Kentleri Ege, İstanbul 2013
- EYİCE, Semavi, "Ayazma", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1991, C. 4, s. 229-230
- FANT, Clyde E.- Reddish, Mitchell G., Biblical Sites in Greece and Turkey, Oxford 2003
- FISHER, Mary P.-Robert Luyster, Living Religions, London 1991
- FOSS, Clive, Byzantine and Turkish Sardis, England 1976
- GUİLEY, Rosemary, Ellen, "The Encyclopedia of Saints", USA 2001
- GÖKÇE, Nazlı, "Kültür Turizmi Bölgeleri", Turizm Coğrafyası, Ed. Semra Günay, Eskişehir 2012

- GÜLTEKİN, Eser, “Antik Smyrna Kentinin Koruyucusu St. Polycarp Adına Yapılan Bir Kilise: St. Polycarp”, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Erzurum 2003
- GÜNDÜZ, Şinasi, “Yuhanna”, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara 1998
- GÜR, Selçuk, İlk İnsandan Selçuklu’ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler, İstanbul 2007
- GÜZEL, F. Ö “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Isparta 2010
- GROVES, F.Mary, A Book of The Love of Mary, London 1912.(Leiden: Brill, 1999)
- HARMAN, Ömer Faruk, “Meryem”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara 2004
- HARMAN, Ömer Faruk “İncil”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(I),Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 2000, XXII/270-276.
- HAYLLAR, Bruce – Griffin, Tony - Edwards, Deborah, City Spaces- Tourist Places: Urban Tourism Precincts, USA 2008
- HINNELLS, John, “Dictionary of Religions”, Penguin Books, England 1995
- HOFFMAN, A., “Pergamon’daki Kızıl Avlu: Geleceğe Yönelik Perspektiflerle Ayrıntılı Bir Araştırma Tarihçesi”, Anadolu/ Anatolia, Ankara 2003
- JENSEN,P., “Revelation, Concept of in the Bible”, The New Catholic Encyclopedia(Catholic University of America), Washington 1967
- JOHANNES, Deninger, “Rerevelation”, Encyclopedia of Religion (Edt. Mircea Eliade), New York 1983
- KAYA; Hüseyin, İnanç Turizmi, Bursa 1996
- KAYA, Hüseyin, Uluslararası Politik Derinliklerde Anadolu 2000, Bursa 1999.

KILIÇ, Recep, Modern Batı Düşüncesinde Vahiy, İstanbul 2004

KILIÇ, Sami, “Antik Dönemden Helenistik Döneme Kadar Denizli Yöresinde Kutsal Mekan Ve Tanrılar”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ 2000, S. 5, s. 332-334.

KİTAB-I MUKADDES, İstanbul 2010

KÜÇÜK, Abdurrahman, Din ve Dünya, Ankara 2010

KÜÇÜK, Abdurrahman, İslam ve Günümüz Meseleleri, Ankara 1991

KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, İnanç Turizmi Açısından Türkiye’de Dini Mekanlar, (Yahudilik-Hıristiyanlık Örneği), Berikan Yayınevi, Ankara 2013

KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, “İnanç Turizmi Açısından Türkiye”, Dinler Tarihi Araştırmaları Dergisi VII - Türkiye’de Dinler Tarihi: Dünü, Bugünü ve Geleceği, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2010, s. 755-789

KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, “Din-Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Hac Uygulamasına Genel Bakış”, Dinî Araştırmalar Dergisi, Ocak-Haziran, Ankara 2013, S. 42, C. 16, s. 101-128

KÜNG, Hans, Christianity and World Religions, Orbis Books, German 1984

LAFFERTY, Samantha, Travel Adventures Turkey, India 2008

LAKE, Kirsopp, Apostolic Fathers II, London 1965

LANBACH, F. L. Did Mary Tell Jesus Her secret, London 1970

LANGLEY, Sarah,M., “Mary – Second Eve, Virgin and Mother The Goddess as Healer and Destroyer in a Patriarchal Culture”, New Era Conference, (December 29, 1986-January 3, 1987 Coronado, California) (Ayrı Basım)

LATOURELLE, René, Theology of Revelation, London 1968-73

- MAC DONALD, William, "Kutsal Kitap Yorumu/Matta-Markos-Luka-Yuhanna" ,
Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2000, 1.Cilt
- MOULE, C.F., "Revelation", The Interpreter's Dictionary of the Bible,
Edt.Nolon B.Haman, New York 1952
- MERRILL, Unger and Gary Larson. "Revelation", The New Unger's Bible
Handbook, Chicago 2005
- MÜLAYİM, Selçuk, "Mukarnas", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,
İstanbul 2006, C. 31, s. 126
- MÜLAYİM, Selçuk, "Revak", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul 2008
- NİRÜN, M. Ata, Panaya Kapulu, Ankara 2006, C. 35, s. 22-24
- PADOVESE, Luigi-Dlabesio, Anselmo-Granella, Oriano-Aliani, Filippo, Turchia,
Parma 1987
- PLATE, C. Marvin, Four Views on the Book of Revelation, Zondervan 1998.
- POLAT, Kemal, Katolik Hıristiyanlık'ta Azizlik ve Azizler, Ankara 2008
- SARGIN, S., "Yalvaç'ta İnanç Turizmi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,
Elazığ 2006, Cilt: 16, S. 2, s.5
- SCHIFFERS, Norbert, "Revelation", Encyclopedia of Theology, New York 1986
- SMART, Ninian, The Word's Religions, Press Syndicate of the University of
Cambridge, UK 2002
- SMART, Ninian, The Science of Religion and the Sociology of Knowledge, America
1977
- SMART, Ninian, The Phenomenon of Religion, London 1978
- SMİTH, Michael A., "Antakyalı İgnatius", Hıristiyanlık Tarihi, Yeni Yaşam
Yayınları, İstanbul 2004, s.83

- SCHİMMEL, Annamarie, Dinler Tarihine Giriş, Ankara 1999
- RENOUF, Edith, Life of Anne Catherine Emmeriche, Dublin 1951
- RINVOLUCN, Mario, Anatomy of Church, New York 1966
- RİCHARDSON, Cyril C., Early Christian Fathers, America 2006
- SOFUOĞLU, M. Cemal, İslam Dini Esasları, İzmir 1996
- SCHİMMEL, A., Dinler Tarihine Giriş, Ankara 1955
- SCOFIELD, WI, Scofield Eğitim İncil, New York 1996
- SWETE, Henry Barclay, Commentary on Revelation, Grand Rapids: Kregel 1977
- ŞAMAN, E. “Mersin İli İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Mersin’de İnanç Turizmine Katılanların Profili Üzerine Bir Araştırma”. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2009
- TANYU, Hikmet, Dinler Tarihi Araştırmaları, Ankara 1973
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, Dinler Tarihi, Ankara 1966
- TARAKÇI, Muhammed,” Hıristiyanlık’ta Vahiy Anlayışı”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa 2003, C.12 sy.2 s.171-201
- THURSTON, H., Saints and Martyr (Christian) ERE, XI/51-59, s.57-58
- THİERRY, Elie Remy, Meryem Ana Evinin Sırrı, İzmir 1985
- TOLD, Richard A., Constantinus ve Hıristiyan İmparatorluğu, Hıristiyanlık Tarihi, Çev. Sibel Sel-Levent Kınran, İstanbul 2004
- TUNCAY, Mehmed, İ., “Sard’daki Artemis Tapınağı”, Hayat Tarih Mecmuası, Haziran 1972, Yıl 8, S. 5, C. 1, s. 63-65
- TURNER, H.E.W. Jesus Master and Lord, London 1957
- TUNAY, Mehmed, İ., “Arkeoloji Bakımından Antalya ve Çevresi”, Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1973, Yıl 9, S. 6, C. 1, s. 60-65

- TÜMER, Günay, KÜÇÜK Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ankara 1997
- TÜRKOĞLU, Sabahattin, Efes'te 3000 Yıl, İstanbul 1986
- TORREY, Charles C., The Apocalypse of John New Haven, Yale University Press 1958
- TOMLINSON, Richard, From Mycenae To Constantinople, London 1992
- ULERY, Kent, No Longer At Ease: Seven Churches and the Empire (A Study of Revelation 1-3) Createspace Independent Pub., 2011
- ULUTÜRK, Muammer, "Hıristiyanlık'ta Havarilik", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005, s.99
- VALKER, Williston, A History of the Christian Church, Edinburg 1963
- WALTER, A. Elwell, "Apocalyptic", Evangelical Dictionary of Biblical Theology, Ed: Grand Rapids, MI: Baker 1996
- WILSON, Mark, Biblical Turkey, İstanbul 2010
- WILLIAMSON, Beth, Christian Art, Oxford 2004
- WRIGHT, K., Religious Tourism, Leisure Group Travel Special Edition, 2008
- YILDIRIM, Mine, Yuhanna Tanrı Sözü ile Yaşam Değiştiren Karşılaşma, İzmir 2003
- YILMAZ, Muzaffer, "Kıtab-ı Mukaddes Kuran'ı Kerim ve Turizm", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, s.28.
- YİTİK, A.İhsan, Hz. Meryem ve Efes, İzmir 2001
- YÜCEL, Erdem, "Anadolu'da Hıristiyanlık ve İlk Kiliseler", Trakya Üniversitesi Em. Öğr. Görevlisi'nin (Ayasofya Müzesi Eski Müdürü) göndermiş olduğu notlar.
- YÜCEL, Erdem, "Didim'deki Apollon Tapınağı", Hayat Tarih Mecmuası, Ekim 1968, Yıl 4, S. 9, C.2, s. 67-69

YÜCETÜRK, Orhan Seyfi, “Ayasuluk”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1991, C. 4, s. 228

YÜCETÜRK, Orhan Seyfi, “Bülbüldağı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1992, C. 6, s. 487

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.hristiyan.net/anadoludahristiyanlik.htm> W.Barclay, ingilizce ve almanca

İncil yorumu vahiy bölümü Erişim Tarihi: 01 Şubat 2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Seven_churches_of_Asia Erişim Tarihi: 02 Ocak 2013.

http://en.wikipedia.org/wiki/Saint_John Erişim Tarihi: 02 Ocak 2013.

<http://www.padfield.com/acrobat/history/laodicea.pdf> Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2013

www.ihlsozluk.com/index.php?nedir=yuhanna Erişim Tarihi: 02.06.2013

http://en.wikipedia.org/wiki/John_the_Apostle ,Catholic Encyclopedia: *St. John the Evangelist* Erişim Tarihi: 21 Ocak 2013.

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/16894759.asp> Erişim tarihi: 17 Eylül 2013

<http://www.kenthaber.com/eged Denizli> Erişim Tarihi: 06 Aralık 2012

http://en.wikipedia.org/wiki/House_of_the_Virgin_Mary Erişim Tarihi: 10 Ekim 2012

http://en.wikipedia.org/wiki/House_of_the_Virgin_Mary Erişim Tarihi: 10 Ekim 2012

<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/dosya/1-279598/h/ayasuluk-st-jeankazisi.pdf> Erişim Tarihi: 01 Eylül 2013

<http://truthbook.com/index.cfm?linkID=138> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2013

<http://www.filozof.net/Turkce/dinler-tarihi/13724-yuhanna-incili-nedir-tarihi-yazari-ozellikleri-hakkinda-bilgi.html> (Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi) Erişim

Tarihi: 31 Mayıs 2013

<http://filozof.net/Turkce/dinler-tarihi/13269-havari-nedir-kimdir-kimlerdir-havarilerin-ozellikleri-hakkinda-bilgi.html> (Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)

Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2013.

<http://www.kemal-ersozlu.net/geneldusuncetarihi/yuhanna.htm> Erişim Tarihi: 27

Ocak 2013.

<http://filozof.net/Turkce/dinler-tarihi/13269-havari-nedir-kimdir-kimlerdir-havarilerin-ozellikleri-hakkinda-bilgi.html> (Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)

Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2013.

<http://www.kemal-ersozlu.net/geneldusuncetarihi/yuhanna.htm>, Erişim Tarihi: 06

Şubat 2013.

<http://www.kenthaber.com/akdeniz/antalya/> Erişim Tarihi: 06 Aralık 2012.

<http://www.hristiyan-kritik.com/index.php?topic=74.0> Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2013).

<http://hristiyanturk.com/forum/eklesya-kilyse-ynanlilar-topluluđu/vahiy-kitabýndaki-yedi-kilise/3184-bergama'daki-kiliseye->

[mektup?s=3351f27d8f21b1f00defd421be2cbb72](http://www.kenthaber.com/ege/Manisa/alasehir/Rehber/kiliseler/philadephiast-jean-kilisesi) Erişim Tarihi: 23 Eylül 2013.

[http://www.kenthaber.com/ege/Manisa/alasehir/Rehber/kiliseler/ philadephiast- jean-kilisesi](http://www.kenthaber.com/ege/Manisa/alasehir/Rehber/kiliseler/philadephiast-jean-kilisesi) Erişim Tarihi: 06 Aralık 2012.

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9982/manisa.html> Erişim Tarihi: 13

Mayıs 2013.

Kevin Conner & Ken Malmin, *New Testament Survey*, İngilizce Vikipedi, *Gospel of John* Erişim Tarihi: 14 Nisan 2013.

<http://www.kitapyurdu.com/kitap/default.asp?id=468899> Erişim Tarihi: 14 Nisan 2013

RamazanArıkan,www.incilturk.com/ogretis/incil'in_vahiy_bolumunun_yorumlarindan_biri.htm. Erişim Tarihi: 24 Nisan 2013.

<http://www.hristiyanturk.com/showthread.php/4518-Efesâ€™teki-Kiliseye-Mektup> Erişim Tarihi: 05 Haziran 2013.

Hanspeter Tiefenbach <http://www.hristiyanturk.com/showthread.php/4518-Efesâ€™teki-Kiliseye-Mektup> Erişim Tarihi: 03 Haziran 2013.

http://www.incilturk.com/kutuphane/Mesihisatanriligi6_ilk_hiristiyancilar.htm Erişim Tarihi: 16 Şubat 2013.

<http://www.hristiyanturk.com/showthread.php/4555-Tiyatiraâ€™daki-Kiliseye-Mektup> Erişim Tarihi: 06 Haziran 2013.

<http://www.kenthaber.com/ ege/ manisa/ akhisar/ Rehber/ kiliseler/ thyateirakilisesi> Erişim Tarihi: 06 Aralık 2012.

<http://www.akhisar.bel.tr/dosya/akhisarintarihselgelisimi.pdf> Erişim Tarihi: 18 Eylül 2013.

http://sacred7travel.com/tr/yedi_kilise.asp. Erişim Tarihi: 11 Şubat 2013.

<http://www.hristiyankritik.com/index.php?PHPSESSID=caca06e3231336cbe1ac25fa8b0fe5c7&topic=74.0> Erişim Tarihi: 07 Haziran 2013.

ÖZET

Kunt, Sinem, “Aziz Yuhanna’nın Vahiy Kitabı Çerçevesinde Hıristiyanlıkta Yedi Kiliseler ve Bu Kiliselerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof.Dr.A.İsra Güngör, 126s.

“Aziz Yuhanna’nın Vahiy Kitabı Çerçevesinde Yedi Kiliseler ve Bu Kiliselerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri” başlığı taşıyan bu tez, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmayla ilgili temel kaynaklar ve modern çalışmalar tanıtılmış ve bu eserler hakkında kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Tezin birinci bölümünde Hıristiyanların Kutsal Kitabından hareketle Aziz Yuhanna’nın hayatı, Sürgün dönemi, İsa ile ilgili yakınlığı ele alınmıştır. Aynı şekilde Yuhanna İncil’i, Yuhanna’nın Mektupları ve Vahiy Kitabı da Hıristiyanların Kutsal Kitabı’ndan yararlanılarak bu konuların önemi ortaya konmuştur.

Tezin ikinci bölümünde Dinler Tarihi ve İnanç Turizmi açısından Yedi Kiliseler’in önemi incelenmiş ve bu çerçevede Yedi Kiliseler’in neden Hıristiyanlar için önemli olarak görüldüğü meselesi tartışılmıştır. Bu bölümde ayrıca Yedi Kiliseler’in Türkiye için önemli bir potansiyel oluşturduğu konusu temel alınmıştır. Sonuç bölümünde ise çalışmada ulaşılan sonuçlar özet halinde sunulmuştur.

Anahtar Kavramlar: Vahiy, Hıristiyan, İnanç Turizmi, Kutsal Kitap, Dinler Tarihi, Yedi Kiliseler.

Kunt, Sinem, The Seven Churches In The Framework Revelation of Saint John And Important of These Churches In The Christianity History, Master's Thesis, Advisor: Prof.Dr.A.İsra Güngör, 126 p.

ABSTRACT

This dissertation consists of introduction, two chapter conclusion and bibliography. In the introduction, the methods of study have been examined and the basic sources of dissertation briefly have been evaluated.

In the first part of the thesis, St. John's life, his exile period, intimacy with Jesus is discussed through sacred text of Christians. Likewise in the Gospel of John, John's Letters and the Book of Revelation Scripture, The importance of these issues have been revealed by benefiting from The Bible .

In the second part of the thesis, History of Religions and Religious Tourism examined in terms of the importance of the seven churches and the seven churches in this context is seen as the cause of the issues important to Christians is discussed. This section also creates a significant potential for Turkey of the seven churches which are based on the subject. In the conclusion, the results achieved in the study are summarized.

Key Words: Revelation, Christian, The Bible, History of Religions, Religious Tourism, Seven Churches.